

národopisná revue 4/91

národopisná revue 4/91

(NÁRODOPISNÉ AKTUALITY, ROČNÍK XXVIII)

VYDÁVÁ

Ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice, ČSFR

REDAKČNÍ RADA

Oskár Elschek, Ivo Frolec, Zdeněk Hanzl, Dušan Holý, Josef Jančář, Richard Jeřábek, Eva Krekovičová, Daniel Luther, Jiří Pajer, Karel Pavlišťík, Juraj Podoba, Oldřich Sirovátka (**předseda**), Jaroslav Štika, Marek Turnský, Miroslav Válka

Tajemnice redakce: Anna Matyášová

CENA 15 Kčs

ISSN 0862-8351

OBSAH

Ústav lidové kultury v roce 1991

(*Josef Jančář*)

Národopisný výzkum měst

(*Jana Pospíšilová, Karel Altman*)

Mužský sólový projev v točivých lancích

na Moravě a ve Slezsku (*Zdenka Jelínková*)

Zkušenosti (*Hannah Laudová*)

Místo filmu "O děvčicu" objev

(*Dušan Holý*)

Slavnosti - kdo a kde, jak a proč

a pro koho (*Helena Bočková*)

Výstava lidové architektury a interiéru

v muzeích v Čechách v r. 1991 (*Lubomír Procházka*)

Slova na semeno (*Dušan Holý*)

Názory (*Petr Dvořáček*)

Výstava keramiky velkého ohně

(*Irena Štěpánková*)

Skansenům je už sto let (*Josef Jančář*)

Čtyřicetileté Olšavě (*Josef Jančář*)

Aby nás všechny Pámbu (*dh*)

Cimbál pošlete po Moravě (*dh*)

Pravá slovácká (*dh*)

Kamasovy písně (*jur*)

Vladimír Klusák (*Dušan Holý*)

194	Jožka Severin (<i>Marta Toncrová</i>)	221
	150. výročí narození Andreje Kmetě (<i>Zuzana Profantová</i>)	222
196	Lidový tanec na Hané a v přilehlých oblastech (<i>Miroslav Válka</i>)	223
	Vojenské a regrútske piesne (<i>Eva Krekovičová</i>)	223
197	Jubilejní výstava 1891 (<i>Blanka Soukupová-Svobodová</i>)	224
197	Lidová hudba a tanec na jevišti (<i>Věra Thořová</i>)	224
	Lidové hry ze Slovinska (<i>rj</i>)	225
199	Folklor a folklorismus ve škole (<i>Alena Schauerová</i>)	225
	Poutní písně a modlitby (<i>Jana Čubíková</i>)	226
200	O prádle a hygieně z dob našich	
	babiček a prababiček (<i>Alexandra Navrátilová</i>)	227
202	Etnofilm Rožnov 1991 (<i>Zeno Čížmář</i>)	228
207	Setkání českých a slovenských národopisců (<i>Jana Čubíková</i>)	228
212	Třetí šmukáč Vaška Mlýnka (<i>Stanislav Pěničik</i>)	228
	Hodnotný darček k jubileu (<i>Milan Urbanovský</i>)	229
214	Causa Melnikova - Papoušková (<i>Richard Jeřábek</i>)	231
214	Voroněžská píseň (<i>Jindřich Uher</i>)	235
217	Zahraniční soubory o svých dojmech ze Strážnice	236
218	Hamerníci su, pokel žaby su (<i>Jaromír Šlosar</i>)	236
218	Errata 3 (<i>R.J., D.H.</i>)	237
219	Polemika (<i>V. Hrníčko</i>)	239
219	Obsah 1. ročníku Národopisné revue	240
220		

Obálka: Přední strana: Jízda králů ve Vlčňově (Foto J. Jančář 1988)

Zadní strana: Ze šarišského Muzea vesnice v lázních Bardejov

ÚSTAV LIDOVÉ KULTURY V ROCE 1991

(Výroční zpráva)

V roce 1956 vzniklo ve Strážnici Krajské středisko lidového umění, jehož zakladatelem a dlouholetým ředitelem byl *PhDr. Vítězslav Volavý*. V průběhu téměř pětaticetiletého vývoje se stalo nejenom pořadatelem nevýznamnějšího Česko-slovenského a prestižního mezinárodního folklórního festivalu, ale i vydavatelem odborně poradenských tisků, zejména časopisu *Národopisné aktuality*, jehož zakladatelem byl první vědecký pracovník střediska *PhDr. Josef Tomeš, CSc.* Činnost instituce se postupně rozrůstala: v roce 1968 se středisko stalo Krajským ústavem lidového umění, začalo pracovat jako celostátní dokumentační středisko folklórních festivalů, vytvořilo tradici mezinárodních odborných konferencí, a zahájilo výstavbu národopisného muzea v přírodě.

V rušném roce 1990 se postupně proměňovaly některé úkoly organizace. Novým ředitelem byl jmenován *PhDr. Josef Jančár, CSc.*, který kolem ústavu soustředil kruh spolupracovníků v nově utvořené ředitelské radě a v poradních sborech, s jejichž pomocí připravoval podklady pro nejvýznamnější změnu v historii ústavu: pro změnu zřizovatele. Od 1. 1. 1991 se stalo tímto zřizovatelem ministerstvo kultury České republiky. *Ministr kultury Milan Uhde* opatřením č. j. 14 649/90 zřídil ve Strážnici Ústav lidové kultury a vydal jeho nový statut. Uvádí se v něm, že posláním ústavu je shromažďovat, uchovávat a odborně zpracovávat doklady o tradiční lidové kultuře a folklóru, organizovat folklórní akce a poskytovat poradenské a informační služby pro všechny druhy folklórních aktivit v České republice.

Protože náš časopis dosud neuveřejňoval zprávy o činnosti ústavu, a veřejnost nebyla informována ani o jeho struktuře ani o obsahu a rozsahu jeho

činnosti, pokusím se představit ÚLK a výsledky jeho práce v roce 1991 alespoň ve stručných heslech.

1. Ústav lidové kultury má sídlo ve strážnickém zámku. Tento památkově chráněný objekt stojí uprostřed zámeckého parku, v němž se odbývá každoročně strážnický Mezinárodní folklórní festival, od roku 1990 také mezinárodní festival rómské kultury - ROM-FEST a Folk a country festival pod názvem *Zahradá*. Park má spolu se zámeckým zahradnictvím a údržbářskými dílnami rozlohu 40 ha a jsou v něm vybudovány tři přírodní amfiteátry. Na zámecký park navazuje areál Muzea vesnice na ploše 10 ha - se šedesáti objekty lidového stavitelství jihovýchodní Moravy. Strážnický skansen - jak se zkráceně říká strážnickému národopisnému muzeu v přírodě - navštěvuje ročně průměrně 35.000 návštěvníků. V roce 1991 se zde dokončovala památková rekonstrukce barokního pivovaru, který bude od května 1992 sloužit jako vstupní objekt Muzea vesnice. Bude v něm umístěna technická správa muzea a obvyklé služby pro návštěvníky.
2. Na základě nového statutu byl v roce 1991 vypracován organizační řád, podle něhož se ústav člení na 7 útvarů přímo řízených ředitelem, jmenovaným ministrem kultury. Jsou to útvary výzkumně dokumentační (vedoucí *PhDr. A. Mlýnková*), odborně poradenský a ediční (vedoucí *PhDr. J. Pajer, CSc.*), útvar sbírek a výstav (vedoucí *PhDr. V. Ondrušová*), útvar péče o památky (vedoucí *Ing. M. Milták*), ekonomický (vedoucí *Eva Koudelová*), provozní (vedoucí *Ing. J. Holubík*) a útvar stavební technický (vedoucí *Ing. Fr. Mrkva*). Vedoucí útvarů tvoří vedení ústavu. V roce 1991 pracovalo v ÚLK 61 pracovníků, z toho bylo 7 vysokoškolsky

erudovaných národopisců a folkloristů. Nejvíce pracovníků je v technických útvech.

Významnými pomocníky při realizaci hlavních úkolů organizace jsou ředitelská rada, programová rada a organizační štáb Mezinárodního folklórního festivalu, redakční rada Národopisné revue, a poradní sbor pro péči o památky, jejichž členy jsou odborní spolupracovníci z celé ČSFR. V roce 1991 tvořili ředitelskou radu ÚLK:

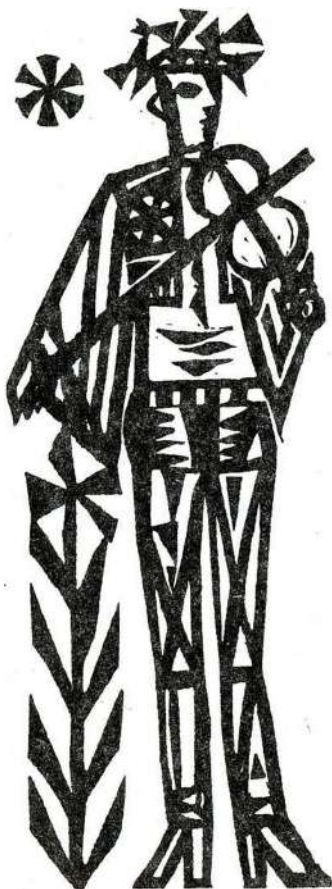
PhDr. St. Brouček, CSc., ředitel Ústavu pro etnografii ČSAV Praha, *Ing. arch. Z. Hynek*, SÚRPMO Olomouc, *Prof. PhDr. D. Holý, DrSc.*, Masarykova univerzita, Brno, *prof. PhDr. R. Jeřábek, DrSc.*, ředitel Ústavu evropské etnologie na Masarykově univerzitě, Brno, *PhDr. M. Leščák, CSc.*, ředitel Národopisného ústavu SAV, Bratislava, *PhDr. D. Luther, CSc.*, NÚ SAV, Bratislava, *PhDr. Z. Malcová*, ředitelka odboru osvěty MK ČR, Praha, *PhDr. K. Pavlišťík, CSc.*, Oblastní muzeum Zlín, *prof. PhDr. O. Sirovátka, DrSc.*, ředitel pobočky ÚEF ČSAV, Brno, *PhDr. V. Šrámková*, vedoucí útvaru ARTAMA, IPOS Praha, *PhDr. J. Štika, CSc.*, ředitel Valašského muzea, Rožnov pod Radhoštěm, *Mgr. L. Vaňková*, pracovnice MK ČR, Praha.

3. Výzkumně dokumentační, pořadatelská a odborně poradenská činnost ÚLK byla v roce 1991 poznamenána řadou personálních změn. Vedoucí odborně poradenského útvaru *PhDr. J. Krist* odešel na funkci zástupce přednosty okresního úřadu, pracovník pro skansen *PhDr. Ivo Frolec* se stal ředitelem Slováckého muzea, dokumentátorka *L. Horehledová* byla pověřena funkcí tajemnice festivalu, a tak rozšiřování odborných dokumentačních fondů postupovalo pomaleji než bylo plánováno. Ve spolupráci s externími spolupracovníky se však

podánilo dokumentovat většinu folklórních festivalů v ČSFR a zabezpečit videodokumentaci strážnického festivalu v rozsahu 14 hodin videozáznamů. Nové podněty pro všeobecné poznání tradic lidové kultury a jejich využívání přineslo XII. strážnické sympozium na téma *Folklorismus v současné národní kultuře*. Ve 4. čtvrtletí se podařilo zlepšit personální stav přijetím *PhDr. A. Mlýnkové* a zkušeného pracovníka v oboru odborné poradenské činnosti *Mgr. J. M. Krista*. Zlepšilo se i technické vybavení odborných útvarů zakoupením počítače s tiskárnou. V souladu s edičním programem byla vydána tři čísla *Národopisné revue* s obsahem určeným širokému okruhu zájemců o lidovou kulturu a folklór, s určitými potížemi se podařilo vydat adresář folklórních souborů a skupin v České republice, avšak stagnovala příprava *Slovníku folklorismu*, který by se měl stát základní pomůckou nejen pro zájemce o folklórní aktivity, ale pro všeobecnou informovanost o významné části kulturní tradice. Významným přínosem bylo zahájení přípravných prací na naučném video-programu *Lidové tance v Českých zemích*. Výměna publikací se zahraničím byla značně omezena v důsledku vysokého zvýšení poštovního.

Dobře lze hodnotit poradatelskou činnost a její kulturní i ekonomické výsledky. Vedle dobře připraveného 46. ročníku MFF Strážnice 91, v jehož čestném předsednictvu (utvořeném znovu po 40 letech) přijali členství předsedové vlád obou republik a další významné osobnosti, využil ÚLK festivalový areál efektivně pro další celostátní akce: II. ROM-FEST a III. FOLK-FEST. Přes nárůst cen služeb, prací a materiálů se díky organizačním opatřením a díky kázni

autorských a organizačních štábů podařilo uspořádat 46. ročník MFF bez zvýšení finančních nákladů.

Vladislav Vaculka: Hudec, linoryt z roku 1961. Výstava Vaculkova životního díla se uskutečnila v Ústavu lidové kultury ve Strážnici v červnu a červenci 1991.

Výstavy a expozice v zámku byly poměrně dobře navštíveny. Návštěvnost zámku v roce 1991 přesáhla 20.000 návštěvníků. Mezi krátkodobé výstavy výtvarného umění s dobrým ohlasem v tisku patřila zejména výstava Vladislava Vaculky. Značný pokrok dosáhly přípravy stálé expozice *Nástroje v lidové hudbě v Československu*. Významnou akcí ve spolupráci s Okresním úřadem v Hodoníně byl 1. Slováký veletrh ve dnech 1.-8. 12., uspořádaný ve všech výstavních prostorách zámku. V souvislosti s poradatelskou aktivitou a pronájmem festivalového areálu a dalších prostor se proti roku 1990 podstatně zvýšil příjem ÚLK.

Úspěšné výsledky ústavu byly podmíněny spoluprací s vědeckými i osvětovými pracovišti, která se osvědčila nejenom při realizaci konkrétních akcí ve Strážnici, ale především v široké poradenské a informační aktivitě. Projevilo se to zejména v přípravě přijetí dokumentu UNESCO: *Doporučení o ochraně tradiční kultury a folklóru*. Ředitelská rada iniciovala také jednání o vytvoření nového čl. výboru C.I.O.F.F. (mezinárodní organizace folklórních festivalů). Jednání se uskutečnila ve Strážnici v květnu a v září, v Bratislavě v listopadu, avšak výsledky těchto jednání se konkrétně projeví až v roce 1992.

4. K rozsáhlým odborným i technicko-ekonomickým úkolům ÚLK patří péče o movité i nemovité kulturní památky, která zahrnuje nejenom údržbu Muzea vesnice, parku a památkových objektů, ale i správu a konzervaci rozsáhlého fondu sbírek. Správce sbírek *V Mynář* s kolektivem pracovníků konzervace významně přispěli ke zvýšení úrovně v péči o sbírky - zejména iniciativním budováním nových moderních depozitářů.

Ústav lidové kultury už v prvním roce své nové existence prokázal, že plní dobře záměry zřizovatele - ministerstva kultury ČR, že je jedinou institucí komplexně se zabývající ochranou tradiční kultury a folklóru v českých zemích, že je potřebným střediskem informací a poradenské činnosti v oboru folklórních aktivit, a že výrazně přispívá k mezinárodní propagaci křehké, ale závažné části našeho kulturního dědictví. Výsledky roku 1991 jsou zárukou, že budou uskutečněny i rozsáhlé záměry ÚLK v roce 1992.

Josef Jančár

Národopisný výzkum měst

Život a kultura lidí ve městě, jejich všední i sváteční dny, to je téma, kterému se už několik desetiletí věnují zahraniční i naši národopisci. V minulém - a z větší části i v našem století - se badatelé a sběratelé zajímali především o tradiční venkovskou lidovou kulturu, zatímco město a jeho obyvatele do značné míry obcházel. Dnes už víme (a nepochybujeme o tom), že i městské prostředí je předmětem národopisného výzkumu. Pracoviště Akademie věd (Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze a v Brně, Národopisný ústav SAV v Bratislavě) se od sedmdesátých let soustavně věnuje různým otázkám života ve městech a výsledky jejich výzkumů už spatřily v knižních i časopiseckých podobách světlo světa (Stará dělnická Praha, Praha 1981, Národopisné studie o Brně, Brno 1990, Taká byla Bratislava, Bratislava 1991; články v Českém lidu, Národopisných aktualitách nebo ve Slovenském národopise apod.).

V této souvislosti je třeba si uvědomit, že národopisné výzkumy velkých měst nejsou v řadě evropských zemí ničím novým a národopisci či etnologové z Rakouska, Německa, Francie, Švýcarska, Švédska, Sovětského

svazu, Polska či Anglie uspořádali mnoho konferencí a zpracovali řadu monografií a studií o národopisu velkoměst, o obyčejích, dětském životě a folklóru, rodinném a spolkovém životě a projevech sociální kultury v městském prostředí. Na našich akademických pracovištích byla od loňského roku důležitost těchto výzkumů, jejich pokračování a napojení na mezinárodní projevy zdůrazněna udělením grantů (finančních prostředků). V českých zemích se úkol realizuje v Praze a v Brně pod názvem Etnická a kulturní identita českého města, bratislavský tým spojuje název Etnokultúrne procesy v mestskom prostredí (Tolerance a intolerance vo veľkých mestách strednej Európy).

Necelý rok po zahájení gramových úkolů se zainteresovaní čeští a slovenští pracovníci a zahraniční hosté sešli, aby srovnali výsledky svých dosavadních výzkumů a zamysleli se nad dalšími postupy a perspektivami příštího bádání. Ve dnech 10. a 11. října 1991 se v Bratislavě setkalo na třicet badatelů na pracovní konferenci s názvem Tolerance a intolerance ve velkých městech střední Evropy. Samotný program pořadatelé rozčlenili do čtyř samostatných, na sebe navazujících a vzájemně souvisejících tematických a časových bloků.

V prvním z nich podali základní zobečňující přehled o stavu bádání a výhledech do budoucna vedoucí pracovních kolektivů v Bratislavě a v Brně - P. Salner a O. Sirovátka, o specifčnosti etnických konfliktů ve Varšavě na přelomu 19. a 20. století pojednal A. Stawarz z Varšavy. Druhý blok referátů byl věnován konkrétním příkladům vývoje soužití a konfliktů: Češi ve Vídni (W. Slapanski), česství Pražanek ve 40. letech 19. století (M. Moravcová), obchodníci a trh v Bratislavě (L. Faltánová), soužití brněnských Čechů a Němců na přelomu století (H. Bočková), tolerance a intolerance v lidové tradici městských společenství (A. Navrátilová).

Odezněly rovněž příspěvky a diskuse věnované především problematice spolkového života a vzájemnému porovnání národnostního obrazu jednotlivých měst - Vídň (V. Mayerová), Bratislavy (E. Mannová), Brna (K. Altman) a Prahy (Z. Uherek). Odrážely příbuznost předmětu bádání, ale zároveň ukázaly odlišnosti v přístupech. V závěrečném bloku stála v popředí pozornosti především dosud částečně tabuizovaná problematika Židů (R. Stoličná a S. Kovačevićová). Zásvěcené diskusní příspěvky se týkaly také způsobu života a kultury rómské etnické skupiny a jejich místa ve společnosti (M. Leščák, O. Sirovátka, A. Mann, V. Mayerová a další). Ukázkou metody tzv. oral history bylo vystoupení maďarského etnografa P. Niedermüllera (postavení Židů ve společnosti). Široce vymezená tematika konference umožnila řešit i další národopisné problémy, např. formy kontaktů a konfliktů v dětském světě (J. Pospíšilová).

Do práce na konferenci se zapojili vedle etnografů a folkloristů rovněž historikové, diskutující volali po spolupráci se širším spektrem vědeckých disciplín a navrhovali postupovat např. metodami etnopsychologie či etnosociologie. Je pozitivní, že zastoupené vědní obory se neuzavírají novým odborným přístupům, potřebná je však jistá opatnost, aby etnologie neztratila vlastní identitu. K tomu jistě přispěje další profilování a vymezení nejen okruhu zkoumaných otázek, ale také stanovení metod a hranic jednotlivých oborů, styčných ploch mezi nimi.

Jana Pospíšilová, Karel Altman

Zdenka Jelínková

Na jihovýchodní a východní Moravě a ve Slezsku náleží k nejtýpčtějším tancům staré párové tance osobité choreografické stavby a s bohatým písňovým podkladem ve 2/4 a 3/4 taktu, jejichž hlavní taneční figurou je společné víření dvojice na místě.

Na Slovácku to jsou *vrtené, danaje, skočné a slovenské, sedlcké a sedlácké, hrozenská, straňanská* a další. Na Luhačovickém Zálesí a na jižním Valašsku a Vizovicku *točené*, na Vsacku a Rusavě *valaská*, na Zlínsku *kálaná*. Na severním Valašsku a na Lašsku se již objevuje tříčtvrteční *valaský a starodávny*, zvaný tak podle Janáčka. Příbuzný

Aleš Černý: *Hornácká sedlácká*

Aleš Černý: *Valaský z Rožnovska*

taneční druh ve Slezsku je *tanec a smyk* a na Těšínsku a Oravsku *populny a tělenci*, které již patří k typu polonézovému. Poslední jmenované mají protějšky v přilehlých polských územích (*volny, populny*) a u Lužických Srbů (*serbska reja*). Zvláštním druhem je u slezských Goralů na Hřčavě rovněž dvojdobý *ověňzok*, se stejnojmennými protějšky v několika sousedních polských obcích.

Co jméno, to osobitý hudební, pěvecký i taneční druh. Na této rázovitosti se podílí i doprovodné hudby, ve složení od gajdošské přes hudeckou až po cimbálovou.

Klady a úklady

Mezinárodní folklórní festival ve Strážnici je koncipován jako jedna z významných sezónních kulturních událostí. Přesto si musí neustále hledat v záplavě atraktivních kulturních aktivit osobité místo. Snaha o dramaturgické rozšíření repertoáru o další žánry lidové tradice předpokládá i jejich volnější využití v celé skladbě festivalu. Dramaturgii nejde jen o komerční úspěch; chce se především přiblížit k mnohotvárným zábavním prvkům, které vždy tvořily součást jakékoliv kulturní produkce, zaměřené na širší diváckou obec. Neznamená to, že MFF nebude nadále hrát roli "paměti národa" a realizovat jiné záměry, které ho dosud profilovaly.

Podle mého názoru má MFF ve Strážnici mezi převážně soutěžními světovými festivaly hned několik osobitostí. Především: ani sebevětší počet zahraničních souborů se nestal jen okázalou demonstrací představy o světové prestiži. Za druhé: přilehlý skanzen byl projektován tak, že dnes může být využíván k nejrůznějším pořadům: mnohotvárné a přitažlivé prostředí je ideální pro pořady vyžadující intimní atmosféru (to obecně ocenilo zejména letos).

Zvýrazňovat obsahové hodnoty lidové kultury nižších národů by měly tematické pořady zahraničních souborů a stát se jakousi protiváhou volných pořadů, oslovujících diváka svým nezvyklým "tvaroslovím" a někdy i exotickými tóny. Stejně tak by měly poskytovat hlubší informaci o jejich sepětí se životem různých společenských skupin a odlišných podmínkách života různých národů, někdy i ze vzdálenějších kontinentů. Přehlédneme-li seznam zahraničních pořadů tohoto typu, které soubory v uplynulém desetiletí uvedly ve Strážnici, můžeme zaznamenat, že v jedenácti ročnících byly pouze dva volné

koncipované (v roce 1985 a 1990). Z ostatních byly některé propojeny rámcovým tématem (jarní motivika, pastevecká kultura, vinohradnické tradice), ale většinou se vázaly na zcela konkrétní formy a žánry hudebně-taneční tradice (1981 Jaro, 1982 Pastevecká kultura, 1983 Mečové tance v kultuře evropských národů, 1984 Kola, hry a chorovody, 1985 taneční soubory ze socialistických zemí, 1986 Slovanská svatba, 1987 Lidové karnevaly, 1988 Remeslnické tance, 1989 Vinohradnické tradice, 1990 Roztancený svět, 1991 Kdo ty vody přebrodí).

Je zřejmé, že tematické vymezení vyžaduje náročnou přípravu: v přístupu autorů, odborném zaměření i ve styku se soubory při výběru čísel, ale také ve spolupráci s programovým týmem Ústavu lidové kultury ve Strážnici, který letos převzal veškerou agendu spojenou se zahraničními účastníky. Není proto divu, že se v tomto ročníku vynořila otázka, zda takovýto typ programu nadále zachovávat. Jde o pochybnosti podstaty tematických pořadů vůbec.

Chci se pokusit shrnout vlastní zkušenosti s realizací tematických pořadů ve Strážnici a s tvořivými podněty, které se k tomuto útvaru vztahují.

Především jde o volbu tématu pořadu. Téma musí být dostatečně nosné, aby obsáhlo celý předpokládaný prostor jinonárodních lidových tradic, aby tancem, hudbou a zpěvem a dalšími doprovodnými specifiky bylo dosti výrazné a pro diváka srozumitelné.

Zkušenosti ukázaly, že takřka ideální byla realizace především odborně zaměřených témat (např. mečové tance, chorovody, remeslnické tance, slovanská svatba atd.). Vyhraňený typ projevů skýtá možnost zajímavé komparace; upoutá pozornost k estetické hodnotě tvarů či k určitým sociokulturním skupinám a etnikům. Tyto pořady jsou také mimořádnou příležitostí ukázat, že originální varianty naší lidové tradice nás od věků řadí do rámce evropské kultury.

Charakteristickou figurou těchto tanců, nazývaných úhrnně točivými, je kromě víření dvojice na místě i sólový mužský taneční projev, zatímco tanečnice se otáčí na místě nebo po kruhu před tanečníkem.

Tento mužský taneční projev souvisí většinou s jiným výrazným tancem, charakteristickým pro danou oblast. Na Slovácku pramení ve verbuňcích, na Valašsku zase v odzemkových prvcích. Ve Slezsku u polonézových druhů se již vytrácí. U dvoudobého hrčavského ověňzoku je nahrazen tzv. zachodzením - zvláštním druhem obcházení se dvojice v malém kroužku.

Nejbohatší formu má mužský taneční projev v točivých tancích na Slovácku. Zdejší *cifrování* nebo *cifra* pramení dnes v typickém mužském tanci této oblasti - ve verbuňku, zvaném kdysi i čardáš nebo cifra. Jeho původ však nutno hledat i v osobitém chlapeckém skočném a různými ciframi zdobeném kroku ve fašankových a hodových obchůzkách, nebo ve svatebním průvodu za hry hudců a za zpěvu písní ve 2/4 taktu, pojících se často k točivým tancům. Původní forma tohoto mužského tanečního projevu však byla v minulosti, kdy točivý tanec slovácký byl úzce spojen v jeden celek s mužským vyskakováním do výšky *kerý vyšěj* a s tleskáním na holénku, jak se to doposud uchovalo v tancích do skoku, *hošíje* nebo *holénková*, mnohem střízlivější. Na Podluží, podobně jako kdysi i u Podlužáků na území Rakouska, nebo u Slováků na slovenském Záhorí, je cifrování chlapců označováno pojmem *grepčení*, což nejméněji vystihuje jeho podstatu: drobnější křepčivé rytmické poskakování s občasným výskokem, podupem, zatleskáním.

U starých forem točivých tanců je tento projev střídmejší nežli u mladších, kde získává více na intenzitě i živosti (*starosvětská* a *sedlácká* z Horňácka).

U druhů, které si zachovaly nejvíce návaznosti na původní staré formy dvojtance se skákáním do výšky a se závěrečným zavířením dvojice, není v současné době individuální taneční projev tanečníka a tanečnice vůbec znám (*podlužácká vrtěná*, *slovenská* a *skočná* z Kyjovska).

U některých dalších druhů slováckých a slováckovalášských točivých tanců se taneční dvojice v individuální figuře od sebe neodpoutává. Tanečník místo volné taneční produkce kolem točící se tanečnice si ji přidržuje jednou rukou, pod níž se tanečnice podtáčí, a tanečník při ní umírněně poskakuje a přidupává (*záleská točená*). U starohrozenkovské a žitkovské *obtačené* zase tanečník - jak dokládá i název - vede tanečnici kolem sebe a sám při tom pěruje v kotnících a kolenou ve stojí na místě. U dalšího druhu kopaničářského párového tance, u hrozenkové, individuální taneční projev obou tanečníků odpadá vůbec. Drobné osobité cifry,

vycházející z podupů a poskoků s doprovodnými pohyby druhé nohy, se objevují u tanečníka pouze při předzpěvu tanečních písní místo obvyklého přenášení váhy těla z nohy na nohu. Zato velmi výrazný samostatný projev obou tanečníků je v dalším kopaničářském tanci - v *kopaničářském čardáši přešlapovaném i prechýtaném*.

U jiho- a středovalašských točivých tanců, vesměs 2/4 taktu, zvaných buď točená nebo valaská, se individuální figura objevuje velmi výrazně. Tanečník obchází točící se tanečnici, která se točí buď na místě, nebo postupuje otáčením vpřed, nebo postupuje za ní různě pérováním a podtrháváním až poskočným krokem, s potlesky do dlaní. Často zařazuje mezi kroky i poskoky, zadupání nebo prvky odzemkového rázu. Zvláštní a velmi starobylou figurou, známou i z odzemku, bylo tzv. tlučení nebo *luskání holubů*, tj. srážení chodidel v letu.

Podobné prvky jsou i u severo- a střednívalašského 3/4 valaského (starodávného), včetně 2/4 dohrávky, zvané zasmažka, kterou tanec graduje.

U lašského starodávného individuální projev, při němž se tanečnice otáčí a tanečník ji následuje volnými poskočnými a skočnými kroky, mizí zcela. Celý tanec je však uváděn, podobně jako valaský, další typickou figurou - polonézovou procházkou, zvláštním charakteristickým krokem.

Samostatné točení dívky a různé skočné cifry chlapce v oblasti Slezska a horského Laška jsou až v pomezích čardáších, které v některých případech pronikaly i dále na lašské a slezské území, stejně jako do pohraničního pásu po celém Valašsku, od Rožnovska a Frenštátska až po Valašskokloboucko.

Velkou roli hraje v této figurě i výraz, vzájemný vztah a pohybová souhra obou tanečníků. U starých a archaických tvarů točivých tanců (*starosvětská, valaská, pozlovická točená*) má tento projev ráz milostné hry a v lidovém podání je často přirovnáván ke hře holuba s holubicí.

Informace

Místo filmu "O děvčicu" objev

"Sděluji, že jsem již vypůjčila film bratří Deglů *O děvčicu* a vezmu jej v pondělí 9. 12. (91) sebou, kdybyste jej chtěl promítnout. Trvá 12 minut," napsala mi Jitka Matuszková z Regionálního muzea v Mikulově. O filmu jsem dosud

pouze četl anebo zaslechl pár kusých poznámek a tak jsem jej spolu s Martinou Pavlicovou v rámci výuky etnochoreologie na FF MU rádi zařadili. Začalo promítání, film bratří Deglů to byl, ale nikoli *O děvčicu*. V záběrech z lanžhotských hodů jsme mohli vychutnat zvláště nearanžované snímky tanců, mezi nimiž zaujímají vedle mužského cifrování významné místo především vrtěná a hošije. Poslední tanec je v mezititulcích

Mají leckdy emocionálně působivé rysy a často přispívají k dramaturgicky zajímavé vazbě pořadu.

Ve volnější a různorodější scénické realizaci se dají zase ukázat obecné lidské zákonitosti životního běhu, srozumitelně zašifrované do tradičních zvyků, zvyklostí a svátků (jarní motivika, pastevěcká kultura, lidové karnevaly).

Zdařilé provedení obou typů těchto pořadů je ovšem podmíněno dostupností konkrétních příkladů tématu. Zpravidla se to neobejde bez kontaktu s pracovníky zahraničních etnografických a folkloristických institucí. Ke spolehlivému výběru totiž často nestačilo jen doporučení či zmínka styčných představitelů CIOFF jednotlivých zemí. Vítanou se stala iniciativa ÚLK ve Strážnici a pražské Artamy konkrétněji specifikovat úkoly při tvorbě programů.

*Dosud byla realizace tematických pořadů většinou svěřována našim etnografům a folkloristům. Ti sázeli na odbornou a diváckou přitažlivost pořadů; nelze však zapírat, že to bylo i dosti riskantní. Stačilo nenadálé odřeknutí účasti některého souboru nebo vybraných čísel, na nichž byl vystavěn scénář, aby smysl a dopad zamýšleného útvaru pořadu se někdy podstatně změnil. Stalo se tak např. při realizaci řemeslnických tanců a vinohradnických tradic a v letošním programu *Kdo ty vody přebrodí* autorům nezbylo, než v poslední chvíli nahradit původní scénář obecnějšími*

uveden i s názvem. Je-li pravda, že filmu *O děvčicu* uškodil naivní děj a že z tanců v něm zbyla jen nepatrná torza, pak ve filmu pojednávajícím o hodech musíme vzhledem k době filmování obdivovat, s jakou dokumentární věrností jsou zde tance zachyceny. A protože naši etnochoreologii zůstaly dosud tyto vzácné záběry utajeny, není to pro ni vlastně malý objev?

Dušan Holý

ukázkami, které byly k dispozici. Autor pořadu řemeslnických tanců to vyřešil např. šťastnou volbou Živé ústřední postavy řemeslníka řídícího snadno srozumitelný děj pracovních úkonů, které většinou prováděli domácí interpreti.

Velmi svízelná byla také realizace programu "lidí od vody" při neúčasti reprezentantů starých přímořských kultur ze Španělska, Sardinie a Izraele. Jejich podíl v programu (plasticky ukázat rozmanitý charakter lidové kultury vázaný na domácí prostředí) byl víc než nezbytný. A tak jsem jako autorka a režisérka mohla počítat jen s několika málo výraznými příklady motiviky: obranná tradice mečových tanců (jugoslávský soubor z městečka Blato na Korčule) a poměrně dobrá návaznost vystoupení mělnického souboru v obruze Z Mělníka po Labi až do Hamburku s finální scénkou hamburského souboru Na rybářském trhu.

Málo zřejmě byly německé písně, doprovázející lidové tance ze severního toku Labe, i chvalozpěvy na řeku Glommu norského, jinak velice sympatického zástupce pomořské tradice a jeho bohatého tanečního materiálu. Zřejmě jsem podcenila jazykovou bariéru; písně se nemohly připojit k působivé motivice starších lidových písní ze Strážnice a z Mělnicka. Dosti neprůhledná byla rovněž proklamovaná symbolika pohybů v tancích z černomořského pobřeží a hlavního toku v Anatolii, kterou zakryla i přílišná stylizace (turecký soubor z Istanbulu).

Požadavek jevištně účinné realizace folklórních látek se plně vztahuje také na tematické pořady zahraničních souborů. Struktura výchozích materiálů nesmí být potužena, jinak by divák neměl náležitou představu o výrazovém smyslu jejich motiviky. Z toho důvodu by festivalové stadióny vyžadovaly mnohem lepší technické vybavení (hlavně osvětlení, možnost projekce aj.); emocionální účinek by byl lepší, mohly by se omezit komentáře a ponechat větší prostor fantazii diváků.

SLAVNOSTI - KDO A KDE, JAK A PROČ A PRO KOHO

Helena Bočková

O mnohotvárnosti a pestrosti veřejných slavností toho naše generace moc neví. Poznala slavnosti především v jejich jednostranně socialistické podobě. Nesmíme si je však idealizovat ani v minulosti: tím, že byly institucionalizovány, vyjadřovaly i dříve určitou ideologii.

Studiem slavností se zabývá historie, sociologie a pedagogika a také národopis, i když slavnosti nepatřily k předmětu bádání tzv. klasického národopisu.

Národopisný výzkum slavností, stejně jako nových svátků a oslav, naráží na teoretické a metodické problémy oboru: je třeba nově řešit otázky předmětu studia, systematicky i terminologie. Je třeba si nejdříve položit otázky. Co je obecně lidské, co náleží jen určité době, národu, regionu či místu. Kdo, kde, proč a pro koho pořádal slavnosti? Jak takové slavnosti vypadaly, kdo se jich účastnil? Jaký je vztah mezi slavností a obyčejem? Vyjdeme-li z předpokladu, že slavnost patřila do města a obyčej na vesnici, můžeme dále usuzovat, že slavnost byla spojena s vysokou kulturou a obyčej s kolektivní, ústní kulturou. Prolínání obyčejů a slavností (přibližně v posledních sto padesáti letech) je součástí složitých procesů mezi městem a vesnicí, k jejichž pochopení může národopis přispět.

Současný zájem českých a slovenských národopisců o slavnosti nepochybně souvisí s pozorností, která je tomuto fenoménu věnována od sedmdesátých let v západní Evropě, zejména v německy mluvících zemích a ve Francii. Hlavními impulsy vědeckého zájmu evropské etnografie i dalších disciplín o slavnosti bylo zkoumání kultury všedního dne, volného času a ústní komunikace.

Slavnosti jsou fenoménem společenským, ale zároveň i kulturním. I když tvoří součást zejména městské tradice, setkáváme se s nimi rovněž v tradici vesnické. Jsou příkladem vzájemných souvislostí a ovlivňování městské a vesnické tradice, dokladem toho, že tradici je třeba chápat jako celek.

Slavnosti mají bohatou historii. Nejsou produktem naší současnosti, nedávné minulosti, ani 19. století. Již v dávných dobách znali lidé slavnost slunovratu. Historický pohled na slavnosti a jejich proměny přináší mnohá objasnění i dnešních slavností. Tento příspěvek se zabývá veřejnými slavnostmi v posledních dvou stoletích a jejich proměnami.

Když se zamyslíme nad tím, kde se slavnosti v minulosti konaly, zjistíme, že to byla vždy větší místa, zejména města, ale také panská sídla. V sídle o patnácti usedlostech se slavnost konat nemohla.

Pořádání slavnosti bylo organizačně náročné a bylo třeba zabezpečit ji institucionálně. Byla určena širokému okruhu diváků, který byl sta i tisícínásobkem počtu účinkujících. Na vesnicích se slavnosti začaly konat až koncem 19. století, kdy se objevil organizátor - spolky - a kdy v důsledku populační exploze vzrostl počet obyvatel a byl zajištěn dostatek diváků.

Před dvěma sty lety byla hlavním organizátorem slavností církev. V každém městě a městyse, případně i ve velké vesnici, kde stál farní kostel, se každoročně konaly slavnosti Vzkříšení a Božího těla. V době protireformace byla účast na nich zejména pro měšťany povinná. Slavnost Božího těla je zaznamenána například v roce 1598 v Brně a v roce 1621 v Jindřichově Hradci; organizátory byli jezuité. Svědčí to o obnově tradice slavností Božího těla, stejně jako poutí, které v době husitství a reformace zanikly. Církevní slavnosti Vzkříšení a Božího těla v posledních stoletích natolik zlidověly, že se jich účastnily opravdu všechny složky obyvatelstva. Lidové vrstvy nejen z měst a městysů, ale i z těch nejzapadlejších vísek se tak každý rok setkávaly s fenoménem slavnosti, podobně jako o poutích.

Organizátorem slavností byla i vrchnost: pořádala pro své poddané například dožinky, jejichž průběh a atmosféru zachytila Božena Němcová ve své Babičce. Organizátorem slavností byl i stát; šlo například o slavnosti korunování nebo oslavy významných událostí v rodině panovníka. V Brně se ještě v roce 1880 v Lužánkách konala u příležitosti padesátých narozenin císaře lidová slavnost s vojenskou hudbou, loutkovým divadlem, bazarem zboží, kolotoči, střelnicí, tombolou a dalšími atrakcemi. Zúčastnily se jí tisíce lidí, v prvé řadě rodiny prominentů.

Své zvláštní slavnosti pořádala také města. V Jemnici to byl a dosud je *Barchan*, historická slavnost připomínající pobyt Elišky Přemyslovny v roce 1312 a zlatou dobu největšího rozkvětu města. Brno mělo své *Schwedenfest*, o kterém brněnské noviny *Neuigkeiten* psaly roku 1867: *Slavnost na památku švédského obležení v roce 1645 se bude slavit 16. srpna obvyklým způsobem. Ráno zahraje kapela ozbrojeného měšťanského sboru a v 9 hodin se před chrámem sv. Jakuba shromáždí měšťanský sbor a střelecký sbor. Potom se v kostele budou konat bohoslužby, při nichž v nejdůležitějších okamžicích zazní střelba měšťanského sboru.* Ve městech se konaly také cechovní a žákovské slavnosti.

Když roku 1867 spolkový zákon otevřel široké možnosti pro zakládání a činnost spolků a nejprve ve městech a později na vesnicích se v nich soustředila politická, společenská a kulturní iniciativa občanů, staly se spolky hlavním organizátorem slavností. Pořádali je typografové, hasiči, dělnické vzdělávací a podpůrné, pěvecké a další spolky, Matice školská, Sokol, DTJ, za první

V pořadech logicky vázaných tématem není možné pomíjet ani princip kontrastu, ani naopak promyšlenou kompozici určitých významových celků, které nejsou vždy totožné s ustálenými programovými cykly či se způsobem interpretace zahraničních souborů. Zpravidla se autorovi podaří z pořadu souboru vybrat vyhovující číslo, i když členové kolektivu zpočátku dobře nechápou záměr dramaturgie, ani pokud jde o délku vystoupení. Není ovšem možné se souborem a jeho originální tradicí materiálu manipulovat. Lze to vyřešit přátelskou domluvou o úpravě, třeba několikrát trpělivě vysvětlovanou. (Příklad: doporučení sevnější formy choreografického půdorysu ukázky dalmatského tance Tanac, aby vynikla starobylost jeho formy, i když je zvykem provozovat jej v Blatu na široké ploše "piacy"). Často stačí, aby soubor získal jen zkušenost v prvním vystoupení, nebo zhlédl jiný pořad. Skutečným oceněním autora pořadu i strážnického festivalu jako takového jsou výroky pozvaných souborů, "co všechno se ve Strážnici naučily".

Problémy s tematickými pořady zahraničních souborů jsou značné. Přesto se domnívám, že vždy přispívají k variabilitě s volnými, převážně estrádně zaměřenými programy jiných zahraničních a množících se družebních souborů. Rozhodně stojí za to čas od času tuto příležitost riskovat.

Například jako optimální se mi jeví téma o polce (navržené ve zpracovném souboru dr. Synkem), byť třeba v populárnějším pojetí - a la "polka jede do světa" atp. Bylo by třeba ovšem přesněji vymezit, zda by to měl být pořad s vyhraněnější naukovou formou, anebo širěji populárního radostného rázu. U podobně orientovaných témat by totiž neměla být (již z výše uvedeného důvodu, ale i z praktického hlediska určité "pojistky") striktně vylučována účast našeho souboru.

Hannah Laudová

V r. 1991 proběhly v českých vlastivědných muzeích četné výstavy, na kterých byly prezentovány regionální formy lidového stavitelství a jeho dokumentace. Některé výstavy byly inspirovány 100. výročím instalace České chalupy na Zemské jubilejní výstavě v r. 1891 v Praze. Čtrnáct hodnocených akcí lze rozdělit zhruba do čtyř základních celků.

První skupinu představují nové objekty v muzeích v přírodě a jejich interiérové expozice. V Pěrově n. L. v Polabském národopisném muzeu v přírodě byl instalován interiér trojprostorového domu komorového typu z Dymokur, jehož zařízení odpovídá období po 1. světové válce.

V roubené světnici je představena ševcovská dílna, která však není intaktní a interiérem chalupy, v obytné komoře pak dílna švadleny spolu s nábytkem rolníka z Přerova n. L. z počátku 19. století. Chalupa ze Stříhova z roku 1861, přenesená do muzea, je vybavena v interiéru předměty ze třetí čtvrtiny 19. století. V síni, v níž je také situována černá kuchyň, je na panelech dokumentován postup rekonstrukce stříhovské chalupy.

V roubeném špýcharu z Vinice jsou prezentovány předměty spojené se zpracováním mouky (síta, vějačky, různé typy moučných truhel).

V areálu Veselého Kopce ve skanzenu Vysočina byla postavena chalupa z Dolního Újezda u Lito-myšle z r. 1737, dokumentující obydlí domkáře v intravilánu obce. Jde o roubený omítnutý dům se zadním roubeným štítem, sloužící ve skanzenu jako technické zázemí pro vystupující soubory v přilehlém amfiteátru. Při nově zřízené prohlídkové trase byla na Veselém Kopci instalována menší dřevěná kaplička a litinový kříž. V návštěvníkové sezóně 1991 byl již také zpřístupněn první objekt v areálu řemeslnické čtvrti Betlém v Hlin-sku v Čechách. Jde o čp. 180, roubený

republiky i různé svazy, Červený kříž, Proletkult atd. Často šlo o slavnosti jubilejní: 10 let trvání spolku, Guttenbergovy oslavy typografů, Marxova slavnost, výročí zrušení roboty, Cyrilometodějská slavnost, Palackého slavnost (1898), Husovy oslavy, výročí vzniku republiky, narozeniny prezidenta T. G. Masaryka, Den matek ... Slavnosti se pořádaly i u příležitosti položení základního kamene (Národního divadla, Besedního domu, školy), svěcení praporu, odhalení pamětní desky, ale rovněž na podporu škol, chudých žáků nebo učňů. Z hlediska organizátorů plnily slavnosti funkci agitační a umožňovaly získat tolik potřebné finanční prostředky. Z toho vyplývala snaha přitáhnout a zaujmout co největší počet diváků. Masová účast obyvatel byla nezbytnou podmínkou.

Slavnosti žijí dál. Ovšem, jako vždy v dějinách, berou na sebe podobu a formu jak času, tak společnosti, v níž se odehrávají. I v posledních čtyřiceti letech se u nás konaly slavnosti, byť se snížil počet, rozmanitost a z jejich organizování byly vyřazeny spolky a církve; v oficiální terminologii se setkáváme častěji s pojmem oslavy než slavnosti. V souvislosti s nejvýznamnějšími státními oslavami 1. máje, 9. května a 7. listopadu je třeba se zmínit o záporném vztahu většiny dospělých k oficiálním oslavám, typickém pro československé poměry.

V posledním čtyřicetiletí byly jedněmi z mála skutečných slavností (kromě národopisných) dožínkové a zejména mírové slavnosti; ty poslední například v Brně - Lišni. Měly charakter politické manifestace, doplněné kulturním programem. Krajský deník KSČ Rovnost v roce 1949 o líšeňské slavnosti napsal, že politická stránka manifestace byla doplněna a promíšena krásnými tělocvičnými a kulturními produkcemi a že jde o typ velkých lidových slavností, na nichž je vedle stránky politické i "kus kultury". V novinách se dočteme, že *Krajská slavnost v Lišni bude i letos příležitostí k tomu, aby se probudil zájem o kulturu u nej širších vrstev pracujících. Bude zde hrát orchestr, sbor a balet Národního divadla. Mimo tato představení bude pamatováno i na umění lidové. Jedná se o nejlepší soubory, které vystupovaly ve Strážnici. Vystoupí zde ovšem také nejlepší soubory ze Soutěže tvořivosti mládeže.* A po skončení slavnosti typěť noviny psaly: *Letos jsme museli nadšeně konstatovat, že do Gottwaldova údolí přišly desetitisíce pracujících manifestovat svůj souhlas s politikou naší strany a vlády obrozené Národní fronty, svou radost z vykonaného díla ...* To byl politicko-propagandistický záměr iniciátorů těchto slavností, nikoli realita. Dodejme pouze, že slavnosti se konaly každoročně až do roku 1989.

V programu mnohých regionálních mírových slavností (nebo i "mírových manifestací") se objevovaly také národopisné pořady, dostihy koní, šermířská vystoupení a další "atrakce". Přítomnost

Scénka z vinohradnické slavnosti Zarážání hory. Dolní Bojanovice, 1972

kolotočů, houpaček, střelnic a různých prodejních Stánků dodávala těmto slavnostem poutový ráz. Nepochitickými atrakcemi možností nákupu nedostatkového zboží (banány, pomeranče atd.), lákali organizátoři návštěvníky. Antropoligická potřeba slavností a nemožnost výběru vysvětluje skutečně masovou účast na těchto akcích propagujících vládnoucí ideologii. Byla to svým způsobem nepsaná hra mezi iniciátory a návštěvníky; všichni věděli, o čem jde. To je třeba mít na zřeteli při kritickém studiu novinových zpráv, které zůstanou hlavním pramenem informací o slavnostech této doby.

V novodobých slavnostech má své místo také lidová kultura. Kroje, ale i hudbu a tance svých krajů předváděli venkované z Čech, Moravy a Slezska již při korunovačních slavnostech v letech 1792 a

objekt pocházející z konce 18. století, původně obydlí truhláře a později tkalce.

Druhou skupinu výstav zahrnují nové expozice v objektech lidového stavitelství. Okresní muzeum v Příbrami otevřelo po dlouholeté generální opravě hornický domek v Příbrami - Březových Horách (zděný, krytý šindelem s černou kuchyní), který prezentuje stav objektu z r. 1897. Interiér světnice zachycuje způsob bydlení hornické rodiny ke konci 19. století. Interiér doplňuje instalace domácí výroby růženců a ozdob z barevných korálků. V komoře

trojprostorového domu komorového typu, jehož jádro pochází ze 17. století, se nachází expozice hraček charakteristických pro region hornické Příbrami.

V r. 1991 bylo ve Volarech v jednom z dochovaných volarských roubených domů alpského typu čp. 71 otevřeno Městské muzeum. V jedné místnosti v patře domu je expozice věnována genezi volarského domu a jeho uplatnění v městské zástavbě. Expozice je doplněna ukázkou různých druhů šindelů a dřevěných dekorativních prvků zdejších lidových staveb.

Pět výstav bylo věnováno prezentaci kresebné a fotografické dokumentace. K 100. výročí instalace České chalupy na Zemské všeobecné jubilejní výstavě r. 1891 v Praze připravilo muzeum v Kolíně spolu s ÚEF ČSAV Praha, Zemědělským muzeem Kačina, a národopisným oddělením NM v Praze výstavu Lidová architektura v modelech a kresbách. Jádro výstavy tvořilo 10 modelů lidových staveb zhotovených u příležitosti NVČ v Praze 1895 (zapůjčené Zemědělským muzeem na zámku Kačina), doplněných třemi modely ze sbírkového fondu muzea v Kolíně. Modely byly vhodně doplněny národopisnou dokumentární kresbou převážně z 90. let 19. století.

Regionální muzeum v Kolíně ve spolupráci s ÚEF ČSAV Praha uspořádaly v Muzeu lidových staveb v Kouřimi již IV. část výstavy národopisných kreseb - tentokrát Jaroslava Durie Spirhanzla (1889-1960), zapůjčených ze Zemědělského muzea na zámku Kačina. Těžiště 30 vystavených kreseb z Táborska a Písecka spadá do období I. poloviny 40. let 20. století.

Muzeum okresu Benešov se sídlem ve Vlašimi uspořádalo II. část výstavy - Podblanicko očima malíře Rudolfa Duška (1910-1977), dokumentující převážně akvarelem lidovou

1836. Zdroje specificky národopisných slavností v českých zemích můžeme hledat zvláště v národním hnutí. Množství národopisných projevů obsahovaly "národní" slavnosti českého i německého obyvatelstva v Čechách a na Moravě.

Zejména od osmdesátých let 19. století se národopisné programy s lidovými písněmi, hudbou, tanci, kroji, zvyky a obřadním pečivem stávají významnou a organickou součástí "národně" orientovaných slavností Čechů i Němců. Stát se centrem moravských Němců usilovalo Brno. Například 15. února 1903 se v pověstném brněnském Německém domě konal *Deutsch-Mährisches Trachtenfest*. Příпустné byly kroje z německých jazykových ostrovů Brněnska, Jihlavska, Vyškovska a Hřebečska. Kdo neměl kroj, měl se dostavit v letních toaletách (dámy) a černých oblecích (pánové).

Základní informaci o národních slavnostech poskytují novinové zprávy, které jasně prokazují existenci národopisných vystoupení při těchto slavnostech. Charakter údajů ilustruje citát z Moravských novin z roku 1902: *Spolky šlapanické, obecní zastupitelstvo, studentstvo, řemeslnictvo a omladina uspořádají v neděli dne 14. září v obecním parku slavnost ve prospěch Národního divadla v Brně. Průvod seřadí se o 2. hod. odp. na Nádražní ulici. Na místě výletním proslov o významu Nár. divadla, cvičení sokolské, dvě veselohry, královničky, zpěvy atd. Večer taneční víněk v sále "U Sokola".*

Od dob příprav Národopisné výstavy československé se objevují i samostatné národopisné slavnosti. První se konaly již v letech 1887 - 1888 při výjezdních zasedáních Vlasteneckého spolku olomouckého v Němčicích u Prostějova a v Ořechově u Brna, ve velkém počtu pak v letech 1892 - 1895 u příležitosti otevření mnoha krajinských národopisných výstavek. Na lidových slavnostech na Národopisné výstavě československé v Praze roku 1895 se poprvé zřetelně uplatnily přístupy, na něž navazuje a jež rozvíjí většina folklórních slavností. Například v městě Brně měly v devadesátých letech 19. století nejbliže k národopisným slavnostem akce Vesny.

Skutečně národopisné slavnosti se v Brně měly konat v roce 1914 v Králově Poli, kde byl připraven (jako druhá část sokolských sletových slavností) *Moravský rok*. Skupiny ze Slovácka, Brněnska, Hané a Valašska na nich měly předvést cyklus výročních obyčejů a svatbu. V atmosféře po sarajevském atentátu se však uskutečnil pouze krojový průvod. Národopisných slavností *Moravského roku* se Brno dočkalo až 28. října 1919. Účinkovaly na nich skupiny z Kostic, Tvrdonic, Lanžhota, Troubsko, Bosonoh, Šlapanic, Šaratic a Velké. To už je počátek éry národopisných slavností, která (v různé pozměňované podobě) trvá dosud.

Otázka slavností není však jen problémem jejich vlastního vývoje a proměn. Také mnohé výroční obyčeje se v průběhu století

proměnily v českém prostředí zčásti nebo zcela na slavnosti. Jedná se v první řadě o dožinky, vinobraní a hody. Příkladem proměny obyčeje na slavnost je celá řada. V Pacově pořádal soukenický cech v první polovině 19. století slavné maskami průvody, o kterých je dnes těžké rozhodovat, zda to byl obyčej nebo slavnost. Dokladem sblížování obyčejů a slavností je také pálení ohňů v předvečer prvního máje, dosud velmi živé na Českomoravské vrchovině a v některých krajích Čech, známé jako pálení čarodějnic. Ve městech a některých střediskových obcích na Vysočině přenesli v osmdesátých letech po neúspěších se zavedením oficiálních oslav v předvečer 9. května lampiónový průvod, proslov, pálení vatry a ohňostroj na 30. duben večer. Někdo chodil pálit čarodějnice, jiný mírový oheň, účast byla nicméně poměrně hojná.

Slavnost se skládá ze dvou částí, které lze pracovně nazvat části režírovanou a částí spontánní. Základními složkami režírované části jsou proslov, průvod, hudební, pěvecké, taneční nebo tělovýchovné představení a často i církevní bohoslužba a zpěv hymny. Program oficiální části slavnosti je závislý na institucionalizaci. U periodicky se opakujících slavností bývají obsah i forma relativně ustálené. Většina účastníků je pasivními diváky, je to pro ně podívaná. V této části se uplatňuje hlavně oficiální a masová kultura. Geneze slavností je doménou především kulturní historie. Národopis se zajímá více o obsah, formu a funkci slavností, s důrazem na spontánní část.

Masopust v Kblanech, okres Č. Budějovice, v roce 1975

architekturu vybraných obcí na okrese Benešov v období od počátku 40. let do počátku 60. let 20. století. Autor nacházel v tomto regionu ještě v 50. a na počátku 60. let dochované objekty lidové architektury ve značné míře v neporušeném stavu. To dokládá na 35 vystavených prací, z nichž dokumentárně cenné jsou kupř. akvarely z r. 1942 zachycující roubené špycharky v Pičíně (přízemí s valbovou střechou krytou došky) a ve Veliši čp. 42. Smysl pro zachycení konstrukčních detailů osvědčil autor na akvarelech různých typů zděných komínů v Daměnicích, Domašíně a Načeradci. Z technických staveb dokumentoval R. Dušek starou cihelnu v Radošovicích (1959) a kovárnu v Dalkovicích (1958).

Okresní muzeum a galerie v Jičíně připravilo v prostorách jičínského zámku výstavu k nedožitým 90. narozeninám prof. Jiřího Trejbalu (1901-1985), který je autorem rozsáhlé dokumentace (fotografické, kresběné, písemné), vzniklé při výzkumech lidového stavitelství, zejména pak sušáren na ovoce a nápisů na lomenicích chalup, které autor realizoval na počátku 40. let zvláště na území Českého ráje a Podkrkonoší. Z bohaté fotografické dokumentace zaujme jistě snímek části interiéru světnice s povalovým stropem, pecí a kachlovými kamny z obce Soudná čp. 5, dále polygonální roubené stodoly čp. 6 v Češově (foto z r. 1941) nebo roubené chalupy tkalce čp. 15 v Újezdci z r. 1836.

Lidové stavitelství jednotlivých regionů představuje Polabské národopisné muzeum v přírodě v Přerově n. L. které připravilo výstavu Česká chalupa na Zemské jubilejní výstavě v Praze r. 1891 a její ohlas na Poděbradsku a Nymbursku.

Zajímavým exponátem této výstavy byla část souboru více než 30 kusů nábytku (kupř. truhla, postel, stůl, židle, lavice, koutní skříňka), který v tehdejším

"národním slohu" s použitím výzdobných prvků a tvarů lidového nábytku navrhl arch. Jan Koula (1855-1919).

Nová historicko-etnografická expozice Památky minulosti, otevřená v květnu 1991 v Okresním muzeu v Mladé Boleslavi, zahrnuje instalaci světnice lidového obydlí ze středního Pojizeří s ukázkami malovaného nábytku z 2. poloviny 18. a 1. poloviny 19. století. Část expozice, která je věnována lidové architektuře Jičenska, přináší kromě dokumentace i model roubené polygonální stodoly v Česově čp. 3 a ukázky lidového malovaného nábytku pojizerského typu s rostlinným ornamentem a mramorováním. Zajímavé exponáty představují bezesporu výrobky truhláře - soboteckého mistra V. Hořejšího ze 30. - 40. let 19. století, který pracoval pro venkov i město. Šlo o výrobky z tvrdého dřeva s malbou provedenou olejovými barvami na holém podkladě bez spodního nátěru.

Městské muzeum v Poličce připravilo u příležitosti semináře Vesnický dům v 16. a 17. století příležitostnou výstavku Lidová architektura na Poličsku. Výstava přinesla dokumentaci k roubenému sílovu statku v Širokém Dole, zbudovaném r. 1666, s otiskem torza dochovaného trámu s leto-počtem 1666. Stabílní katastr z r. 1839 zachycuje u vesnic v okolí Poličky dřívou převahu zástavby roubených stavení.

Výstavy o lidovém stavitelství, konané v r. 1991, přinesly nejenom další doklady k regionálním formám lidové architektury, ale zároveň připomněly 100. výročí Zemské jubilejní výstavy (zejména České chalupy). Přínosem také je, že byly zpřístupněny některé další objekty lidového stavitelství a to jak in situ, tak i v muzeích v přírodě.

Lubomír Procházka

Spontánní část slavnosti má obvykle podobu taneční zábavy, besedování, občerstvení; z diváků se stávají aktéři slavnosti, účinkující. Slavnost je pro ně příležitost k setkání s příbuznými, přáteli, sousedy, s nimiž mohou nejenom besedovat, sdělit a dozvědět se novinky nebo si zatančit, ale mohou se pochlubit novým oděvem (reprezentace, prestiž) nebo navázat kontakty s dosud neznámými lidmi; je to příležitost k zábavě a odpočinku. Spontánní část je možno chápat i širěji; Karel Chotek napsal, že slavnost na dědině vyplní celý den a s přípravami a dozvuky dnů několik. Nezastupitelným pramenem poznávání oficiální části slavností je denní tisk; o spontánní části slavností se naproti tomu nejvíce dozvíte z klasické literatury.

Slavnostní okamžiky jsou obecně lidskou potřebou; jsou důležité pro spokojený život člověka, rodiny a společnosti. Jednou z příležitostí k nevšednímu prožívání jsou slavnosti, v nichž se optimálním způsobem spojuje zajímavá podívaná s aktivní účastí na jejich spontánní části.

Výběr literatury

Bimmer, A. C.: Brauchforschung. In: Grundriss der Volkskunde. Sest. R. W. Brednich. Berlin 1988, s. 311-328. • Bočková, H.: Společenský život v současné sídelní organizaci na Českomoravské vrchovině se zvláštním zřetelem k malému městu. In: Venkovské město 2. Uherské Hradiště 1987, s. 147-156. • Brouček, S.: České národopisné hnutí na konci 19. století. Praha 1979. • Feglová, V. - Salner, P.: Sviatočné príležitosti v súčasnom mestskom prostredí. Slovenský národopis, 33, 1985, s. 88-115. • Frolec, V.: Svátky a slavnosti v lidové kultuře. Opus musicum, 18, 1986, s. 33-40. • Chotek, K.: Národopisné slavnosti a národopis. Národopisný věstník československý, 19, 1926, s. 17-22. Jeřábek, R.: "Malá" a "velká" tradice na současné vesnici. In: Současná vesnice. Brno 1979, s. 74-78. • Křiváň, J.: Morava na národopisné výstavě v Praze r. 1895. Časopis Matice moravské, 20, 1968, s. 34-42, 143-146, 245-252, 323-335. • Válka, J. - Štědroň, M.: Svátky a slavnosti v dějinách kultury. Opus musicum, 17, 1985, s. 289-297.

Poznámka redakce

Čtvrté číslo prvního ročníku Národopisné revue připravili prof. Dr. R. Jeřábek, prof. Dr. O. Sirovátka, prof. Dr. D. Holý a Dr. J. Jancár. Důvody pro změnu práce redakce jsou uvedeny podrobně v příspěvku Errata 3 na str. 235-237. Věříme, že toto číslo, ukončující píví ročník Národopisné revue (28. ročníku Národopisných aktualit), ukončí experimentování s formou časopisu a vytvoří podmínky už jen pro žádoucí experimentování s jeho obsahem.

SLOVA NA SEMENO

Z glosáře jubilatů 1991

Nejen ohlédnutí za minulostí, ale taky vzpomínky na budoucnost - glosy o tom, jak by se měl dál vyvíjet obor, zkrátka pár slov na semeno od jubilatů 1991. Naše výzva z počátku roku 1991 byla akceptována ze dvou třetin. Z českých zemí nereagovalo sedm a ze Slovenska pět lidí. Všem devatenácti, kteří se vyjádřili, patří náš upřímný dík.

PhDr. Irena Janáčková, nar. 29. 9. 1901 v Českých Budějovicích, gymnaziální profesorka, 1953-1958 pracovnice ÚEF ČSAV v Praze.

"Neroste lidová píseň jen z tónů - roste i na paprsku slunečním..." - tolik poezie dýchalo Janáčkově z lidové písně. A stejně oslní každého, kdo se jí s úctou zabývá. Kromě estetických citů podněcuje rovněž k čistě muzikologickému zamyšlení. V roce 1953 jsem se začala obírat jako pracovnice ÚEF v Praze katalogizací shromážděných nápěvů. Podle vlastního návrhu a pojetí jsem zkatalogizovala 16 000 písňových nápěvů z území Cech z tištěných i rukopisných sbírek. Při práci se mi odkrýval hudební charakter české lidové písně, její variabilita a osobitost. Práci jsem však nemohla dokončit. V roce 1958 jsem byla při prověrkách z ÚEF propuštěna. Ale sběru písní jsem se věnovala i později v důchodu - někdy pro českobudějovický rozhlas nebo muzeum, jinak jen z vlastního zájmu a ve vlastní režii. Zapsala jsem na 4 000 písní a této práci jsem se věnovala s opravdovou láskou.

V čem vidím perspektivy pro současnou generaci etnomuzikologů? Aby se ničím nedali odradit a v jednu započaté práci se stejnou láskou pokračovali.

Arch. Ladislav Štěpánek, nar. 28. 7. 1906 v Praze, od roku 1963 působil jako krajský konzervátor lidových staveb středočeského kraje.

Více než 40 let jsme byli vyloučeni z vývoje západoevropské kultury. Nyní, zejména mladší generace, se snaží přejímat její plody plně, někdy však bez kritického přístupu a méně cenné hodnoty zvyrazňuje v záporných projevech. Naše národní kultura však byla vždy svébytná a ve světě ceněná, např. tvorba Smetanova, Dvořákova, Janáčkova či dokonce Muchy. Její vyspělost vyrůstala především z lidové kultury venkovského lidu. Pokládám za žádoucí, aby z této nevyčerpatelné studnice naší národní svébytnosti čerpali popudy ke své tvorbě i další generace a s jejími hodnotami se mohla seznamovat a získávat k ní vztah celá naše veřejnost. Lidová kultura vyrůstala z tvůrčího nadání venkovských lidí, z lásky a radosti, ze vztahu ke krajině. Tak se formovala naše národní svébytnost. Dnes se může veřejnost seznamovat s lidovou kulturou často zprostředkovaně. Významným pomocníkem mohou být skanseny.

S přechodem na tržní hospodářství se formy lidové kultury na venkově budou v různých oblastech odlišně měnit, zejména vztah k půdě a ke krajině.

Zatímco z životopisných dat, podaných velmi různě a neregulárně, jsme si dovolili vybrat jen ta nejzákladnější, glosy jsme ponechali bez jakýchkoli věcných zásahů. Jsou seřazeny chronologicky, protože lepší uspořádání jsme nenašli. Kolik je v nich podnětů, kolik výzev, napomenutí i varování, kolik touhy po pravdě, soudu, očištění i odpuštění, kolik snahy o zvědecké obor a kolik sebeuvědomění si jeho závažnosti...

Jen aby všechna ta dobře míněná slova nepadla na kámen, aby našla půdu úrodnou a přitom nehojenou žádnými jedy.

/dh/

Úkolem národopisu bude tento přechod včas zachycovat.

PhDr. Hannah Laudová, CSc., nar. 6. 1. 1921 v Libštátě, o. Semily, dlouholetá pracovnice ÚEF ČSAV v Praze.

Je přirozené, že badatelská práce nyní starší generace etnografů a folkloristů (často postižená nedobrovolnými zásahy) je při "vzpomínkách na budoucnost" svázána s díly, jimž jsme věnovali hlavní pozornost. V mém případě to jsou ucelené studie o lidových a národně společenských lancích a o instituci "lidových slavností" ve stěžejním období národního, obrození (tituly dalších prací srov. ve zprávě K. Pavlišťka, NR 1991, č. 1). Spolu se sondami do taneční dokumentace z předcházejících a následných období se staly základem návrhu metodiky systematického třídění tanců a systému analýzy jejich forem. Žel, sotva započatá realizace úkolu byla v roce 1970 zastavena. Následná třináctiletá absence systematizovaného místa etnochoreologa v ÚEF ČSAV v Praze těžce poškodila nově vybudovanou disciplínu. Přesto bylo nutné plnit požadované encyklopedické a lexikografické úkoly (např. hesla pro ČHS, International Encyclopedia of

Dance aj.). V plánu mé práce nadále zůstávají otázky genetických rysů českých lidových tanců (tzv. "zpětné figurování"), zmapování souvislostí s historicky kodifikovanými principy tance společenského aj. Druhou hlavní oblastí mých zájmů byly historické formy tanečních projevů zvykové tradici, které nelze rozšířovat bez uplatnění etnograficko-folkloristické a kulturně historické metody (srov. příspěvky o medvědíh tancích, zábavách a tancích při zpracovávání lnu a konopí a o historické specifikaci evropských variant tanců s meči). Tyto tradiční formy mi umožnily rozlišit historické parametry tradice a její kulturně-antropologické rysy od dobových inovací až do současnosti. Zajímá mne především vztah pozdějších i současných interpretů k původní symbolice a návaznost na znakovost v novodobých způsobech její reinterpretace také v oblasti umělecké. Podobné studie považuji za mnohem závažnější než někdejší obecné diskuse, např. "co je to lid", "anonymita lidové tvorby", "folklorismus" atd. Proto s velkým zadoostičením sleduji, že přibývá monograficko-teoretických studií o tvůrčích osobnostech nositelů hudebních a tanečních tradic.

PhDr. Ján Olejník, CSc., nar. 10. 5. 1921 v Spišských Vlachoch, 1958-1985
pracovník Výskumnej stanice a múzea
Tatranského národného parku v
Tatranskej Lomnici.

"Teoreticky sme prácu zhodnotili ako priemernú, metodologicky nespĺňa všetky kritéria súčasnej marxistickej etnografie"
(Nové obzory, roč. 16, 1974, s. 462, Prešov). Také a podobné recenzie dochádzali na moje práce. Jeden z recenzentov mi vytýkal obdiv k "západným kapitalistickým prúdom v etnografii" (Neumann).

Odkiaľ berem entuziazmus, ktorého som sa doteraz nevzdal? Čo je toho príčinou? Láska k vede (etnografii) a s ňou tiež k ľuďom, o ktorých sa opieram v teréne. Usilovná práca po celý život. Život medzi vzácnymi ľuďmi, kolegami na pracovisku. A čo by som poradil do budúcnosti? Išiel som študovať etnografiu preto, že som chcel. Ak sa kto na tento obor hlási len preto, že ho inde neprijali, urobil veľkú chybu a nielen pre seba. Sám som nadobúdol vzdelanie popri zamestnaní (a za vlastné prostriedky) na FF UK v Prahe a pri ašpirantúre som sa opieral o pracovníkov dnešného Ústavu európskej etnológie FF MU v Brne. Tam som sa cítil ako medzi vlastnými. Neprerušujeme kontakty s českou národopisnou vedou ani s českým národom.

Absolventov národopisu z fakult treba zamestnať po završení štúdia priamo v teréne, najvhodnejšie v múzeách, aby sa čo najskôr naučili riadne pracovať. Ústavy akadémie ponechať ako pracoviska s teoretickým zameraním, s obmedzeným počtom najnutnejších pracovníkov. Ťažisko by malo spočívať na univerzitách, tak ako je tomu v celom kultúrnom svete. A nijaké politikárčenie a mrhanie s časom...

PhDr. Jaroslava Scheuflerová, nar. 1. 8. 1921 v Praze, dlouholetá výkonná redaktorka Českého lidu /1954-1972/ a po mŕtve odchodu do dôchodu dokumentátorka ÚEF ČSAV v Praze.

V etnografii se stále preferují romantické názory o venkovském lidu (lidová architektura, lidové umění výtvarné apod.). S termínem "lidový" se zachází často neuvážene. "Národopis" je překlad termínu "Volkskunde", kde pojem obsahu termínu "Volk" je poněkud odlišný od pojmu "lid".

Etnografií většinou chybí znalosti právní, znalosti křesťanské liturgiky a pomocných věd historických, bez nichž se

nedá řada etnografických jevů exaktně vysvětlit. Více by se mělo využívat archivních materiálů.

V etnografii jsou celé úseky, jež jsou dosud "tabula rasa": např. etnografie středověku, etnografie města. Slabě je zpracována národopisná ikonografie novověku.

Stálým problémem je důkladná retrospektivní bibliografie. Velké množství národopisného materiálu je skryto ve starém a starším denním tisku (zejména Venkov a Lidové noviny - ale třeba i Schönfeldské a Krameriovy noviny), další bychom našli v kulturních časopisech, např. Světozoru, Zlaté Praze atd.

PhDr. Jelena Látalová, nar. 23. 8. 1921 v Praze, dlouholetá muzejní pracovnice.

Kam by měla směřovat naše etnografie? Opakuji jen svou prosbu z minulého shromáždění: aby bylo na katedře etnografie více přednášek věnovaných československé lidové kultuře. Studenti by měli mít možnost o ní získat alespoň základní znalosti, ať se pak specializují jakkoli. Jistě některé čeká práce v muzeu, kde tyto znalosti pak budou potřebovat. Je trapné, když přijde absolvent do muzea a košilce nebo rukávům říká blůzička apod. Možná, že se na fakultě osnovy už změnilly, nevím. Je-li tomu tak, pak se omlouvám.

PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc., nar. 12. 12. 1921 v Liptovskom Mikuláši, nositelka ceny J. G. Herdera a dalších vyznamenání, dlhoročná pracovníčka NÚ SAV, z ktorého však musela dvakrát dobrovoľne odísť (1951-1954, 1958-1968).

Polstoročie v dejinách ľudskej kultúry tvorí malú epizódu. V živote človeka a jeho tvorivej produkcií to však

predstavuje najproduktívnejší vek. Najmä v období, ktoré v strednej Európe bolo preplnené uzlovými situáciami dejín i vedeckých tendencií. V situáciách plných nástrah nebolo vždy ľahko nestratiť orientáciu. Nezúfať a nestratiť cestu mi pomáhal odkaz mojich stredo a vysokoškolských profesorov. Oni ma učili hľadať a poznávať pravdivosť života a pravdu vedy, mať na zreteli humanistické poslanie človeka a jeho konania a pritom problematiku sledovať mnohostranne. Pomocou pri balansovaní, ktoré bolo často na ostrí noža, mi pomáhalo rodinné zázemie a rad odborníkov, s ktorými napriek všetkým úskaliam som mala možnosť pracovať.

Mladšej vedeckej generácii prajem, aby smelo vykočilo po najrôznejších cestách poznania, nebála sa stavať odvážne pracovné ciele a voliť si také metódy, ktoré poukážu na ľudskosť a nielen na mnohosť kultúry. Hlavne si však predstavujem, že táto generácia nebude spájať vedecké kréda a poznatky s nevráznosťou. Žiaľ tradície našej disciplíny sa nevyznačujú len smelosťou hľadania, ale aj osobnou zaujatosťou, ktorá často neguje prácu druhého.

Ďakujem všetkým, ktorí mi umožnili v uplynulých piatich desaťročiach odborne rásť a tvoriť, hľadať a nachádzať v úsilí každého človeka pozitívny prínos pre ľudskú a ľudovú kultúru. Boli aj iného zamerania, ale chvalabohu nie moc a dali sa rozpoznať.

Prof. PhDr. Jan Trojan, nar. 31. 5. 1926 v Brtnici u Jihlavy, dlouholetý pedagóg teoretických predmetů na pedagogické fakultě MU a na JAMU v Brně.

V rodném městečku na Vysočině každý rok v předvečer pouti utichne o deváté hodině večer na chvíli rámus reprodukované hudby u kolotočů. Pod

farní věží se shromáždí houf lidí a naslouchá staré ponocenské písní, zpívané a hrané do čtyř světových stran.

Malé městečko s velkým zámekem, v jehož prostorách kdysi zněla hudba Vivaldiho! Kluk z Žabí ulice, jak se říkalo několika chalupám, rád koukal barevným sklíčkem na oba kostely a na zámek. Uviděl potom kus světa, ale nic úžasnějšího už nespátřil. V hospodě u Čechů se každou neděli ztrácel v kouři jako dávná legenda citerista, rodný bratr Toulouse-Lautreca. Na hrubé mši rozezněl varhany v zámeckém kostele pan řídící. Už se moc nezpívalo, ale hudba byla vzácností. Na náměstí o svátcích vyhrávala dechovka. Ve všední dny zněla jen kovadlina u podkováře a v korunách lip se chvěl chorál včel.

Bláhovci, ohlušování denně rytmem hudby, za niž nesou zodpovědnost rozhlasoví úředníci! Nejkrásnější hudba je ve snách, a nejhezčí je ta, o kterou vlastně nikdo nestojí, o niž se nedočetete v učených pracích muzikologů a která uniká namnoze i hudebním folkloristům.

Hudba všedního dne, dávno zasutá v paměti lidí. Hudba, která se nezaznamenávala do not, ale předávala se z generace na generaci. Ponocenské písně, pastýřská zvolání, hlasy řemeslníků, hudba v loutkovém divadle, hudba zastaveníček a serenád. Fanfáry a intrády, jež se troubily z paměti, muzikantské tuše, hudba funusní a hudba při svatbách. Hospodská hudba a zpěv, šumařská hudba. A hlavně: hudba venkovských kantorů, o které se tolik mluví v odborné literatuře a ve skutečnosti o ní nic nevíme. A kdo z nás, kteří píšeme o hudbě, když už jsme nedovedli oddat se jí s láskou jako výkonní hudebníci, viděl někdy zápis hry potulné harfenice?

Proboha, měl jsem napsat něco o svém vztahu k folklóru? Nejsem však folklorista, napsal jsem proto o tom, co jsem měl a co mám rád.

PhDr. Jarmila Šťastná, CSc., nar. 2. 3. 1931 v Ústí nad Orlicí, v letech 1958-1985 pracovnice ÚFV ČSAV v Praze.

Národopis jsem začala studovat v roce 1953 (po tříletém zaměstnání) vlastně proto, abych se dozvěděla víc o lidových písních a tancích, podobně jako někteří spolužáci - souboroví nadšenci. Žel, po celou dobu studia jsme k těmto tématům neslyšeli jedinou přednášku. Má orientace na studium textilního dělnictva (diplomová práce) vznikla z předsevzetí dokázat, že i tato profesní skupina měla své osobitosti, nejen horníci. Později jsem viděla nutnost zaměřit se více na určité téma - zvolila jsem rodinný život. V šedesátých letech mě rodinné a jiné starosti odváděly od soustavné práce, přesto jsem odevzdala kandidátskou práci, zaměřenou na výše uvedené téma. Brzy jsem však počala pociťovat nedostatky ve vzdělání (v sociologii a v cizích jazycích, nezbytných k hlubšímu poznání) a téma jsem opustila. V sedmdesátých a dalších letech jsem se věnovala převážně problematice stravy, zejména v průmyslových oblastech. Stravu v obecnější rovině jsem pak studovala v období, do něž spadá národní obrození (úkol státního plánu). V té době vznikly i úježi pojaté tematické práce, v nichž mně rovněž šlo o poznání zákonitostí a vývojových trendů. Některé zůstaly pro mé vleklé onemocnění nedokončeny; věřím však, že se k nim ještě vrátím. Škoda jen, že už nebude realizován plán, který jsme měli s mým zesnulým manželem - žít v penzi na venkově, věnovat se vnučatům, zahradě a poznávat způsob života lidí v okolních obcích; tím spíše, že v blízkosti proponovaného bydliště je Okresní archiv Praha-východ.

A co vzkazují mladým kolegům a posluchačům? Aby si zvolili téma, které je zajímá, aby jejich studium nebylo samoúčelné, ale aby směřovalo k určenému cíli. Aby uplatňovali, co naše generace, bohužel, přes všechna

předsevzetí většinou opustila - onu nejvlastnější metodu etnografy práce: bezprostřední pozorování. Aby měli na paměti, že etnografie není jen o lidech, ale také pro lidi. A aby si včas uvědomili, že publikovat neznamená mít o titul víc než druhý, nebo další řádek v budoucím nekrologu, ale zveřejňování nově získaných poznatků. A především jim přeji, aby alfou a omegou jejich snažení byla ona věčná otázka: Wie es eigentlich gewesen?

PhDr. Karel Pavlišťák, CSc., nar. 13. 3. 1931 v *Uherském Brodě, po nuceném odchodu (1971-1989) se stal v roce 1990 opět pracovníkem Muzea jihovýchodní Moravy, ale nikoli už v Gottwaldově, nýbrž ve Zlíně.*

Nemám rád mudrování, kterého je v těchto dnech víc než dost. Místo úvah o tom, co se mohlo či mělo udělat, myslím raději na budoucnost.

Jestliže chybí českému národopisu jeho dějiny dovedené do poloviny dvacátého století, jestliže dosud nevyšel národopisný atlas, nemáme encyklopedické zpracování materiálu hmotné a duchovní kultury, chybí edice archívních i nových písnových sbírek, atd., pak je zřejmé, že našemu oboru nehrozí vyhlášení útlumového programu, ale naopak je potřebný program silně aktivizační.

A to je, myslím si, dobrá perspektiva. Zvláště, když pracovat už může každý, kdo pracovat chce a umí.

PhDr. Jaroslav Štika, CSc., nar. 1. 4. 1931 v *Rožnově pod Radhoštěm, po zaměstnání v ÚEF ČSAV Brno (1956-1972) ředitel Valašského muzea v přírodě.*

"To už není ten pravý národopis!" říkával vyčítavě strýček Španihel z Dolních Pasek, kdykoliv mne potkal. Chtěl tím říci, že se už nenosí kroj a netančí po valašsky a že Pasečan už

nenabije ženě, když přijde napilý v sobotu večer z hospody. Já tím chci říci, že bédování nad zánikem a úpadkem lidové kultury má nejrůznější formy i úroveň, a že na Moravě sahá nejméně k Sušilovi a Bartošovi. Dobře vím, že z lidové tradice přežívá jen to málo, co má schopnost transformace. To ostatní rychle mizí, ztrácí se. Neumím říci s Tillem (a on to vyslovil už před celou stovkou let), že to tak musí být a že je to někdy dobře. Je mně to líto. Odchází něco, co jsem měl rád. Budiž dovolena šedesátníkovi tato nostalgia.

Ale je tu i něco k potěše srdce, chorého romantismem. Skutečnost, že se neztrácí obdivovatelé a ctitelé této kultury (mohli bychom ji - podobně jako v medicíně - nazvat alternativní kulturou?). Řekl bych, že jich dokonce přibývá. Soudím tak z nárůstu návštěvnosti muzeí v přírodě, z počtu a obliby folklórních festivalů a folklórních souborů. Vedle prostého potěšení, a třeba také inspirace, hledají svoji identitu, svoje místo v dějích a v přírodě, v kultuře kraje a národa. S těmito lidmi si rozumím a chci jim dál sloužit.

Prof. PhDr. Richard Jeřábek, DrSc., 14. 5. 1931 v *Rožnově pod Radhoštěm, vedoucí Ústavu evropské etnologie MU v Brně.*

Bylo by pošetilé si nepřipustit, že v šedesátce jsem překročil zenit svého působení v oboru, který jsem si před čtyřiceti lety zvolil, a který se stal mým údělem, mou radostí i starostí. Z toho, co jsem si na samém začátku předsevzal, jsem splnil jen nemnoho, anebo jsem dělal něco docela jiného. V čase, který mně snad ještě zbývá, bych rád nenačínal nové, spíš už jen dokončoval načaté. Takže do budoucna, které mne dřív nebo o málo později přemůže, přeji svému oboru:

aby se v povichrech času nestával klátící se třtinou,

aby v sobě nacházel odvahu a sílu poctivě se vypořádávat s minulostí, aby jeho představitelé byli svědomitými a čestnými dělníky vědy, nikoli poslušnými a přičinlivými nádeníky střídajících se vrátek ideologií a jejich mocenského aparátu, aby se oprošťoval od pohodlných bezduchých klíšé a oplýval názorovou pluralitou, aby se nenechával vláčet diletanty (byť ozdobenými tituly a hodnostmi) a grafomany, aby zákulisní reje zloduchů a bosorek vystřídala otevřená a nekompromisní vědecká kritika, aby mu nechyběli vzdělání, kulturní a s múzami spříznění pracovníci, kteří budou bytostně a bez přestání usilovat o obohacení našeho poznání a vědění a aby svými výsledky nabýval na obecné vážnosti, již se mu zatím příliš nedostává.

PhDr. Josef Jančář, CSc., nar. 16. 6. 1931 v *Těšově, o. Uherský Brod, po rehabilitaci ředitel Ústavu lidové kultury ve Strážnici.*

Když jsem se stal v rámci "normalizace" na dlouhá léta družstevním rolníkem a žil současný život těch, s nimiž se v národopisných pracích setkáváme pod pojmem "lid", pochopil jsem, co měl na mysli Václav Tille, když na počátku 20. století napsal, že národopis z idylického zkoumání lidových zvyků a krásných plodů lidového ducha se stává velmi vážným a těžkým studiem sociálním a národohospodářským.

Křehké předivo tradiční lidové kultury, jež v minulosti tvořilo jakýsi vnitřní řád vesnického života, bylo nemilosrdně přetrháno. Vnější okázalé projevy folklorizmu zakrýly a zakrývají závažné ztráty vzorů chování a geneticky zakódovaných kulturních a sociálních vazeb. Ty jsou nejenom částí všeobecného kulturního dědictví, ale i zdrojem regionální či etnické identity.

S vedomím zodpovednosti za uchováni a využívaní alespoň časti tohoto dedičtvi musí národopisci náležť cesty jak s ním seznámit veřejnost. Je třeba zveřejnit dosud nepublikované a nedostatečně chráněné sbírky české a moravské lidové zpěvnosti nebo třeba technologií lidových výroby. Jde o významné soubory, patřící do soupisu světového kulturního dědictví. Je životní nezbytností vytvořit učebnice, jež by umožnily včlenit poznatky o lidové kultuře do školních vyučovacích osnov. Dosavadní učebnice vlastivědy rozhodně nevedou k prohlubování vědomostí dětí o kulturních tradicích našich národů.

Tak jako nelitujeme prostředky na dokumentaci a uchováni zanikajících druhů a forem přírody, neměli bychom litovat prostředky ani na uchováni a dokumentaci stejně základních projevů duchovního života společnosti.

A národopis se náhle stává vědou velice potřebnou, neboť kdo upozorní technokraty naší doby, že veškerý myslitelný blahobyt je k ničemu člověku, který ztratil paměť?

PhDr. Pavol Kuka, CSc., nar. 17.6.1931 v Dekýši u 13. Štiavnice, po sedemročnom nútenom odstúpe opet pracovník Slovenského národného múzea v Martine.

Podľa mojho skromného názoru pracovníci-etnografi by mali intenzívnejšie zachytávať život ľudí či už na dedine alebo v meste. Najmä teraz, keď do pozornosti prichádza privatizácia, transformácia JRD a štátnych majetkov. Vytvárajú sa nové skupiny ľudí, vznikajú nové vzťahy. Tak ako sa venovala pozornosť socializácii dediny, podobne by sa mala rovnaká starostlivosť venovať terajšiemu obnovovaniu súkromného hospodárenia. Výskumní pracovníci by mali čo najskôr publikovať svoje poznatky získané v teréne či už vo forme článkov alebo aj menších samostatných prác vo forme zošitkov. Netreba

zabudnúť ani na zamestnania, ktoré zanikli počas socializácie dediny, prípadne aj dávnejšie predtým. V minulosti sa prednostne zpracovával materiál o atraktívnejších obciach, prípadne zamestnaniach a malé obce medzi horami sa zanedbávali. Ale práve tam sa nachádzajú doklady na život našich predkov.

Antonín Jančík, nar. 27. 11. 1931 v Rozstání, o. Prostějov, v letech 1951-1970 redaktor hudebního vysílání Čs. rozhlasu v Brně, pak dělník, řidič a po pracovním úrazu invalidní důchodce.

Jako bývalý dlouholetý "rozhlasák" sleduji pravidelně vysílání rozhlasu i televize a přiznám se - často trpím. Např. když po znělce, která by mohla klidně uvádět třeba Pardubice II, Dobré ráno z Brna (!) zahájí anglickým šlágreem, když slyším, jak si redakce zpravodajců (asi pro nedostatek hudebních redaktorů - je jich tam šest!) přibírá ke spolupráci diskžokeje, když redaktorka umístí Javorinu na moravsko-slezské pomezí, když vás hlasatel pozve do Tišnova shlédnout Portu kéli (Porta coeli) - a to po konzultaci! A tak dál. A když vám ve znělce svátečního pořadu pro nejmenší dělí pětkrát popřejí Good morning, je toho přilíši. A jak se pozná ve vysílání Brno? Těžko.

V televizi místo nedělní chvilky veršů "žvákame" reklamy, díváme se, jak asi nákladně a rádoby světově jsou vyráběny klipy nejrůznějších skupin, zatímco občasně folkloristické "klády" nás většinou nudí svou scénaristickou a režijní bezmocností...

Přesto vím, že lidová píseň žije a věřím, že bude žít dál. Je ve vědomí i mladých lidí, jen se s ní musí zacházet trochu jako se vzácným kořením. Ubývá nám sice poezie, citu, ve sdělovacích prostředcích, chybějí neokázalé vlastnictví, národní hrdosť a zdravé seběvědomí. Ale nejsme přece zas tak

"rozvojoví", abychom se cestou do Evropy zároveň zbavili naší národní kultury (patří k ní i Strážnické slavnosti; kdyby dal někdo stadióny do aukce, muselo by se zase začínat v Petrově - ale toho stěhování...).

Ing. Jozef Lehocý, nar. 22. 2. 1941 v Trenčine.

K veľmi milým prekvapeniam pri mojom životnom jubileu patrili list redakcie Národopisnej revue, v ktorom ma vyzvali pri tejto príležitosti napísať zopár riadkov o obore, v ktorom som pracoval. Srdečne ďakujem za pozornosť. Trochu je problém v tom, že ja som v obore nepracoval, ja som sa ve folklóre zabával a odpočíval. Boli to (sú a budú) zabávanie a odpočívanie veľmi intenzívne. Unavený som potom odpočíval pri svojej strojárskej profesii, ktorá živila a živí moju rodinu. Takto sa dajú krásne žiť vlastne súčasne dva životy. Podmienkou asi je robiť rád v každom z nich čo robíť treba.

Pri jubileách sa zvykne hodnotiť minulosť. Myslím, že ja mám na to ešte dost času, radšej pozerám do budúcnosti. Ak za seba, tak lem pre utvrdenie sa, že druhýkrát by som si zase zvolil folklórne žitie - Trenčan, Technik, Lúčnicu ako hudobník a tanečník, Brezovú, Družbu, Vršatec ako choreograf a umelecký vedúci, v Detve, v Myjave, vo Východnej ako režisér programov, množstvo seminárov, školení, súťaží, publikačná činnosť.

Budúcnosť? Obávam se, že bude dosť dlho trvať našej ekonomike než sa zotaví do tej miery, aby mohla vytvárať podmienky pre záujmové pestovanie neprofesionálneho umenia - aj folklóru. Verím však, že aktívne venovanie sa folklóru má u nás už takú silnú tradíciu, že prežije túto neľahkú dobu. O to viac je teraz potrebné, aby všetci, ktorým nie je ľahostajné, či "folklorizmus" naozaj prežije, našli k sebe cestu a spoločne,

odkázaní predovšetkým na vlastné sily v aktivite vydržali do priaznivejších čias. Tie cesty sú už vytvorené - Folklórna únia na Slovensku a Folklórni združení v Čechách majú niekoľko tisíc členov a volajú ďalších. Verím, že snaha nás, ktorí sme sa na zrode týchto združení podieľali, nebola marná.

PhDr. Mojmír Benža, CSc., nar. 25. 4. 1941 v Senici, 1964-1980 pracovník SNM Martin, potom v NÚ SAV v Bratislave.

Ako by sa mal ďalej vyvíjať národopis? V prvom rade by sme si mali všetci uvedomiť, že ak chceme aby sa vôbec náš odbor zachoval, nesmieme negovať všetko to, čo bolo urobené v minulom období len preto, že vládol iný politický systém. Pripomínam, že ľudská spoločnosť a jej činnosti (teda i veda) sú založené na kontinuite!

Bol by som veľmi rád, keby sme lepšie využili a zúročili všetko to bohatstvo dokumentov o ľudovej

kultúre, čo pred nami zhromaždili generácie našich predchodcov. V tejto súvislosti by som si želal, aby sa našiel dostatok zanietených odborníkov v českých zemiach, ktorí by sa podujali pripraviť Národopisný atlas Čiech, Moravy a Sliezska, nech by boli okolnosti akokoľvek nepriaznivé. Je to dlh, ktorý treba spoločnosti splatiť.

Bol by som veľmi rád, keby sme nezabudli, že tak ako nám odovzdali predchádzajúce generácie svoje poznatky (založené na konkrétnom bádani), sme povinní týmito i my generáciám, ktoré budú nasledovať po nás. Bolo by našou hanbou, keby sme im odovzdali len nepodložené teoretické úvahy, ideové a politické spory.

Keď má človek dvadsať rokov, patrí mu celý svet. V tridsiatke niet väčšieho odborníka ako on. Štyridsiatka je obdobím skepse, lebo mladosť je nenávratne preč a do penzie ďaleko. Až päťdesiatka je tým obdobím, kedy by mal mať človek už zodpovedný postoj k životu. Bol by som veľmi rád, keby takto boli pochopené i moje slová.

NÁZORY

Zlý osud tomu chce, abychom se v potu tváře přiblížili jakési definici národa právě v okamžiku, kdy národní existence v Evropě prochází změnou, jejíž následky stěží dokážeme odhadovat. (Odhlédneme od samoplození národa moravského, které je důkazem, že realita se navíc dokáže našemu definičnímu úsilí svévolně vzpírat.)

Srdce etnografického puristy plesá nad obdobím počátků naší

novodobé národní existence politické a ekonomické, kdy spodní vody profánní kultury jsou tak krásně přehledně odděleny, kdy v českých luzích a hájích kvete "čistý" folklór a kdy navíc obecná touha po národní emancipaci velí důkladně zalévat tuto kvetoucí zahrádku a současně ji pro lepší stravitelnost přetvářet v rustikální idylu.

Co si však počít v době, kdy se v Medzilaborcích otevírá muzeum nejslavnějšího slovenského Rusína Andreje Varholý, pardon - Andyho Warhola, kdy největším

PhDr. Oľga Danglová, CSc., nar. 24. 9. 1941 v Bratislave, pracovníčka NÚ SAV.

Pár fragmentárných poznámok k mojej predstave o budúcnosti nášho odboru etnografie, národopisu, či výstižnejšie, etnológie, antropológie. Prihovárala by som sa za presadzovanie radšej posledných dvoch termínov i v našich odborných kruhoch. Nie preto, že by som bola zastáncom inovácie, formálneho prelepenia hlavičky za každú cenu, ale predovšetkým preto, že pro mnohé výsledky našich bádani je lepším vyjadrením koncovka -lógia, ako -grafia.

Možno ani nie tak v našich radoch, ako skôr mimo nich, zvonka, sa dostávajú na denné svetlo spochybňujúce úvahy, ktoré v zásade možno sformulovať takto: Nástup industriálnej éry je sprevádzaný zánikom tzv. ľudovej kultúry i tzv. primitívnej kultúry. Znamená to teda, že prestáva jestvovať sám predmet bádania etnografie,

práním národa je přijít o hranice a stát se -náctou hvězdičkou na praporu vlasti zvané Evropa? Zanikne snad národ v té podobě, jak jsme dosud chápali?

Chování některých zakomplexovaných členů rodiny evropských národů vypovídá o tom, že pocit národní identity (jakožto fenoménu ekonomického a politického) je stále živý. Přitom však vůle k integraci neutuchá. Je to jakási národní schizofrenie: chceme zůstat sami sebou a současně ze svého já vykročit.

etnológie, resp. stáva sa kategóriou historickou; náš vedný odbor môže mať právo na život tak ako veda historická či vlastivedná. Nepochybne historickej etnografii zostalo (aspoň na Slovensku) veľa nesplnených dlhov. Nie je to však len ona, ktorá by mala zaplniť obzor nášho bádania. Stále predsa jestvujú a budú jestvovať v istom limitovanom a kontinuitnom čase a priestore spoločenských, žijúce v bezprostredných medziľudských väzbách, istým charakteristickým spôsobom života, s istými formami myslenia, povedomia, konania. Práve ony zostanú podľa mojej mieny tým najrýdzejším fenoménom a najúrodnejšou pôdou pre etnologický výskum.

V tomto zmysle sa vyslovil i C. Lévi Strauss vo svojom interview pre *Current Anthropology* 89, č. 5. Na otázku, v čom vidí budúcnosť antropológie, keď kultúru čoraz viac prestupuje nivelizácia, našiel odpoveď práve v poukaze na jestvovanie societ s pretrvávajúcim tradičným spôsobom života myslenia.

Jenomže schizofrenie je nemoc. Její klinické příznaky v čisté formě lze pozorovat na Slovensku. Tohoto vnitřního rozporu je třeba se zbavit. Nechceme-li se vzdát ani národní existence ani svého evropanství, zbývá nám jediné východisko: začít chápat národ jako fenomen kulturní.

Koneckonců, ono se to možná obejde bez proklamací. V západoevropských zemích, které jsou (jak jsme si už za tisíciletí zvykli) zase ve vývoji kus napřed, se nikdo moc nehrne mluvit evropštinou, tančit evropský odzemek a žít se

Tvrdenie, že chýba výskumný materiál, pokladá za mylné. To, čo chýba, je (podľa jeho názoru) skôr predstavivosť, lebo ako hovorí, budúcnosť etnológie je spätá s budúcnosťou civilizácie.

PhDr. Miloš Melzer, CSc., nar. 2. 11. 1941 v Olomouci, v súčasnej dobe ředitel Okresního vlastivědného muzea v Šumperku.

Po triadvacetileté práci v muzeích mám zaručené právo na klasifikaci jako etnograf-muzejník. Na svých působistích, která kromě šumperského muzea patřila k renomovaným etnografickým pracovištím, z nichž olomoucké se zapsalo do historie počátku českého sběratelství a opavské získalo badatelský respekt v druhé polovině 20. století, jsem měl příležitost zkoumat doklady tradiční lidové kultury mimořádné úrovně. Tento aspekt pochopitelně formoval mou práci v oblasti výzkumu, tezaurace i

dvanáctihvězdičkovým evropským koktejlem. Naopak. Jakýsi neurčitý pocit ohrožení dobrou věcí vede k jasně patrné renesanci regionálního povědomí.

Největším trumfem Evropy je právě její mnohonárodnostní pestrost, která však byla dosud i jejím prokletím. Pestrost, která je předpokladem plodnosti.

Nebude to nová vlna svérázného juchání. A jsme konečně u jádra věci. Může být velice napínavé pro etnografa sledovat proces, kterým si kulturní "národ" bude hledat aktuální, soudobý

prezentace. Práce inspirovala a přinášela uspokojení. Každý odborný pracovník, který dosáhne souladu mezi pracovní náplní a vlastním zájmem, se blíží k nirvāně. Pochopitelně se jedná o vědomé zobecnění, protože cestu lemovala řada nedorozumění a konfliktů, které však (jako každé vzpomínky) postrádají ostré kontury.

A budoucnost? Chtěl bych se mýlit, ale v dnešní době je perspektiva regionálních etnografických pracovišť v muzeích velmi nejasná. Situace pochopitelně závisí na postavení muzeí tohoto typu v naší společnosti; momentálně jsou na okraji jejího zájmu. Hrozí nebezpečí zániku funkcí muzea a jeho návrat do 19. století. Zdá se však, že to dnes téměř nikomu nevádí. My se přece nedožijeme doby, až naši potomci zaregistrují orwelovskou "černou díru" v dokumentaci minulosti národa a regionu. Tedy něco ve stylu "po nás potopa".

Jako optimista však věřím ve změny, jež příznivě ovlivní další vývojové tendence.

výraz. A také kontaminaci, z níž se vždy znovu rodí kulturní kvalita, tak jako kdysi z afroamerického folklóru jazz. Bude nanejvýš zajímavé sledovat křížení vlivů a impulzů nad osvědčeným evropským kulturním pařením.

Abychom si však mohli tyto počitky dopřát, musíme se smířit s faktem, že žijeme v globální vesnici (Marshall McLuhan), jejíž problémy jsou v něčem úplně jiném, než jsme byli zvyklí.

Petr Dvořáček

SKANZENŮM JE UŽ 100 LET

První mezinárodní hospodářské výstavy (1781 a 1801 v Paříži) byly odrazem rozvoje manufakturní výroby a mezinárodního obchodu. Zrychlující se rozvoj průmyslové výroby přispíval k proměně kultury a způsobu života národů v Evropě (a ve světě vůbec) a vzbudil zájem o využití zanikajících řemeslných dovedností i o poznání tradičních kultur národů. Zájem se projevoval v expozicích na stále častějších mezinárodních hospodářských výstavách v 19. století. Velmi plasticky to vystihl Jan Neruda ve svých Studiích výstavních v roce 1873: "Evropa že je duševně jediná, to dověděla se roku 1848 ve směru politickém, roku 1851 pak londýnskou Velkou výstavou všech národů ve směru zas hospodářském a společenském."

Neruda se zmiňuje o tom, že po pařížské mezinárodní hospodářské výstavě v roce 1855 bylo dohodnuto, že každých pět let se budou na různých místech uskutečňovat světové výstavy. Za největší (po Světové výstavě v Paříži v roce 1867) pokládá Neruda Světovou výstavu ve Vídni v roce 1873. Obě poslední výstavy zaměřily zvláštní pozornost nejenom na tradiční řemeslnou výrobu, ale i na způsob bydlení na tehdejších venkově.

Jan Neruda o tom napsal: *"Poblíž hrdé hlavní budovy výstavní, za potokem Heustadlem, postavili celou osadu selských domů. Mýšlenka to pikantní. Jak když při bohaté tabuli dají se na talíře také kousky samožitného, černého chleba - každá ruka pak po nich sahá. Také zde ty selské domky těšily se návštěvě co nejhojnější..."* Ve své reportáži uvádí, že expozici scházelo přirozené okolí se sadem a návsí, a i když některé domy byly obydleny, obyvatelé v nich žili jen "jako": *"Ti lidé nepatřili zkrátka sobě, měli nepřijemný pocit, že jsou sami předmětem výstavním."* I když připustil možnost využití objektů například k podávání občerstvení, litoval, že zájem národopisný převážil nad zájmem stavitelským.

Pozoruhodné bylo Nerudovo moderní chápání krojových expozic: *"Poučnou kuriozitou jsou zároveň ty ethnografické loutky (figuríny - pozn. autora) na všech koncích výstavy... Je to sice velmi hezké, když poznáme pod rotundou kroje moravské, v norském oddělení norské, v ruském kroj Kirgizů a taškentského žida... ale prostě bidlo na ten kroj také stačí, nepotřebujem celých hloupých loutek. Fantazii nepomáhají, spíš jí vadí. Hledí se dodat mrtvému materiálu klamu života, sahá se tím nad meze a účel, činí se něco, co vždy je směšné!"* Neruda se také zlobil na tehdejší českou politiku, že nepřispěla k tomu, aby se české země oficiálně zapojily do přípravy výstavy: *"...v nedostatku činu zrodila se fráze, že svět se na nás kouká'. On ale svět má jiné věci na práci... svět si nás zajisté nevšimne, když neděláme ani jinde ani doma nic."*

Výstava keramiky velkého ohně v pražském Lobkovickém paláci

Pražské Národopisné muzeum, v návaznosti na tradici svých tématických výstav, uspořádalo v lednu až březnu 1992 výstavu *Keramika velkého ohně*. Ukázky české majoliky, mezomajoliky a polofajánsy byly vybrány z fondů národopisného odd. Historického muzea, z odd. starších dějin Historického muzea NM, Muzea hlavního města Prahy, pražského Uměleckoprůmyslového muzea a muzeí v Berouně a Chebu.

Byla to výstava, která na první pohled působila ve srovnání s expozicemi, které ji předcházely (textil, vánoce), velmi střídavě. Charakter vybraných předmětů, až na několik výjimek, postrádá vnější efektnost, na kterou je návštěvník národopisných instalací většinou zvyklý. Autoři výstavy, PhDr. Vladimír Scheufler, CSc. a Vítězslav Štajnochr, prezentovali spíše odborné než široké veřejnosti ucelené, na vysoké odborné úrovni zpracovaný komplet kolekce české keramiky 16. - 19. století, která tvoří pendant fajánsům jihovýchodní Moravy a západního Slovenska.

Výstava navázala na dvě tematicky stejně zaměřené akce, které byly uspořádány v r. 1987 v Berouně a r. 1989 v Rostokách u Prahy. Dalším impulsem k její realizaci bylo (jak je konstatováno v doprovodném textu Zpravodajství NM) dokončení vědeckého zpracování fondu české keramiky tohoto typu v Národopisném muzeu.

Výstava byla v jistém smyslu objevným počinem. Zprostředkovala poznání, že keramika vysokého ohně, za kterou i školení národopisci považují většinou pouze fajáns, byla v Čechách zastoupena specifickou formou majolik, mezomajolik a polofajáns. Toto barevné

Vídeňská Světová výstava v roce 1873 podnítila snahu skandinávského badatele Artura Hazelia vybudovat ve Švédsku samostatné muzeum vesnice. Po letech usilování se mu podařilo na okraji Stockholmu do příměstské zábavní oblasti, do části bývalých hradeb zvané Skansen, přemístit několik objektů švédského lidového stavitelství a 11. října 1891 slavnostně otevřít jako první na světě Národopisné muzeum v přírodě. Postupně začala vznikat obdobná muzea v jiných evropských státech a vžil se pro ně název skansen. Nejstarším skansenem v Československu (pomineme-li expozici lidových staveb na Národopisné výstavě Československé v roce 1895 v Praze) je Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, založené v roce 1925.

Ze Skansenu ve Stockholmu: dům ve dvoře Moragarden

V současné době patří u nás mezi nejznámější skanseny národopisná muzea v přírodě v Kouřimi, Přerově nad Labem a na Veselém kopci v obci Vysočina v Čechách, v Rožnově pod Radhoštěm a ve Strážnici na Moravě; na Slovensku v Bardějově, Martině, Pribilíně, ve Staré Ľubovni, Svidníku, Vychylovce a v Zuberci. Od vzniku prvního skansenu uplynulo 100 let, avšak většina z dnešních více než 300 evropských národopisných muzeí v přírodě vznikla až po druhé světové válce a stala se významným předmětem muzejní činnosti a součástí turistického ruchu.

Josef Jančář

zboží kolorované glazurami ve čtyřech typických barvách vysokého ohně, modré, zelené, žluté a hnědofialové, bylo na výstavě dále rozčleněno podle způsobu výzdoby (mezomajoliky s rytým dekorem v kobaltově modré glazuře a polofajánse malované většinou modře na bílém nástěpí pod průhlednou glazurou).

Na výstavě byly prezentovány, jak je pochopitelné při nákladné výrobní technologii této keramiky, především předměty dekorativního, reprezentačního a obřadního charakteru. Výrazně zastoupeno bylo nádobí používané při svatebních hostinách, vyzdobené odpovídajícími symboly, nádobí obřadní s motivy christo a mariogramů. Vedle těchto mís, misek, šálů, talířů a džbánů byly vystaveny i majolikové dlaždice, kachle ze 16. století s plastickými figurálními motivy ve čtyřech základních barevných tónech a nádherný majolikový štít pražských hrnčíchů a kamnářů, rovněž z první třetiny 16. století, s typickým motivem Adama a Evy.

V členění výstavy bylo skloubeno hledisko jednotlivých technologií a druhů dekoru s hlediskem chronologickým, takže bylo možné sledovat i postupné změny tvarů nádob a jejich výzdoby. Zajímavě působila např. "zelená", "modrá" a "fialová" vitrina. Doprovodné texty, určené spíše odborným zájemcům, byly umístěny na originálních nízkých panelech ve formě hrnčířských kruhů.

Výstavu uvedl zasvěceným výkladem dr. Scheufler, autorem průvodního textu ve Zpravodaji Národního muzea, kde je vysvětlena základní typologie a načrtnut historický vývoj, je V. Štajnoch.

Irena Štěpánková

"Živý skansen" - usedlost z Kaňovic na fotografiu A. Václavíka (kolem r. 1920)

Čtyřicetileté Olšavě

Soubor lidových písní a tanců Olšava a zejména jeho muzika, vedená už více než dvě desetiletí primásem, zpěvákem a uměleckým vedoucím souboru Lubošem Málkem, vrostl do soudobého kulturního života jihovýchodní Moravy. Muzika souboru patří nejenom mezi nejlepší cimbálové muziky v Československu, ale zdobí ji - a celý soubor - pozoruhodné ceny z nejznámějších evropských folklórních festivalů od Zlatého chrámu ze sicilského Agrigenta až po Náhrdelník burgundských vévodů z festivalu v Dijonu.

Ale to není nejpodstatnější: Olšava je až zavile věrná svému Uherskobrodsku a Kopanicím. Tato věrnost regionu má kořeny také ve specifické současti činnosti Olšavy od jejího vzniku před čtyřiceti lety: ve vlastním sběru lidových písní, tanců a zvyků na Uherskobrodsku. Vlastní poznávání tradic lidové kultury v této části Slovácka, dokumentace folklórních projevů a jejich využívání pro jevištní ztvárnění, vtiskly programům Olšavy pečeť bezprostřednosti, charakter "autentického" projevu.

Zaposloucháme-li se do čardášů z Kopanic, nebo do táhlých písní zapsaných ve vesnicích na moravské straně Bílých Karpat, do melodií tanečních písní z Nivnice nebo se necháme stihnout temperamentem tanečníků a tanečnic v koláži z jarmarečního veselí Na brodském rynečku, začneme si hlouběji uvědomovat potěšení z polyfonie uchovávaných a pěstovaných pívků lidové kultury a jejich neoddělitelnost od celku naší kultury. Setkání s lidovou písní a tancem vždy vede k vytváření dobrých vztahů mezi lidmi a k ušlechtilosti společenského života.

Jistě nelze využívání tradic lidové kultury a folklóru zvlášť v našem životě přeceňovat, ale ani podceňovat: je-li citový vztah k rodnému kraji a jeho kulturním zvláštěm vyvažován širšími občanskými hodnotami, přináší to vždy obohacení kulturního života nejenom v regionu, ale i v širším společenském povědomí, jehož součástí se Olšava stala už dávno.

Josef Jančář

Soubor lidových písní a tanců Olšava z Uherského Brodu na strážnických slavnostech

Aby nás všechny Pánbu...

Tak už tu novou Mládkovu písničku umím, pochlubil se mi sotva devítiletý vnuk. - Kterou? - No tu o tom Tuzexu. A tak jsem si ji poznačil, jak si ji zapamatoval.

- *Neumím nic, než to
hanácké nářečí,
do krámu v Rakósko
bojím se stópit'.*
- *Když jsem tam pak vešel,
choval jsem se plaše,
ukázal jsem prstem,
že chci "dýze flaše".*
- *Vrátil jsem se na Hanó,
stará křičí, Vaško,
dóřám, žes mi v Rakósko
kópil aspoň flaško.*
- *Kopli jsme tam deci,
už já s krčó vyjem,
ve flaše byl olej,
o WěCé se bijem.*

*Venku už nic nekopojo,
chytřejší již drobek so,
to už rači tady kópim,
marky poštim v Tuzexu.*

CIMBÁL POŠLETE PO MORAVĚ DO DUNAJE,

zní výzva adresovaná Hradišťanu v článku Obchodníci s národopisem, který byl otištěn v týdeníku Moravský jih (č. 9 ze dne 15. 10. 1991). Šlo o reakci na pořad Vandrovali hudeci vysílaný ostravským televizním studiem 25. září, v němž vedle muziky Hradišťan, vedené Jiřím Pavlicou, hrála též džezová kapela s klavíristou Emilem Viklickým. Citát použitý v našem titulku i název novinového článku říkají jasně, že podepsaný Franta Straka pořad nepřijal...

Aniž by existoval jakýkoli spoj mezi článkem v Moravském jihu, upozorňujeme zároveň na dvoustránkový rozhovor Jana Gogoly s Jiřím Pavlicou ve 46. čísle Mladého světa '91 (s. 20-21). Tam Pavlica vzpomíná na své začátky v Hradišťanu a na další vývoj:

"Jako hráče mě přijali, problémy však nastaly při vytváření dramaturgie, jestli se to s odstupem času tak vůbec dá nazvat. Za

Kdo by srovnal zápis s Mládkovým originálem, zjistí by zjistil, co se stává s písní, když prochází procesem folklorizace - zfolklořněním či zlidověním. Mládek nám to jistě promíne. Tato písnička se však nelíbila všem tak, jako mému vnukovi, nebo třeba mně. Ve Svobodném slově (20. 7. 91) vyšel článek Nevkus nebo urážka? a autor v něm uvažuje, zda by ve věci neměl zasáhnout prokurátor, neboť prý tato reklama prezentuje Hanáka jako jedince mdlé inteligence a jde tedy o hanobení "etnické skupiny". (V dalším článku v témže deníku se k této otázce vyslovil 14. 8. prof., JUDr. a DrSc.)

Karle Havlíčku, pozor, nezačal jste s tím už v roce 1845 vy v epigramu, který jste výstižně nazval Etnografický?

*Hanáček velké panák
ztěžka vekračoje:
jedno nohó druhó
kpfedo postrkoje.*

Ale - terčem nemají být jenom Hanáci. Aby si přišli na své taky Valaši a moravští Slováci, k tomu si vypůjčíme vyprávění Miroslava Švandrlíka, který 17. července 1991 publikoval na stránkách týdeníku Ahoj na sobotu ve 29. pokračování Černých ovci od Botiče tuto krásnou vzpomínku:

"Bylo nás několik, kteří jsme se na divadelní fakultu dostali omylem. Ale kdo ví, kam jsme vlastně patřili. Svě si tu odtrpěl například Jirka Sehnal, který mohl být ledačím, jenom ne klasickým hercem v socialistickém divadle. Profesor Máj na jeho výchovu vyplýval mnoho energie, zaklínal se Stanislavským i Josefem Kajetánem Tylem, ale kýžený výsledek se nedostavil. Naši profesori měli před očima jenom jediný typ divadla a nic

zásadní zlom považují desku z roku 1982 - Byla vojna u Slavkova. Nosil jsem ji v hlavě tři roky. Začátky byly opravdu hodně těžké. Bylo to něco neobvyklého. Ti lidé byli někde zasazení, měli svůj styl a korigovat je bylo velmi těžké. Nehledě na to, že já sám jsem hledal, tápal a objevoval dávno objevené. Vytrpěl jsem si, posléze i celá kapela, s novotami své. I naši příznivci nás posílali někam ... Snažíme se i o fúzování s jinými hudebními žánry. S folkem: například večery s Pavlem Žalmanem, Jaromírem Nohavicou. Taky s džezem: připomenu Emila Viklického. Připravujeme neobvyklý pokus s AG Flekem a Vlastou Redlem. U všech těchto lidí jsou pod kůží moravské rysy hudebního vyjadřování. Ten fundament tam je, i když je to elektrické, džezové, jakékoliv. Máme zde velkou hřivnu, když to přeženu, na kterou svět čeká".

Viděli jste pořad Vandrovali hudeci a četli citované příspěvky? Máte možnost se k nim vyslovit.

(dh)

jiného je nezajímalo..... Jirka Sehnal si prokazatelné neúspěchy v herecké tvorbě vynahrazoval činností mimostudiijní. Založil Klub komikůšů, který velice popouzel členy svazácké organizace. Chování komikůšů se jim jevilo jako recese poplatná buržoázní kultuře. ... Někteří posluchači komikoše bytostně nesnášeli. Jeden hodný chlapec z Valašska už tehdy v nich viděl zhoubný nádor pragocentrismu. Byl to soudruh zakalený a přísný k úchylkám všeho druhu. Za předvoj dělnické třídy považoval komunisty a za předvoj komunistů Valachy. Zdůvodňoval to tím, že Valaši byli chudí a běhali po horách bosky. Zato hluboce nenáviděl moravské Slováky, kterým přál tu nejdrastičtější genocidu. Tvrdil, že moravští Slováci jsou do jednoho vypasení kulaci, kteří chlastají víno jako čuhata. Večer se sejdou u cimbálu, zpívají ubřečené dojáky a lepi cikánům na čelo stovky! S moravskými Slováky rozhodně socialismus nevybudujeme! Tím méně ovšem s Pražáky! 'My Valaši,' říkal předvoj komunistické strany, 'jsme čisti lidé. Bud' jsme veselí, nebo smutní. Vy jste buď recesisti, nebo sentimentální jak staré doroty! Všechny úpadkové směry buržoázní společnosti na vás zanechaly své stopy!' Ale kde vzít tolik Valachů, aby tahle republika k něčemu vypadala!"

Závěr může být, myslím, docela stručný, Hanáci, Valaši i vy, moravští Slováci, k nimž se sám hlásím: Aby nás všechny dohromady Pánbu při zdravém rozumu zachovali ráčil. A aby nás obdařil podobnou dávkou humoru, jaká je dána I. Mládkovi nebo M. Švandrlíkovi.

(dh)

Velikonoční "hrkáni" na Luhačovickém Zálesí. Hřivínův Újezd - kolem roku 1920

Pravá slovácká

Škoda jen, že zase ne slivovice, ale opět dechovka. A byla to tentokrát Stříbrňanka z Uherskohradištska, která krásně vymašlená v krojích vyhrávala o jedné srpnové neděli v televizi dlouho, předlouho. A ladila! Ale co jen to byl za podivný repertoár? A jak ty kýče (slovní i hudební) zpěváci svým projevem umocňovali! A jak je dva (proč asi do loutek k nepoznání zamaskovaní) brněnští herci spojovali! Vynalézavý komentář končil: - "Budeme se loučit. - Už? - A budeme se opět těšit na další nejlepší dechovku z Moravy."

Ale masky stranou, nebudeme se těšit. Alespoň někteří určitě ne. Na pořad, který připravil Josef Růžicka a kol. a vyrobila Cs. televize Brno, 1991 škoda peněz!

Tisknout těchto pár řádků, když podobných pořadů se uskutečnil celý cyklus a když ve vysílání jiného televizního studia bylo možno zahlédnout i pravou valašskou? Za názor tato skutečnost stojí. Kdo má názor jiný, ať se ozve.

(dh)

Kamasovy písně

Bývá ctižádostí i potěšením některých operních zpěváků, ale není jich mnoho, zpívat také lidové písně, případně úpravy a parafráze "na lidovou notu" skladatelů. Do okruhu těchto interpretů patří třeba Libuše Domanínská, zakotvená na jižní Moravě, i představitel titulních operních rolí na prknech Janáčkovy opery Zemského divadla v Brně Pavel Kamas, který je zase křtěn Valašským.

Kamas je suverén, jako Verdiho Nabucco nebo Janáčkův Prus ve Věci Makropulos, nicméně dovede dojemně prostě podat i Písně detvanské Leoše Janáčka. Mohli jsme se o tom přesvědčit před časem na strážnickém koncertu, zařazeném do brněnského Mezinárodního hudebního festivalu. Je to jiný přístup k "folklórnímu materiálu", než na jaký jsme zvyklí u nejlepších sólistů národopisných souborů, ale rovněž velmi inspirativní. Kamas písní přímo žije a strhuje nás do očistného víru tradice. Z jeho zpěvu je znát, že vyrostl na vsi a ani jako operní zpěvák neztratil pokoru před lidovou písní a vším, co s ní souvisí. Tam je kořen jeho pochopení lidové poezie, prezentované nádherným barytonem.

(jur)

Vladimír Klusák (27. 4. 1916-20. 9. 1991)

Naposled jsem se s ním setkal před pěti lety, v dubnu 1986 v Hodoníně, na koncertě, který jsem připravil s BROLNem k jeho šedesátinám. A potom ještě v červenci na Hornáckých slavnostech ve Velké nad Veličkou, jeho rodišti. Jeho děd i otec tam působili jako učitelé. Rád vzpomínal, že byl od dětství obklopen písněmi a hudbou. A byl! Matka pocházela ze starousedlého velického rodu Rumíšků a přinesla si z domu nejenom bohatý písňový poklad, ale také vzácný způsob zdobeného - cifrovaného zpěvu, dnes na Hornácku už méně obvyklého. A otec za gymnaziálních studií "pochytil" jako výborný houslista mnoho od legendárního velického primáše Pavla Trna, o němž ve své době s obdivem psali Leoš Janáček, Vilém Mrštík nebo Zdenka Braunerová.

"Miloval svou práci, svůj lid, rodný kraj," čteme v úmrtním oznámení na místě obvyklých citátů. Vladimír Klusák ctil svůj rodný kraj upřímně a celým svým srdcem. Znal jsem Vladimíra od dětství jako mnohem mladšího, ale zato vzácného kamaráda mého otce. Mám před očima nejen jeho návštěvy u nás ve Vrboce, kde si občas zapisoval písně v podání mé babičky, ale také naše besedy ve Velké u Klusáků, a samozřejmě také

četná posezení u vrbeckého primáše Jožky Kubíka, s nímž Vl. Klusák pojilo upřímné přátelství. Viděl jsem ho tam mnohokrát, rozezpívaného v kruhu dalších zpěváků, kdy tekly sedlácké až do úmoru.

Ale měl jsem možnost seznámit se s ním také při jiných příležitostech; za svých vysokoškolských studií např. při přednáškách prof. Karla Plicky, kdy Vl. Klusák seděl za klavírem a doprovázel svůj zpěv. Takových večerů absolvoval na desítky a některé z nich realizoval úplně sám. Napsal mi o tom: *Takové besedy jsem dělal koncem 40. let v pražském divadle hudby. Na plakátech stálo: Písně slováckého Hornácka. Připravil, mluví, zpívá a na klavír hraje Vladimír Klusák. Bylo mně všelijak, než se zvedla opona, ale potom už běželo vše hladce.*"

Po maturitě na strážnickém gymnáziu v roce 1935 se Vl. Klusák zapsal na filozofickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně, kde studoval češtinu a němčinu, ale poslouchal také hudební vědu a národopis. Od listopadu 1939 do května 1940 byl vězněn v Oranienburgu, české vysoké školy byly za protektorátu zavřené, diplom středoškolského profesora získal až po válce. Prvním jeho kantorským působištěm byl Hodonín. Odtud přešel v roce 1946 na Vyšší průmyslovou školu strojirenskou do Prahy a v roce 1951 nastoupil na návrh K. Plicky místo něho jako odborný poradce Československého státního souboru písní a tanců. V roce 1957 se stal vedoucím redakce lidových písní a hudby v Československém rozhlasu, tenkrát s celostátní působností.

Od studentských let se Vl. Klusák pilně věnoval práci sběratelské: samozřejmě nejprve na rodném Hornácku a v jeho nejbližším okolí. V Praze se spřátelil s malířem Antonínem Štrnadlem; spolu podnikli cesty na Valašsko i do řady oblastí Slovenska. V Čechách ho zaujalo zvláště Podkrkonoší,

potom Sedlčansko a jižní Čechy. V letech 1953 - 56 působil jako lektor hudební folkloristiky na Akademii múzických umění v Praze, ve školním roce 1978 - 79 učil folkloristiku na pražské konzervatoři a tentýž rok (1979) získal titul doktora filozofie.

V roce 1952 vydal Klusák Slovácké písně s hudeckým doprovodem, 1954 Vtip a humor v lidové písni, 1956 Lidové písně ze Slovácka (pro zpěv a klavír) a v roce 1981 vyšlo pokračování této edice. Připomeňme i jeho dvoudílnou práci Písně a život (z let 1958 - 1961), věnovanou jednak písním z přírody, jednak zvykům a obyčejům v písni. Vedle množství rozhlasových pořadů publikoval rovněž řadu článků. Ne na desítky, ale přímo na stovky lze počítat jeho úpravy Edových písní, je však autorem i několika samostatných hudebních kompozic.

Ostatní Klusákova veřejná činnost byla těsně svázána s prací rozhlasovou. Léta působil v Mezinárodní radě pro lidovou hudbu při UNESCO, v roce 1964 se dramaturgicky podílel na prvním festivalu lidového umění v Indonésii a v letech 1968-72 byl členem poroty Mezinárodního folklórního festivalu v Dijonu.

Nelze zapomenout ani na jeho spolupráci s pořadateli festivalu ve Strážnici; vytvořil nejméně pět pořadů. A samozřejmě ani na pomoc při Hornáckých slavnostech, jejichž byl spoluzakladatelem a kde se často uplatňoval jako autor i vynikající zpěvák a tanečník starosvětské.

Od Hornáckých slavností 1986 jsem Vladimíra Klusáka neviděl. Poslední rok ke mně doléhaly jen samé smutné zprávy: o postupující nemoci a o loňské tragické smrti jeho syna Vladimíra, vynikajícího džezového klaviristy...

*To velické širé pole,
to je, Bože, polečko,
už si tam vječej nežádje
potěšit své srděčko.*

Dušan Holý

Jožka Severin (1. 6. 1916-17. 3. 1991)

Se zpěvákem *Jožkou Severinem* jsem se setkala poprvé v dětství, prostřednictvím jeho poválečných nahrávek na gramofonových deskách. V prostředí Brna to bylo první setkání se slováckou lidovou písní, v té době, ale už předtím, za války velmi propagovanou za pomoci rozhlasových vln po celé republice. Když jsme doma nesčetněkrát naslouchali třeba písni Sedí sokol na javori nebo Pri breclavskej pile, netušila jsem, že se někdy s tímto významným umělcem setkám osobně. Že dokonce budu mít možnost s ním prožít mnoho hodin nad lidovými písněmi, nad vzpomínkami z jeho života a umělecké činnosti. Trvalo to asi deset let, co jsem několikrát za rok jezdila do přivětivého domu rodiny Severinových. Až do roku 1990, kdy J. Severina nemoc trápila do té míry, že byla nutná hospitalizace. A na začátku příštího roku životní síly zpěváka už nemoci nedokázaly vzdorovat.

Snad by tyto řádky měl psát někdo z těch, kdo s J. Severinem prožívali dobu jeho největšího životního a uměleckého rozkvětu. Moje setkání s tímto umělcem se uskutečnilo až v posledních letech jeho pěvecké činnosti. V té době už byl na odpočinku, který však byl vyplněn nespočtenými vystoupeními na různých místech republiky, v zahraničí, v rozhlase a televizi. Nebylo mnohdy snadné najít volný den k tomu, abychom v klidu hovořili o písních, folklóru a lidové kultuře vůbec, abychom zachytili na magnetofon aspoň některé písně, jež tvořily jeho repertoár a nebo zaznamenali poznámky a úvahy k jednotlivým písním.

J. Severin byl veřejnosti znám především jako zpěvák. K tomu, že se stal proslulým po celé zemi, přispěl vzácný dar - vysoký, nenapodobitelný lyrický tenor, tak dobře odpovídající povaze písní z jeho rodného Podluží.

Také rodinné zázemí pozitivně ovlivnilo rozvinutí jeho pěveckého umění. Dědeček i otec hráli na hudební nástroje, maminka jezdila s kamarádkou do Vídně zpívat. J. Severin prožil celý život v rodné vsi, v Tvrdonicích, s výjimkou učednických let, která strávil nejdříve u své tety v obchodě, v Horních Orešanech u Trnavy a pak v učení u pekaře v Dolní Lhotě na Blanensku. To, že jen s nepatrnými přestávkami žil v rodném kraji, bylo rovněž ku prospěchu jeho vztahu k lidové hudbě, kroji a celé lidové kultuře. Často vzpomínával na někdejší počáteční produkce, na nichž, poněvcole spolu s jiným výborným zpěvákem, Jožkou Rampáčkem, zpívali starším spolusousedům na "selkařských" schůzkách v hospodě. J. Severin vždycky

Jožka Severin s Jožkou Rampáčkem na strážnických slavnostech v roce 1975

zdůrazňoval, jak i při dalších četných příležitostech, při nichž se na vesnici zpívalo, si třbili repertoár a cvičili své pěvecké schopnosti. To byla jeho škola zpěvu.

Později přišla další umělecká a organizační činnost v rámci slováckého krúžku v Tvrdonicích, nej staršího na Podluží. Zpěvák J. Severin v té době vzbudil pozornost rozhlasových pracovníků. "Objevil ho", jak to čteme v jednom z jeho dopisů J. Severinovi, tehdejší vedoucí hudebního vysílání v brněnském rozhlase, pozdější významný hudební folklorista, dr. Karel Vetterl. V roce 1940 účinkoval J. Severin v Praze na premiéře Její pastorkyně, kde vystupoval jako jeden z rekrutů spolu s dalšími zpěváky z Podluží. Byl mu svěřen také part rolníka v oratoriu A. Dvořáka Svatá Ludmila při jeho provedení za řízení R. Kubelíka v roce 1948.

J. Severin účinkoval dále s muzikou Jaromíra Běhúňka, od počátku padesátých let byla jeho činnost úzce spjata s Brněnským rozhlasovým orchestrem lidových nástrojů. Populární se stal jako sólista i v duu s Boženou Šebetovskou, zejména díky rozhlasovým nahrávkám a gramofonovým deskám. Spolupracoval s dalšími tělesy, zvláště s Břeclavem, kde zpíval už se svou dcerou. Mnoho dalších kapel a souborů se může pochlubit, že s nimi J. Severin vystupoval. To všechno dělal kratší čas jako povolání, ale většinou vedle svého řádného zaměstnání. Neustal ani v důchodě, kdy opět jezdil na větší zájezdy a turné se známými soubory, ale kdy také cestoval po celé republice s malou skupinou sestávající ze zpěváka, cimbalisty a konferenciéra, a to ještě v době, kdy už měl sedmdesátku za sebou.

V jeho repertoáru se vystřídalo mnoho písní. Ani se je nepodařilo všechny zachytit. Také seznam, do něhož si pro sebe zaznamenával písně, které zná, už nestihl dokončit. Mnohé z těchto písní jsou zaznamenány v rozhlase, na gramofonových deskách nebo v archívních fondech. A řada "jeho" písní je trvale uložena v paměti posluchačů v celé naší zemi, třeba ty nejpopsalnější *Vínečko bílé, Kačena divoká* nebo *Či to husky na téj vodě*.

Jožka Severin byl vynikajícím zpěvákem v oblasti, kde o dobré zpěváky nebyla nouze. Jeho význam je však mnohem širší. Dokázal svým projevem zaujmout posluchače pro slovácké lidové písně a díky jeho podání se písně z Podluží staly součástí živého zpěvu obyvatel v různých končinách naší země. Ve svém zpěvu spojoval J. Severin tradiční lidové muzikantství s vědomým pěstováním folklóru. Seznamoval široké vrstvy posluchačů s tradičními lidovými písněmi i s novou tvorbou, zejména se skladbami lidového skladatele Fanoše Mikuleckého, jehož píseň *Vínečko bílé* nechyběla snad takřka v žádném Severinově vystoupení.

Moravská a hlavně slovácká lidová píseň byla šířena, udržována a popularizována mnohými zpěváky, lidovými i školenými. Ale jen některým se podařilo, že jejich písně pronikly do širokého, snad celonárodního okruhu čtenářů a obdivovatelů. Vedle B. Šebetovské nebo J. Šulákové to byl také právě J. Severin.

Nelze na tomto místě připomenout všechno, co pro naši kulturu udělal. Titul Zasloužilý umělec nabyl ve spojení s jeho jménem svého naplnění. Však si na něj musel J. Severin hodně dlouho počkat. Celou svou kulturní činností se jako jeden z mnoha na Podluží a na Slovácku zasloužil o udržování lidové kultury v její živé podobě. A svým zpěvem jako jeden z nemnohých přinášel estetické hodnoty i obyčejnou radost do každodenního života nespočetných posluchačů. S hlubokou úctou a vděčností uzavírám toto své nikoli odborné, ale osobní vyznání před památkou velkého lidového umělce a dobrého člověka.

Marta Toncrová

150. výročí narození Andreje Kmeťa

Tohto roku sme si pripomenuli 150. výročie narodenia Andreja Kmeťa (19. 11. 1841 - 16. 2. 1908) usporiadaním

konferencie, interdisciplinárnej, keďže dielo, ktoré po sebe tento výnimočný človek zanechal, bolo všestranné a úctihodné. Konferenciu, na ktorej odznelo 20 referátov, usporiadalo Etnografické múzeum v Martine, ktoré spravuje Kmeťovu pozostalosť.

Andrej Kmeť bol slovenský farár, pôsobiaci v Senohrade, Krnišove a v Prenčove, ľudovýchovný pracovník, ale aj vedec. Od svojich študentských rokov na ostrihomskom seminári, kde bol spoluzakladateľom Cirkevno-literárnej školy slovenskej, zameraním jeho práce bolo tak hmotné ako aj duchovné povznesenie ľudu, trpiaceho pod politickým nátlakom, maďarizáciou. Jeho knihy Hospodár na Slovensku (1875), Hlavné pravidlá v hospodárstve (1866), Nový svet alebo čo nového vo svete (1871) a početné popularizačné články smerovali k racionalizácii a modernizácii roľníctva, ovocinárstva a hospodárstva vôbec. Životným cieľom A. Kmeťa bolo založiť vedeckú spoločnosť, vybudovať múzeum a založiť Maticu ľudu.

Záber jeho činnosti bol neobyčajne široký. Spolu s E. V. Ríznerom je otcom myšlienky a zakladateľom niekoľkých knižníc na Slovensku. Jeho záujem o dejiny pramení z lásky k národu, k folklóru, výtvarnému umeniu, z obdivu k šikovnosti rúk jednoduchých žien. Dekoratívnosť a krásu ľudového odevu, výšiviek prezentoval organizovaním a spoluprácou aj medzinárodných výstav. Zorganizoval na hospodárskej výstave vo Viedni expozíciu ľudových výšiviek z Hontu (1873). V roku 1887 sa podieľal na národopisnej výstave v Martine, v 1891 na Československej jubilejnej výstave v Prahe, 1893 na Výstave ženských prác v Paríži, posielal výšivky do USA, atď. Organizoval aj za spolupráce českých priateľov, J. Koulu, F. Pastrnka atď. predaj ľudových výšiviek a jeho zásluhou vznikla Lipa, účastinársky spolok v Martine a družstvo v Skalici.

V 80. rokoch 19. storočia bolo v rámci Národného domu v Martine zriadené Múzeum a Bibliotéka, kam Kmeť prispel bohatým vkladom muzeálnych predmetov a kníh. V roku 1895 vznikla Muzeálna slovenská spoločnosť, ktorej stanov vypracoval, a stal sa aj jej prvým riadnym predsedom. Podieľal sa na vydávaní Sborníka muzeálnej slovenskej spoločnosti a Časopisu muzeálnej slovenskej spoločnosti, na raste knižnice a najmä bohatých muzeálnych zbierok. Daroval Slovenskému národnému múzeu všetko, čo po celý život zhromažďoval. Medzi vzácne exponáty patrila kostra mamuta, ktorú vykopal v Beši, ako aj záhadná lebka s dvoma zámkami na čelusti. Jediný je jeho Herbár Slovenska, počítajúci 72 tisíc rastlín, prevažne slovenskej proveniencie. Medzinárodné vedecké uznanie dosiahol tým, že jeho menom bolo pôvodne nazvaných 25 druhov rastlín, zväčša ruží, ale aj húb.

Etabloval sa ako zanietený botanik a zoológ. Venoval múzeu jedinečnú zbierku nielen domácich, ale aj exotických zvierat, ktoré väčšinou kúpaval z cudziny za vlastné peniaze, alebo vymieňal s múzeami za svoje exempláre. Od detstva bola jeho záľubou geológia. Zanechal po sebe originálne výsledky - obrovskú zbierku nerastov, zkamenelín a minerálov.

Jeho názory o ochrane prírody sú moderné a nadčasové. Poznatky z odborov vlastivedného charakteru uplatnil pri výskume oblasti Hontu, kde strávil skoro celý život. Jeho vlastivedná monografia Veleba Sitna (1893) je dokazom "mravenčej dôkladnosti" A. Kmeťa. Jeho sémantické sondy do folklóru, časté "etymologizovanie" smerovali k snahe dokázať pôvodnosť a starobylosť Slovákov.

Zuzana Profantová

RECENZE A ZPRÁVY

Zdenka Jelínková: Lidový tanec na Hané a v přilehlých oblastech. Okresní kulturní středisko v Olomouci 1991, 26 stran, 2 kresby A. Černého.

Nedlouho před svým zrušením, téměř jako "labutí píseň" své ediční činnosti, vydalo Okresní kulturní středisko v Olomouci publikaci Zdenky Jelínkové o hanáckém lidovém tanci. Vznik práce autorka vysvětluje v závěrečném doslovu a o jejím zaměření a obsahu nás informuje podrobně podtitul, který zní: druhy hanáckých tanců, vzájemné vztahy mezi tanci v jednotlivých územích Hané, vazby a vztahy historické. Nejde tedy o edici vlastního tanečního materiálu, jak jsme u Z. Jelínkové zvyklí, ale o soubornou a vyčerpávající informaci o lidovém tanci na Hané a pramenech k jeho studiu.

Hanáckou taneční kulturu autorka začlenila do širších souvislostí, jednak ve vztahu k lidové kultuře na Hané, jednak vzhledem k lidovému tanci okolních národopisných regionů. Zaslouženou pozornost věnuje nejcharakterističtějšímu a nejstaršímu hanáckému tanci "*cořavé*", jenž pronikl pod názvem "*hanácká*" i do jiných národopisných oblastí. Ohlas "*cořavé*" najdeme ve stylové hudbě už v 17. století. Mladší vrstvu v hanácké taneční kultuře tvoří nejrůznější figurální a kolové tance nebo taneční hry.

Autorka si všímá hanáckých tanců i z hlediska funkčního (obřadní, zábavné), zmiňuje se o průběhu taneční zábavy ("možeke"), tedy o ekologii tance. Za přínosné můžeme považovat také údaje o lidovém tanci v okrajových, přechodných nebo sousedních oblastech Hané, v nichž na jedné straně nacházíme hanácké prvky, na druhé však osobité, místní rysy (Drysice u Vyškova, Dražanská vrchovina, Konicko, Lipenské Záhoří, Zábřežsko a Šumpersko). Svou práci o hanáckém tanci Z. Jelínková uzavírá seznamem sběratelů hanáckého folklóru a jejich

publikovaných i rukopisných sbírek (Gallaš, Sušil, Běhálková, Čapka - Drahlavský, Mátlová a další).

O přínosu a kvalitách práce netřeba příliš diskutovat. Ukazuje se však, že bude nutno v národopise přesněji vymezit nebo sjednotit užívání termínů jako centrální - okrajová - přechodná - sousední oblast. V případě Hané se konkrétně jedná o vztah k Záhoří (hostýnské, podhostýnské, lipenské, přerovské - jde o synonyma), Malé Hané, Dražanské vrchoviny, Šumpersku a Zábřežsku. Přívlastek "kmenový" by bylo lépe uvádět v uvozovkách, aby ho méně informovaní čtenáři nespojovali s "kmenovou příslušností moravského lidu", jak to dělali romantičtí badatelé minulého století. Proto termín "kmenový hanácký tanec" (s. 5) je třeba chápat ve smyslu základní, hlavní. Komenského mapa Moravy je spíše zeměpisná než národopisná (s. 3). Skutečná národopisná mapa Hané pochází z přelomu 18. a 19. století a jejím autorem byl patrně kojetínský učitel J. Přibil, zeť J. Kuzníka. Mezi sběratele hanáckého folklóru bychom mohli uvést i M. Jirouška a O. Sirovátku, jejichž písně sbírka obsahuje rovněž některé taneční písně.

Význam práce Z. Jelínkové o hanáckém lidovém tanci je dvojitý: odborná veřejnost vítá souhrnný a vyčerpávající přehled hanácké etnochoreografie, členové a vedoucí souborů a choreografové pak s povděkem přijmou informace o vývoji hanáckého lidového tance v 17. - 20. století a zejména o pramenech a jejich uložení.

Miroslav Válka

Soňa Burlasová: Vojenské a regrútske piesne. Klenotnica slovenskej ľudovej kultúry, zv. 18, Veda Bratislava 1991, s. 313.

Folklor - a v jeho rámci i ľudová pieseň - bol vždy veľmi citlivým siezomografom života človeka, aktuálne reagujúcim na jednotlivé historické či

intímne osobné udalosti, zážitky, pocity... Všetdný i sviatočný život sa vo folklóre nepremietali priamo, ale vždy prostredníctvom konkrétnych pocitov a názorov dvorcu a nositeľa, speváka. Jednou z ciest niekedy až "detektívneho" pátrania po zakódovaných správach a funkciách, aké piesne v živote človeka plnili, je i hlbkové skúmanie jednotlivých relatívne homogénnych skupín piesní, piesňových žánrov či funkčno-tematických skupín. Nemožno povedať, že by sme už mali všetky repertoáru takýmto spôsobom "zmápané". Náš obraz o vývine ľudovej piesne sa vytvára postupne a výsledky takýchto výskumov nám povedia mnoho nielen o slovenskej ľudovej piesni v jej historických a súčasných podobách, ale aj o živote človeka v jednotlivých historických obdobiach, do akých "pamät" piesne siaha.

Doloženým prameňom poznania histórie ľudovej piesne, a to nielen slovenskej, sú najmä vojenské piesne. Upozornil na to a konkrétnou analýzou materiálu z Čiech to i podložil už koncom 50. rokov V. Karbusický v štúdiu Datování lidových písní vojenských (Český lid 1958, č. 5). Na Slovensku doteraz chýbala komplexná analýza vojenských a regrútskych piesní, tvoriacich v celkovom repertoári slovenského vidieka jeho stabilnú zložku až do súčasnosti. Túto medzeru zaplnia erudovanou piesňovou monografiou bratislavská folkloristka Soňa Burlasová. Dostáva sa nám do rúk reprezentatívna antológia vojenských a regrútskych piesní z obdobia od 16. do 20. storočia, obsahujúca 229 kompletných, teda melodických i textových zápisov piesní s textovými variantami, doplnená o obsahlu a vyčerpávajúcu štúdiu o tomto piesňovom druhu.

Přínosom knihy je i skutočnosť, že autorka nezostala iba pri obmedzení sa na úzko folkloristickú interpretáciu materiálu. Pri svojom uvažovaní o "dešifrovaní" vzťahu folklóru - historická realita si vzala na pomoc vojenského

historika (V. Dangla), ktorý svojim náčrtom dejín vojenstva na území Slovenska v konfrontácii s konkrétnym materiálom zodpovedá na mnohé otázky, týkajúce sa hodnotenia folklóru ako historického prameňa či dokumentu. Jeho úvahy sú veľmi zaujímavé najmä v konfrontácii s komentármi ku každej jednotlivej piesni, ktoré okrem vyčerpávajúceho výpočtu známych variantov obsahujú i odkazy na konkrétne bitky a vojnové udalosti, ku ktorým sa pieseň vzťahuje.

Zbierka obsahuje reprezentatívny výber vojenských a regrútskych piesní zapísaných v rokoch 1867 - 1978. Piesne sú vo vnútri členené tematicky na štyri základné skupiny" 1. *Chytanie, lapačky*; 2. *Verbovanie*; 3. *Rukovanie*; 4. *Vojna*. Autorka skupiny vnútorne delí ešte podľa prevládajúceho motívu na jednotlivé podskupiny. Popri podrobných komentároch ku každej piesni obsahuje antológia tiež zoznam zbierok a archívnych prameňov, register hudobných a textových analýz, prehľadnú tabuľku tonálnych typov, abecedný zoznam piesní, zoznam použitej literatúry a nechýba ani ruské a nemecké resumé. Ako už zo samotného stručného výpočtu vyplýva, ide o vedecky fundovaný a na vysokej odbornej úrovni spracovaný príspevok k poznaniu vojenských a regrútskych piesní na Slovensku, pričom mimoriadne vysoko treba hodnotiť v prvom rade komplexnosť pohľadu na piesňový druh (teda z hľadiska jeho histórie, tematiky a poetiky textu, funkcie, ako aj melodické zložky).

Publikácia je vzorovým príkladom piesňovej monografie jedného piesňového druhu, ktorý je pomerne homogénny a umožňuje preto koncentrované analýzy. Z hľadiska prínosu antológie k poznaniu, resp. hlbšiemu precizovaniu historických dimenzií slovenskej ľudovej piesne, sú pritom významné nielen konfrontácie poznatkov vojenskej histórie Slovenska a

folkloristiky, ale i hudobné analýzy, ktoré posúvajú naše vedomosti o vývine hudobných štýlov na Slovensku a hovoria o úlohe, akú v týchto procesoch zohrali analyzované piesňové žánre či subžánre.

Eva Krekovičová

František Kolář - Milan Hlavačka: **Jubilejní výstava 1891.** Slovo k historii 28, Praha, Melantrich 1991, 40 s., fotografie, kresby, plány.

V roce, po jehož 167 dnů holešovické výstaviště patřilo Všeobecné česko-slovenské výstavě v Praze, vydal Melantrich naučně populární sešit o její slavné předchůdkyni, Jubilejní zemské výstavě 1891. Významný český výstavní podnik byl uspořádán k stoletému výročí první pražské, ale i evropské průmyslové výstavy, uskutečněné jako průvodní akt korunovace císaře Leopolda II. českým králem.

František Kolář a Milan Hlavačka, pracovníci Historického ústavu ČSAV v Praze, načrtli v souladu s "tradici" ediční řady Slovo k historii lehkým perem obraz druhé z výstavní triády, po rozboru hospodářské a politické situace v české společnosti po roce 1879. Bezpečná znalost politické scény v českých zemích ve druhé polovině 19. století autorům umožnila zřetelně vysvětlit význam výstavy. Původní snaha doložit evropskou úroveň výrobků v Čechách se po sabotáži a útocích ze strany českých Němců, po invetivách provázejících každý výstavní krok a vrcholících manifestačním odchodem Němců z výstaviště, změnila v úsilí ukázat českou svébytnost.

"Konečně práce ku probuzení sebe, ku povznesení a uvědomění sebe", vyjádřil význam národního podniku Pražský deník (č. 110 z 15. 5. 1891). Výstava dala mohutný podnět českému podnikání, oživila domácíou výrobu. Zároveň ukázala kulturní vyspělost českého národa. Právem F. Kolář a M. Hlavačka podtrhli především její morální význam, *"poznání o vlastní síle a jeho přenesení do vědomí miliónů"* (s. 23). Jejich přínos tkví

i ve shromáždění fakt o výstavbě výstaviště v Královské oboře a o obsahu expozic, včetně dobových senzací - charakteru historického, technického, gastronomického apod., a doprovodného programu.

Publikace Jubilejní výstava 1891 batedelům připravila půdu k zamyšlení nad obsahem dobového občanství a češství, nad historickým, slovanským a krajanským povědomím, nad rolí tzv. lidového umění (mimořadně autory téměř opomenutého). Milovníky historie má brožura schopnost zaujmout již vysokým počtem dobových fotografií, kreseb a plánek, doplněných o fotografie z výstaviště, právě tak jako citacemi dobového tisku, vzpomínek apod.

Blanka Soukupová - Svobodová

Josef Jančář, Martina Pavlicová, Lidová hudba a tanec na jevišti (Čtyřicet let Hradišťanu). Vyšlo jako 5. svazek edice Metodické monografie. Strážnice 1990, 60 s. Neprodejný výtisk. Náklad 2 500 výtisků.

Publikace se ve čtyřech kapitolách zabývá stručnými dějinami slováckých krúžků na Moravském Slovácku za první republiky a souborovým hnutím po roce 1945. Těžištěm práce je obsáhlá historie Hradišťanu, jednoho z našich předních amatérských souborů lidových písní a tanců, interpretujícího folklór Moravského Slovácka, především uherskohradišťského Dolňácka. První kapitola - nazvaná Z historie využívání folklóru na Slovácku - začíná dobou osvícenství, kdy se začaly objevovat první náznaky zájmu o folklór, jak o tom svědčí zprávy o předvádění lidových písní a tanců poddanými před feudální šlechtou, o krojovaných průvodech při příležitosti císařových návštěv a různých jiných slavností. Seznamuje čtenáře s obrozeneckým hnutím na Moravě, vlasteneckou činností v osmdesátých letech minulého století, s přípravnými akcemi na Národopisnou výstavu česko-slovenskou, vznikem a činností Slovácké-

ho krúžku v Praze, Brně, Kyjově, Strážnici a Uherském Hradišti, z nichž poslední se stal předchůdcem pozdějšího souboru Hradišťan. Stručný přehled jejich činnosti podává od období první republiky až do konce druhé světové války.

Druhá kapitola s názvem Vznik Hradišťanu a nové formy využívání folklóru v zájmové umělecké činnosti se zabývá okolnostmi vzniku souboru Hradišťan v roce 1950 a letmo se dotýká atmosféry padesátých let, kdy dochází k ideové proměně nazírání na lidovou kulturu, která začíná být využívána k politickým cílům. Poukazuje na vznik tzv. nových lidových písní jakožto produktu soudobé ideologie. Podává stručný přehled dějin souboru, zmiňuje se o zahraničních zájezdech, vzniku a vývoji dětského souboru Hradišťánek, založeného v roce 1955.

Třetí kapitola - Proměny vztahu k folklóru - ukazuje postupně kvalitativní proměny vztahu k lidové tradici na repertoáru Hradišťanu od poloviny šedesátých let, kdy na základě

autentických materiálů regionálních oblastí, získaných vlastní sběratelskou činností, dochází k jejich složitějšímu choreografickému a hudebnímu zpracování pro jevištní účely ve formě nových programových pásem. Zároveň charakterizuje několik výrazných uměleckých osobností souboru.

V poslední, čtvrté kapitole, s názvem Lidová kulturní tradice a její využívání k soudobým kulturním aktivitám - uvádějí autoři publikace 40 letý vývoj Hradišťanu do širších souvislostí a podávají přehled činnosti ostatních souborů z Uhersko-hradišťské oblasti.

Knihu doplňují přílohy obsahující texty různých pozvánek na setkání bývalých členů slováckých krúžků a souborů písní a tanců od roku 1936 do roku 1950, scénáře a programy souboru Hradišťan od roku 1950 do roku 1989, programy dětského souboru Hradišťánek, seznamy zpěváků, tanečníků, muzikantů, choreografů a vedoucích, medailóny významných členů souboru a seznam použité literatury. Tisk provází množství fotografií z vystoupení Hradišťanu.

Publikace neshromažďuje pouze vzpomínkový materiál k 40. výročí založení Hradišťanu, ale snaží se celý dlouholetý vývoj souboru uvést, byť letmo, do širších historických a společenských souvislostí. Upozorňuje tak na jevy, kterým je třeba v budoucnu při hodnocení poválečného vývoje zájmové umělecké činnosti v oblasti folklóru věnovat pozornost a zároveň podněcuje odborníky k zpracování zajímavé historie souborového hnutí vůbec.

Věra Thořová

Lidové hry ze Slovinska

Slovinské vánoční a tříkrálové občůzkové hry jsou podrobně popsány, rekonstruovány a podrobeny zevrubnému rozboru v knize jednoho z předních znalců lidových obyčejů (*Niko Kareta: Slovenska koledniška dramatika, Ljubljana 1986, 280 stran*). Autor sleduje fungování tohoto žánru nejen ve vesnickém prostředí, ale objasňuje též jeho vazby k umělé divadelní tvorbě od

FOLKLÓR A FOLKLORISMUS VE ŠKOLE

Alena Schauerová

Přelom epoch, v němž se ocitáme, je podnětem i příkazem k ohlédnutí zpět. Mapování minulosti je předzvěstí příští analýzy, je zjasněním pohledu do budoucna i předpokladem další cesty. Děje se tak ve všech sférách života, a přece pro folkloristu má jiné atributy vyplývající přímo z podstaty profese. V této souvislosti bych chtěla upozornit, že i vztah folklór a škola stojí za povšimnutí, že tyto zdánlivě odlehle oblasti ve vzájemném doteku napsaly mnohou cennou stránku v historii folklorismu posledních 40 let.

Škola jako kulturní, ale především státní výchovná instituce odrážela, byť s malým zpožděním, oficiální společenský postoj k folklóru i diskutované a skutečné proměny folklorismu. Důkazy o tom nacházíme v oficiálních školských dokumentech, zejména v osnovách, kde mají normativní charakter. Dalším důkazem je i prezentace života školy "navenek", která má proklamativní

charakter v duchu hesla "spojení školy se životem". Škola to jsou však také učitelé a žáci. Přes všechny problémy doby, přes evidentní úsilí umlčet každý osobitý projev učitele, nepodařilo se zničit individuální rozdílnost osobnosti každého jednotlivého učitele. Přesto, že nahyla vrchu slepá poslušnost i rozporuplných příkazů, jejímž výsledkem je šedivá nevýrazná učitelská fronta, najdeme i v ní osobnosti, které k učitelování nevedla pouhá pragmatická potřeba nějak se živit, ale skutečný a hluboký zájem o věc. Jejich filozofie výchovy se řídila jinými než oficiálními měřítky. Věděli, že v přemíře informací nesmí okorat srdce a zlenivět zdravý rozum. V co sami věřili, co obohacovalo jejich ducha, dávali svým žákům. K nim nepochybně patří i ti, kteří sílu čerpali a čerpají z folklóru. Nebyl to samozřejmě nový rys v učitelské práci. Vždyť kolik významných folkloristů byli profesí učitelé a obráceně. K zájmu o folklór je přivedlo nejen vědomí, že lidové umění je pamětí národa a důležitou součástí národní kultury, ale i každodenní kontakt s dětmi, každodenní konfrontace intelektuála s životem, zvyky, jazykem kraje, v němž

počátku 19. století. Dochází k přesvědčení, že lid si začal osvojovat obchůzkové pastýřské a tříkrálové hry prosebníků už před vznikem slovinské dramatické literatury, tedy v době předcházející působení prvního dramatika A. Th. Linharta, ve druhé polovině 18. století.

Závěry o povaze lidového obyčejového divadla se opírají o znalost širokého výběru z odborného evropského písemnictví, v němž nechybějí ani práce týkající se našeho území. Tak se autorovi podařilo přesvědčivě prokázat společný základ pastýřských koledních scén v oblasti od Alp ke Karpatům; nevylučuje však umělé vlivy, zprostředkované například ze španělských předloh jezuitů, kteří přetvářeli kostelní vánoční scény do podoby obchůzkových her. Na tvorbě textů se vedle duchovních podíleli též kantoři a varhaníci. Ostatně slovinské novoroční obchůzky jsou doloženy už v polovině 17. století v jižních Korutanech.

Kniha je obohacena o množství obrazového materiálu a svým pojetím i vý-

sledky se zařadí mezi základní díla o lidové a zlidovělé dramatie.

(rj)

Poutní písně a modlitby

Před vydáním druhého svazku edice Šariš v zrkadle svojho poznania, o níž Národopisná revue referovala ve druhém čísle, dostal aktuálně přednost svazek třetí. Vyšel k pouti na Levočskou horu (2. června 1991) pod názvem na Levočkej hure dzvon s'e oziva. Ve sbírce nacházíme 30 poutních písní, z nichž některé mají dvacet i více slok. Jsou vkusně lemovány modlitbami, popřípadě "nábožnými vzdechy".

"Levočká hura na východnom Slovensku," píše sestavovatel a vydavatel sbírky František Matuš, "je miestom, na ktoré oddávna každoročne na začiatku júla smerovali a smerujú dlhé rady pútnikov, čitateľov Preblaho-slavenej Panny Márie Levočskej. Prichádzajú Ju pozdraviť, vyjadriť svoju úctu a vďačnosť

za preukázané milosti, predniesť Jej svoje žiale a trápenia, zveriť sa pod Jej ochranu a stať sa účastníkmi Jej dobrodení. Od pradávna tak konajú prostredníctvom modlitieb a zbožnosťou predchnutých piesní".

Ke kladům sbírky patří charakteristika dvou zpěváků - "dvou nositelů a tvůrců autentických hudebně - folklórních tradic" - Andreje Kaňuščáka (1894-1969) z Ďačova při Lipanoch a Márie Makarové ze Sedlíc (nar. 1913), z jejichž repertoáru byly písně do zpěvníku vybrány. Při výběru písní A. Kaňuščáka se mohl F. Matuš opřít o záznamy jeho vnučky Moniky Kandráčové, již také uvádí jako spolueditora (jde o dvaadvacet písní!). Vhodně jsou zařazeny i dvě vzpomínky na procesí (Spominaňa na procesije) a dvě pohlednice s poutními písněmi. Rovněž slovo spišského biskupa, vložené do sbírky, patří k dobrým počínům vydavatele. Tak jako v prvním svazku i v tomto najdete poznámku o jazyku písní - z pera dialektologa L. Bartka.

Jana Čubíková

se jako učitelé ocitli a který jim umožnil nový pohled na svět. Dělo se tak nejen na přelomu století, ale i v době poválečné. Tak Zdenka Jelínková při vzpomínkách na počátky své sběratelské činnosti uvedla, že právě mezi dětmi na Hornácku, kde začínala jako mladičká učitelka, našla také inspiraci pro práci folkloristky. Obraťme nyní alespoň letmou pozornost k některým uvedeným oblastem, v nichž se vztah folklóru a školy projevuje.

V učebních osnovách, které vyšly po vydání školského zákona o jednotné škole v dubnu 1948, najdeme učivo, které se o folklór opírá nebo z něj vychází. Není to novum, podobné učivo bylo možné najít i v osnovách meziválečných a poválečných, vydaných ještě před rokem 1948. V nových osnovách je však prezentováno jako umění pracujícího lidu a výběrem a pojetím je podřízeno nové ideologii. Folklórní učivo najdeme v kapitole věnové českému jazyku, hudební výchově a tělesné výchově. Vedle českého a slovenského folklóru (slovesnosti, písní, tanců) má nové významné místo i ruský folklór. Porovnání osnov vydaných postupně od roku 1948 by si i po této stránce zasloužilo podrobné

zpracování, protože by ukázalo nejen proměny školské politiky, ale i vztah státu k folklóru. Nahlédnutím do posledních osnov pro základní školy, platných do loňského roku, si můžeme udělat představu o rozsahu učiva folklórního charakteru i o jeho nuceném pojetí. V úvodní stati k hudební výchově se o učivu např. říká, že "... spoluvytváří radostný a tvořivý vstup žáků do života socialistické společnosti". (Učební osnovy pro 1. - 4. ročník, SPN 1976). Rozsah folklórně laděného učiva je přesně vymezěn. Žáci se mají od 1. do 7. ročníku základní školy naučit 23 lidových písní, což jsou tedy jen tři písně za rok. Pozitivním rysem těchto osnov je zařazení i hudebně pohybových dovedností, v jejichž rámci se mají žáci naučit pohybové nebo taneční hty (např. Čičečka) a lidové tance (špacírku, polku, řezanku). Tato část se prolíná s učivem v tělesné výchově, která v 1. - 4. ročníku doporučuje nácvik místních lidových tanců. V hudební výchově 5. - 7. ročníku mají žáci také získávat: "... vlastní praktickou zkušenost s některými základními typy hudebního folklóru a poučit se o rozvíjení tradic lidového umění v socialistickém státě."

O prádle a hygieně z doby našich babiček a prababiček v Muzeu Prostějovská

Na toto poněkud neobvyklé téma proběhla v prostorách prostějovského zámku sice nevětší a skromná, zato však půvabná výstava. Exponáty pocházely z fondů Národního muzea, doplněných o materiály z Muzea Prostějovska; z Vlastivědného muzea v Olomouci a ze sbírek okresního muzea v Brouně. Pořadatelé použili také předměty ze soukromých sbírek z okolí.

Autorkám výstavy (H. Mevaldové a M. Kokojanové) se podařilo citlivým způsobem představit toto téma veřejnosti nejen prostřednictvím exponátů. Dokázaly je obohatit zajímavým a výstižným výkladem o vývoji forem a funkcí spodního prádla v návaznosti na hmotné poměry a životní úroveň různých sociálních vrstev. Návštěvníci se mohli např. dozvědět, že dobou, kdy byla opomíjena péče o prádlo, nebyl

středověk, ale 17. a 18. století, a proto historie novodobého spodního prádla začíná vlastně až počátkem 19. století. Vysokou úroveň hygieny ve středověku dokládaly i lázně, které byly veřejným zařízením, navštěvovaným všemi vrstvami obyvatel - od krále až po žebráka. Prádla tehdy neměla tak intimní charakter jako dnes: mohlo být viděno pod spodním oděvem, sloužilo i za pracovní šat, a lidé, považovaní za méněcenné (např. žebráci, kejklři a pastýři), nosili samotné prádlo bez svrchního oděvu.

V 17. a 18. století nastal všeobecný úpadek hygieny. Vlivem přepjaté morálky byly zrušeny lázně, šlechta omezila používání prádla a čistotě se moc velká důležitost nepřikládala. Hluboký pokles životní úrovně za třicetileté války znamenal i stagnaci v oděvní kultuře venkovského lidu, a košile, která byla až do 12. století jedinou a základní součástí oděvu našich předků, se opět stala svrchním oděvem.

Teprve na počátku 19. století, v období empiru, začíná znovuoobjevování

prádla. V šlechtických vrstvách se nosilo čím dál tím jemnější a zdobené krajkami a bílou výšivkou, zatímco na venkově zůstávala základním oděvem košile. Zvyk nosit spodní prádlo běžně se ujal až v první třetině 20. století.

S prádlem a hygienou souvisí také prací náčiní, na výstavě prezentované pracími písty, valchami, štoudvemi a dalšími předměty včetně kanafasových spodniček, visících na šňůře.

Samostatnou pozornost věnovala výstava dětskému prádlu, dětským hygienickým potřebám a dalším věcem včetně kočárků. Nechyběla zde ani výbava nevěsty z přelomu 19. a 20. století a dále ukázky prací žákyň odborných škol, připravujících dívky k rodinnému životu.

Autorky výstavy neopomněly zdůraznit také význam místní výroby prádla v Prostějově, který je v povědomí lidí známý spíše výrobou konfekce. Přehled výroby doložily adresářem firem, doprovázeným dobovými inzeráty šicích strojů. Soustředěním různých typů exponátů (prostorově aranžovanými

(Učební osnovy základních škol, Hudební výchova a zpěv, 5. - 7. ročník, str. 12). Tak mají např. umět rozeznat dudáckou a cimbálovou muziku a žáci v 5. ročníku měli povinnost zhlédnout v televizi jedno vystoupení českého nebo slovenského folklórního souboru.

Všechno učivo muselo však sloužit především ideovému, lépe řečeno ideologickému záměru. Tomu byl podřízen i výběr písní. Učitel byl hodnocen především podle toho, jestli nezapomněl u každého učiva a v každé hodině uvést ideové poučení. Docházelo pochopitelně k různým absurdnostem. Pokušme se např. spojit třídní hledisko nebo ideál budovatele komunismu s písní Travička zelená.

V literární výchově byly k četbě a memorování doporučeny hádanky, říkadla a slovní hříčky z různých výborů dětského folklóru, k poslechu a četbě byly doporučeny pohádky z díla B. Němcové a K. J. Erbena. Vzhledem k tomu, co bylo řečeno o ideovém záměru, by hodnocení skutečných znalostí dopadlo asi špatně. Zkuste se zeptat žáka střední školy, kterou zná pohádku B. Němcové, nebo se podívejte v pivních hodinách tanečních kolik z frekventantů umí polku. Rozpor mezi předepsanou normou a výsledkem je evidentní.

Žalostný stav se týkal nejen učiva z oblasti folklóru, ale estetické výchovy vůbec. Tento problém bylo předmětem diskusí, kritiky i volání po nápravě již v posledních letech před listopadem 1989. Někteří učitelé, o nichž byla již dříve zmínka, hledali vlastní cesty k nápravě v mimoškolní činnosti s dětmi a to i přesto, že tato činnost byla jen výjimečně oficiální školskou politikou uznávána. Mnozí z těchto učitelů našli vlastní zálibu i koničku ve folklóru a pro něj získávali i děti. Jestliže v době meziválečné směřoval folklór spolu s dětmi do školy, nyní nacházeli učitelé prostřednictvím folklóru cestu k dětem. Vznikly desítky dětských folklórních kroužků a souborů v jejichž čele stáli či po léta stojí učitelé. Práci s folklórním souborem zhodnotili někteří z nich v tzv. pedagogickém čtení. Nestorem mezi nimi je jistě paní učitelka Gotzingerová svým Otevíráním studánek dětského folklóru.

Letmý pohled zpět zasluhuje i odpověď na otázku jak dál. Je nepochybné, že folklórní učivo je důležitou složkou výchovy. Nemůže však být služkou žádné ideologie. Radu jak dál snad nejlépe vyjádřil Rafael Kubelík při letošní návštěvě Strážnice: "Ke kořenům je třeba se neustále vracet."

textiliemi a trojrozměrnými předměty, fotografiemi, archívními dokumenty a jinými písemnostmi) se vyhnuly úskalí příliš úzkého pohledu na zvolené téma. Instalace rozměrnějších exponátů vhodně navodila atmosféru starých měšťanských i prostých lidových domácností.

Je třeba ocenit především nápad věnovat pozornost reáliím každodenního života, které byly až dosud opomíjeny, a jejichž předvádění na veřejnosti bylo považováno za poněkud nepatřičné (s touto odevzrou se autorky setkaly i dnes při získávání jednotlivých předmětů v terénu). Výstava ukázala, že i v tomto oboru kulturní historie má národopis své místo, neboť se zde projevují svébytnosti, nesoucí pečeti určité doby, prostředí a životních podmínek.

Alexandra Navrátilová

Etnofilm Rožnov 1991

Letos, k prospěchu Etnofilmu, upustila porota při hodnocení od vynucených tradičních těžkopádných mantinelů. Jedinou cenu získal film *Bez práce nejsou koláče* (autor J. Schejbal), který je zdařilou sondou do života samostatně žijícího a hospodařícího muže z Orlických hor. Není to vůbec nostalgický povzdech (jak tomu obvykle bývá) za odcházející tradiční lidovou kulturou, ale střízlivý a objektivní dokument, který se svou formou zpracování blíží k antropologickému přístupu poznávání člověka a jeho kultury. Film *Přišli jsme vás pozvat*, vzešlý z profesionální dílny (PhDr. M. Felberová - muzeum Levoča) se téměř k nerozpoznání přiblížil svým pojetím i zpracováním k snímku amatérského autora J. Chmeli Fašiank v Dolnej Nižnej. Oba filmy dokumentovaly masopust na vesnici v základu tak, jako na počátku století, se zaměřením na vnější projev a formu, okouzlení exotičnem vesnice, poddání prostředí bujarého veselí, levočský film plný fascinace alkoholem ve svém pohledu "odborného nazírání".

Bok po boku jako v počátcích odborného zájmu o lidovou kulturu, stojí dnes vedle sebe etnograf a nadšený lidový sběratel. Divák soutěžních snímků cílí tvůrčí šablonu historických kulis 19. století, snivých tónů s obrazy malebné přírody v kontrastu jásavých barev a křiku. Objevily se i filmy ve srovnání s ostatními velmi zdařilé. Mezi nimi jako stále nenaplněná představa některých etnografů o prezentovaných filmech na Etnofilmu kralovaly ukázky tří děl z dokumentárního seriálu o Cikánech Evropy *Děti větru* (režie M. Sliváka).

Stejně jak jsou důležité pro současná vědecká zpracování dokumenty sběratelské práce amatérů, tak i základ budoucí národopisné filmotéky bude vycházet z filmů či filmových záběrů těch, kteří si neříkají etnografové. Etnografický film není jen věcí přístupu založeného na odborných znalostech. Troufám si říct, že ne jen a jen kritická empirie posouvá vědu kupředu. Parafrázi slov Martina Slivky: ... není to filmová kamera pouze v rukou vědce, ale i film amatéra, sahá nejen za hranice nedosažitelného smyslového poznání, ale kamsi až za svět fantazie. Proto má pořádání Etnofilmu Rožnov stále větší význam.

Zeno Čižmár

Setkání českých a slovenských národopisců

(Luhačovice 21. - 23. 10. 1991)

O možnosti uspořádat společnou konferenci českých a slovenských národopisců se mluvilo již v lednu 1990 na valném shromáždění Národopisné společnosti československé. S návrhem přišel Karel Pavlišťík z Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně. S pomocí dalších institucí se tuto konferenci podařilo dobře zorganizovat.

Zúčastnilo se jí kolem devadesáti etnografů a folkloristů z celé republiky.

Úvodem zazněly hlavní referáty na otevření jednání v sekcích - etnografické a folkloristické. Ústřední téma znělo: česko-slovenské vztahy v bádání o lidové kultuře.

Referenti se zabývali otázkou spolupráce českých, moravských a slovenských badatelů od počátků národopisné vědy až po současnost, všimli si dále přínosu českých a moravských etnografů a folkloristů pro Slovensko a naopak. Značná pozornost byla věnována také poznatkům srovnávacího studia jednotlivých elementů lidové kultury v ČSFR. Jako host konference vystoupil profesor univerzity v Minnesotě (USA) *Josef Mestenhauser*. Jeho příspěvek s názvem Interkulturní komunikace a meziethnické vztahy výrazně obohatil program. Seznámil přítomné se vznikem a hlavně vlivem nového oboru - interkulturní komunikace; prostřednictvím zajímavé metody užití metafor poukázal na potřebu a nutnost poznávat a učit se rozumět ostatním zemím a především jejich kulturám, čehož velký význam vystupuje na povrch právě dnes, kdy se po světě rozmáhá rasová národnostní nesnášenlivost. Referát nejenže podnítil k plodné diskusi, ale inspiroval také vytýčení tématu příští konference za dva roky. Měla by jím být problematika vztahů naší a rakouské lidové kultury. Návrh vychází i ze skutečnosti, že pracoviště ČSAV a univerzit navázala spolupráci s rakouskými kolegy a provádějí společné výzkumy.

Jana Čubíková

Třetí Šmukáč Vaška Mlýnka

Asi před sedmi lety se dostalo Domu kultury v Hodoníně (dříve SZK ROH) zajímavého podnětu od pravidelných návštěvníků oceňujících pozornost, kterou toto kulturní zařízení již více než po desetiletí věnuje významným osobnostem krajové kultury: "Zapomínáte na

Vaška Mlýnka. Ten přece také byl lidovým umělcem..." A tak se zrodila myšlenka věnovat pozornost "králi lidových vypravěčů", jak Mlýnkovi lidé často a určitě právem říkali, a lidovému vyprávění vůbec. Na svět tak přišla soutěž o Šmukáč Vaška Mlýnka. Prvního ročníku v roce 1986 se zúčastnilo na půldruhé desítky vypravěčů z celé republiky. Přátelé Vaška Mlýnka, přišli uctít jeho památku v den nedožitých šedesátin, případně vítězství v soutěži bylo až druhořadé. Vyprodané pořady (Hornácká cimbálová muzika doprovázela folklorní vypravěče, Mistršňanka dva pořady amatérských a agenturami zastupovaných vypravěčů), byly dobrým odrazovým můstkem pro druhý ročník (1988). Součástí první a druhé soutěže byly semináře, na kterých zejména doc. dr. Bohuslav Beneš, CSc., přednesl řadu zajímavých teoretických a praktických poznětů.

Letošní třetí Šmukáč V. Mlýnka (u příležitosti jeho nedožitých pětadesátin) seminář sice postrádal, ale ty minulé, mnohdy dosti bouřlivé, přinesly ovoce - v obsahu vyprávění i v celkovém pojetí většiny (z 23 přihlášených) vypravěčů. Navzdory obavám, zda v současné situaci nebude soutěž propadákem návštěvníkům tedy i finančním, se stala vrcholem toho, co se v žánru podařilo v posledních desetiletích vykonat. Pořadatelé oslovili kromě dospělých návštěvníků také školní mládež. Formou poněkud neobvyklé učební hodiny si děti připomenuly, co je to lidová slovesnost, poslechli si vyprávění podlužáckého vypravěče Jožky Šifara (Horčička) o tom, jak vznikla píseň V tem těšickém širém poli, seznámily se s nářečím od Opavy a Ostravice (starohamerština Františky Pituchové je okouzující) a chodského dudáka, zpěváka a vypravěče Františka Danihelky. Nechyběl ani slovenský vtipkár Milan Barabáš (Zlaté Moravce) a mladý čtrnáctiletý Slavo Kaduk z Košic, student prvního ročníku konzervatoře.

Obsah vyprávění byl pestrý a rozmanitý. Ubylo dvojsmyslností, přibýlo

politiky, což odpovídá společenskému kvasu. Zdravý selský rozum ve většině vyprávěnek neopustil míru vkusu a mám pocit, že i mnozí politici (mají-li smysl pro humor), by se smáli. A jak vzácně si rozuměli vypravěči z Moravy a Slovenska! Například vystoupení košíckého dr. Erbyho (jako skladník Ďuro Stachytka) mělo zaznít ve všech parlamentech.

Páteční večerní pořad uváděl známý hornácký vypravěč a zpěvák František Okénka z Hrubé Vrbky, mluvené slovo střídala Hornácká cimbálová muzika ing. Martina Hrbáče. Bylo to šťastné spojení. Pořad nazvaný Majstr Kubík, Vašek Mlýnek a ti druzí měl atmosféru Mlýnkova kraje. V sobotních pořadech slibovali pořadatelé 159 minut dobré nálady. Bylo jich nakonec mnohem víc. Těžko se vypravěčům (střídali se s Mistršňankou) odcházelo od mikrofonu, když sál přímo prahl po každém slůvku. Mnozí návštěvníci proto posedli při nočním nokturu, připraveném jako setkání s Potmělúchem.

Mezi novinky třetího ročníku patřil také závěr festivalu v srdci Hornácka, ve Velké nad Veličkou. Důvod byl praktický - lidé z kraje, kterému Vašek patří, přijížděli na první dva ročníky do Hodonína autobusy. Dnes je nemá kdo vypravovat a zaplatit. A tak pořadatelé naložili Mistršňanku a jedenáct předních vypravěčů a jeli na Hornácko. Nabitý sál ZK Kordárny se postaral o důstojný závěr festivalu, který, jak si všichni slíbili, bude mít za dva roky (opět na Václava) své čtvrté pokračování.

Stanislav Pěňčík

Hodnotný darček k jubileu

V roce 1991 oslávil Cífer - jedna z největších obcí okresu Tmava - velké jubileum: 700. výročí od prvej písomnej zmienky o obci. Skupina nadšencov - profesionálov i amatérov v počte sedemnáť autorov - sa rozhodli pre

Obecný úrad v Cíferi vydat' 352 stranovú viazanú vlastivednú monografiu pod názvom *Cífer*.

Je rozdelená do sedem podstatných častí: Prírodné pomery, Dejiny, Stavebný vývoj a pamiatky, Poľnohospodárstvo, Tradície a kultúra. Posledná obsahuje zaujímavosti, kuriozity a zaprášené historicky (literárne unikáty v Cíferi, zmienky o Cíferi v literatúre, Cífer v roku 1813 - veršovaný opis od Jozefa Kubániho, bibliografiu prác o Cíferi a zakončenie.

Vymenoval som najdôležitejšie kapitoly. Ďalší dôležitý historický dokumentačný materiál vo forme fotografií, grafov, tabuliek a iných čísel, ktoré sú na stranách tejto knihy, nájdete čitateľ po jej otvorení.

Pre informáciu uvediem ešte niekoľko podtitulov: Piata časť knihy Tradície a kultúra obsahuje tieto názvy: Ľudový odev a výšivka (*Jarmila Paličková-Pátková*), Ľudová inštrumentálna hudba (*Ondrej Demo*), Tanečná tradícia (*Stanislav Dižek*), Rodinné a výročné obyčaje (*Ladislav Bemadič*), Tradičná strava (*Anna Stoláriková a Mária Hradská*), Nárečie (*Jozef R. Nižnanský*). Kapitola Kultúry a spoločenský život v rokoch 1918-1990 (*Ladislav Bemadič*) obsahuje podtituly: Divadlo v Cíferi, Osvetová činnosť, Náboženské spolky, Stavovské spolky, Vznik a činnosť folklórnej skupiny, Profily ciferských umelcov.

Milan Urbanovský

Poznámka pro autory recenzí

Redakce bude od 1. čísla druhého ročníku Národopisné revue uveřejňovat o knihách a studiích jen krátké anotace v rozsahu do 10 řádků strojopisu. Kritické recenze významných prací, majících vztah k činnosti Ústavu lidové kultury, budou přijímány jen výjimečně.

Luboš Málek, primáš Olšavy z Uherského Brodu, s "Olšovskou" muzikou a zpěváky

Případ Melníková - Papoušková

Když se loni v Moravských novinách objevila výzva ke čtenářům, aby se podíleli na objasnění osudů někdejšího vedoucího národopisného oddělení Moravského muzea v Brně dr. Františka Pospíšila,¹ požádal jsem telefonicky redakci, aby tuto epizodu dějin českého národopisu raději nerozvíjela před širokou veřejností. Buď dala redakce na moji radu, nebo možná žádné ohlasy neobdržela. Jaké důvody mne asi vedly k tomu, aby se o Pospíšilovi nepsalo v týdeníku, který měl ve svých počátcích nejen značnou publicitu, ale i poměrně velký společenský vliv?

V onom příspěvku je mj. řeč o tom, že Pospíšil byl po válce obviňován "z členství ve skupině toužící po obnovení Velké Moravy, která si prý říkala Pruty Svatoplukovy". Ve skutečnosti byla jeho tehdejší kritika motivována důvodnými podezřeními z kolaborace s představiteli okupační moci a protektorátních orgánů. Případné aktivity v souvislosti se separatistickými tendencemi moravsko-slovenské irendenty by tedy náležely jen k lehčím, byť ve svých důsledcích nebezpečným hříchům.

Bezprostřední následky však mohly přinést jiné Pospíšilovy mimovědecké interesy: když jsem po smrti zakladatele a prvního profesora národopisného pracoviště Masarykovy univerzity v Brně Antonína Václavíka přebíral rodinnými příslušníky pečlivě cenzurovanou část jeho písemné pozůstalosti, svědila mně vdova Lucie Václavíková několik písemností, o nichž se domnívala, že by v té době neměly být komukoli dostupné. Náležely mezi ně dvě Pospíšilovy výzvy adresované Václavíkovi a týkající se Naděždy Melníkové - Papouškové, tehdy populární publicistky. První z nich je psána strojem přes její fotografii v subskripčním letáku autorčiny knihy Putování za lidovým uměním: "Můžete mi

Pohlednice Zdeňka Buriana ke stříbrné svatbě (a současně k šedesátinám): František Pospíšil s ženou Šárkou a se svými Indiány na pouti u sv. Antonínky v Blatnici "ve stínu moravské orlice" (sub umbra aquilae Moraviae). 1945

pomoci při zjištění židovského původu? jsem i ouředně po tom dotazován ... žije muž? kde? prosím o nejobširnější zprávu - Díky předem s pozdravem fp o Bogatyrevovi se mi to zdařilo zjistit o Jakobsonovi nebylo nejasnosti".

Zatímco první výzva není datována, takže z ní samé by nemuselo vyplývat, za jakých okolností se český intelektuál v době perzekuce Židů zajímá o rasový původ některých známých osob, druhý dotaz dává na tuto otázku jasnou odpověď. Nese datum 28. července 1941, je adresován Václavíkovi na jeho protektorátní pracoviště (muzeum v Uherském Hradišti) a je psán na korespondenčním lístku; nepochybně se záměrem, aby se s obsahem mohl seznámit každý, komu lístek projde rukama. Pospíšil píše:

"Milutký: dostal jste dne 3. VII. prospekt na knihu Papouškové Melníkové? prosím o nejobširnější zprávu o žid. původu! jsem stále dotazován potom! Svého času se mi to podařilo zjistit o Bogatyrevovi, o tom druhém nebylo pochyb (syn Jakuba). - žije pan kap. Papoušek? kde? co dělá? žasnu nad odvahou této

dámy? kde ty vědomosti? ten zmatek? Ke 12. VII. Mnohaja léta a nebát se a dělat! ani nevím, či to klapě - abrahám ? už? ... s pozdravem fp".

O autorství apelu nemůže být sporu, protože lístek je opatřen razítkem: Dr. Fr. Pospíšil, Prof. - Museum Moraviae - Brno - Brünn - Mähren (Protektorat). A je autorem signován charakteristickou iniciálou.

Není třeba zdůrazňovat, s jakým rizikem pro jmenované osoby byla tato činnost Františka Pospíšila spojena. Nadto je nutno vzít v úvahu další významnou okolnost, která riziko ještě zvyšovala: Naděžda F. Melníková, Petr Bogatyrev i Roman Jakobson pocházeli z Ruska, kpt. Papoušek, za něhož byla Melníková provdána, byl ruský legionář.² Pospíšilovy nezakryté projevy antisemitismu spadají sice do doby, kdy už Jakobson působil v americkém exilu a Bogatyrev se stačil vrátit do vlasti, ale bezprostředně byla ohrožena Melníková - Papoušková se svým manželem. Badaatel, který na počátku třicátých let upozorňuje na to, že v USA "se odehrává tragédie vymírání svérázné kultury a

ušlechtilé rasy", tj. Indiánů, neváhá o deset let později denuncovat příslušníky jiné ohrožené rasy.³

Protože mi v tomto příspěvku, podníceném stým výročí narození Antonína Václavíka, jde především o to, jaký Václavík zaujal postoj k provokaci Pospíšilově, ocitujeme část dopisu, jímž teprve 30. října 1941 reagoval na obě zmíněné výzvy:

"Vážený pane řediteli! Vracím se k Vaší poznámce, jako bych se obával říci něco bližšího o paní Melnikové - Papouškové. Prohlašuji Vám znovu čestně, že jsem jmenovanou nikdy neviděl. Přesto, že se zachovala ke mně nepěkně, nechťel bych ji ubližovali. Nemstil jsem se nikomu a tím méně ženě, která byla jistě jímými zle o mně informována. Lidové přísloví, že msta patří Bohu, jest mi v celém mém životě osvědčeným vodítkem."

Tak se zachoval Václavík k nemorálnímu žádostem Pospíšilovým. Naděжда Melniková - Papoušková nakonec přece jen věznění neušla. Ale vyvázla živá. Její manžel Jaroslav Papoušek, který byl zatčen v prosinci 1941, však zemřel 8. ledna 1945 v nacistické káznici.⁴ Zda na tom nesl vinu i František Pospíšil, nelze dnes bezpečně prokázat.

Věřme aspoň, že Melniková - Papoušková se nikdy nedozvěděla o Václavíkově stanovisku k Pospíšilovým nástrahám. Jinak bychom si stěžili mohli představit, že to byla právě tato nenapravitelná grafomanka, která nejen z naprostého neporozumění, nýbrž i ze zlé vůle napadla nevybíravým způsobem Václavíkovo posmrtné vydané dílo Výroční obyčje a lidové umění.

O hloubce jejího národopisného diletantismu svědčí způsob, jakým odmítla pojetí geneze lidového umění na podkladě věrských, magických a kulturních představ a praktík, které se opíralo o výklad magie v dílech J. G. Frazera a K. Moszyviského. "Nevyznám se v bílé magii a teprve ne v černé", píše prostomyslně recenzentka, "takže nemo-hu posuzovat, jaký efekt ty čary-máry měly..." atp.⁵

Ač jde o zdánlivě nevýznamnou epizodu z dějin českého národopisu, neváhal jsem ji rekonstruovat, abych připomněl čestný postoj Antonína Václavíka, jaký zaujal v roce svých padesátin k rasové nesnášenlivosti a k protektorátnímu konfidenci. A abych přispěl k doplnění mozaiky Václavíkova životopisu, který zůstává při sporém počtu dochovaných věrohodných dokladů zatím ještě dost mlhavý.

Poznámky:

- 1 Z. Krejčí: Najasný osud moravského badatele. Moravské noviny, r. 1, č. 7, 15. 2. 1990, s. 2.
- 2 N. F. Melniková se narodila v roce 1891 v Petrohradě, R. Jakobson v roce 1896 v Moskvě a P. Bogatyrev v roce 1893 v Saratově; kpt. Jaroslav Papoušek patřil mezi přední organizátory našich legií v Rusku, od července do prosince 1918 byl vězněn v Moskvě, v prosinci 1918 se vrátil do

Prahy s Naděždou Melnikovou, byl osobním tajemníkem Tomáše G. Masaryka, v letech 1920-1939 pracoval na ministerstvu zahraničních věcí v Praze a po okupaci se významně podílel na nekomunistickém odboji. Srov. Ottův slovník naučný nové doby IV/2, Praha 1937, s. 880.

- 3 F. Pospíšil: Etnologické materiálie z jihozápadu U.S.A. (Antropo-geografické hodnocení studijní cesty k SW-Indiánům na podkladě přírodovědeckém) I. Brno 1932 (1933), s. 8. - V jediném nekrologu, který se objevil v našich národopisných časopisech (L. Kunz: Zemřel PhDr. František Pospíšil. Český lid 45, 1958, s. 277-278), jsou protektorátní a poválečné osudy Pospíšilovy důsledně pomínuty.
- 4 Srov. Malá československá encyklopedie 4, Praha 1986, s. 783.
- 5 N. Melniková-Papoušková: Dvě národopisné knihy skoro o umění. Výtvarná práce 1960, č. 19 z 13. 10. 1960, s. 5.

Richard Jerábek

Detail subskripčního prospektu se strojepisem F. Pospíšila z počátku července 1941

Voroněžská píseň

"Voroněžská píseň, to je pětihlasy pláč", řekla profesorka Massalitinová, dcera sběratele folklóru, skladatele a zakladatele světoznámého voroněžského pěveckého sboru Konstantina I. Massalitinova. A položila na stůl unikátní zpěvník Mitrofana Jcfimoviče Pjatnického, podle kterého vyučuje studenti hudební školy ve Voroněži.

Profesorka Massalitinová přejíždí prstem po černých notičkách Pjatnického sbírky. *"Každá vesnice má svůj způsob podání. Třeba v Alexandrovce, kde se Pjatnický narodil, zpívají měkčeji, ale už v sousední vsi zní stejný nápěv různě. Jechal mužik, ech, vodu pil!"*

Profesorka zdůrazňuje přízvuky ... Pak se rozhlédne po nevelkém pokoji v činžáku uprostřed Voroněže.

"U nás bylo ohnisko folklóru. Otec zval básníky a muzikanty až z Moskvy, aby lépe pronikli do tajů lidové písně. A oni rádi přijížděli! Tvardovskij, Světlav a další". Ve vašich rukou lidová píseň nezahyne, napsal Massalitinovi už před lety sborníkář P. Kuzmin, přímý pokračovatel Pjatnického, jehož jméno sbor přejal.

Na moskevském Novoděvičím hřbitově jsem kromě Pjatnického mohly našel také Kuzminovu. S jímavým nápisem: Ruská píseň, jakou čarovnou silou ty působíš na srdce ruského člověka.

V Pjatnického rodišti jsme se ocitli s básníkem Josefem Suchým v roce 1987 při svátku lidové písně. Připadal jsem si v Alexandrovce trochu jako ve Strážnici nebo ve Velké o festivalu, ale s tím rozdílem, že v neděli už časně odpoledne bylo travnaté prostranství před pódiem téměř prázdné. Soubor i z té nejbližší vesnice totiž čekala více než stokilometrová cesta autobusem!

Přijali jsme rádi pozvání do dřevěného domku, kde nám několik místních žen zazpívalo v místnosti obložené koberci svoji nej oblíbenější píseň - Solovjušku. Jedna z žen začala předzpěv o slavičkovi.

"Solovjuška, něvesela ty síliiii..."

A pak se přidaly další ženy hlubokými hlasy. Tu píseň si zapsal už Pjatnický. Viděli jsme jeho fotografie v sousedním domku, kde se narodil a kde je dnes domek - muzeum Pjatnického.

"Lidová píseň jsou dějiny národa", říkával Pjatnický. Studoval v Moskvě operní zpěv a jako vynikající barytonista oslňoval na koncertech árií Wolframma. Jeho cílem však bylo oživit lidové písně. Nestačí je zachraňovat ve zpěvnících, třeba je zpívat, tvrdil.

V roce 1911 zazněly na koncertech v Moskvě vůbec poprvé písně z voroněžského kraje v podání prvního sboru lidových písní na Rusi. Mezi posluchači byl Šaljapin, Rachmaninov, voroněžský rodák básník Ivan Bunin, který svůj obdiv vyjádřil slovy:

"Je to jako úsvit, jako široká step, jako zelený lesík. Tak dobré, tak dobré, tak dobré!"

V muzeu v Alexandrovce jsou doložena zejména první desetiletí Pjatnického života. Narodil se tam 3. července 1864, chodil do místní školy, duchovní seminář ve Voroněži nedokončil a vrátil se k pasení krav. Brzy však odjel do Moskvy, kde se zprvu živil všelijak. Později začal navštěvovat učitelský seminář a studovat zpěv.

Na výletech s přáteli a v kroužku národopisců s oblibou zpíval neznámé ruské písně, které slýchal doma na svatbách, na poli a při večerních besedách.

A vracel se domů. Pro inspiraci. Písně mu zpívala Arinuška Kolobajevová s pěti dcerami, pak mladší Anastazie Lebeděvová, která založila v Alexandrovce první pěvecký sbor.

Pjatnický zemřel před 65 lety 21. 1. 1927.

Ve třicátých letech ve Voroněži na olympiádě lidové tvořivosti v roce 1934 už nemladé zpěvačky z Alexandrovky přednesly písně plačtivými, přerývanými hlasy, z nichž zněl stesk. Městské publikum bylo oťreseno hořem nevolnického života, které písně vyjadřovaly.

Na další olympiádu přijela z Alexandrovky také mládež. Písně budou žít, říkali si s uspokojením poučenější návštěvníci. A v roce 1937 se sjelo do Voroněže už deset nejlepších souborů.

Zpívaly bez dirigenta. Začínaly zpravidla sólem, předzpěvem, pak nastoupily hluboké alty, prosvětlené podgolosníky. Každý zpěvák uměl vést svůj hlas, poslouchal souseda a nacházel si svoje místo v souzvuku.

Zpívaly i celé rodiny, Lukanovových z Alexandrovky bylo dokonce dvanáct! Každá přijela se svou variantou známé písně.

Svátek písní v Talovu se konal přímo na poli nedaleko města. Uprostřed nejlepší pohody se na cestě objevil jezdec na koni a vykřikl: *"Baby, vojna!"*

Bílou hřívou nad čelem a knírem byl předčasně zestárý Pjatnický podoben Leoši Janáčkoví. Když prý se chystal zapisovat písně, nejdříve navařil vesničanům pšeničnou kaši s máslem. Vyprávěla mi to ve Voroněži populární zpěvačka častušek Mordasová. Teprve pak je požádal, aby mu zpívali. Ale jen písně domácí, z Alexandrovky.

Za zpěvu žen se zavinutými hlavami vstupovala pod nízký strop domku okolní krajina, lesíky, step a zrcadla vod. I široký tok nedalekého Donu. *"Ruský duch našel v ruské lidové písni hlubinu bezpečnosti, lidová píseň je jím nejvyjadřitelně proniknuta,"* napsal v minulém století voroněžský básník Ivan S. Nikitin, druh básníka Kolcova.

Zázemí tradiční ruské lidové písně zobrazil v poemě Rusko. Hvězdy v ní zvolna hasnou, oblaka stojí v ohni úsvitu a nad lukami se rozprostírá bílá pára. Sluneční svit se počíná rozlévat po hladině řeky, daleko, předaleko je slyšet zvony. Rybáři nesou k loďkám vesla a zatímco se východ víc a víc rozhořívá, na pole vyjíždí orač a s ním vylétá vstříc slunci píseň. Asi tak zobrazoval básník přírodu, stejně jako o ní zpívá ruská lidová píseň.

Jindřich Uher

ZAHRAŇIČNÍ SOUBORY O SVÝCH DOJMECH ZE STRÁŽNICE 1991

PhDr. Hannach Laudová, autorka pořadu zahraničních souborů na Mezinárodním folklórním festivalu Strážnice 92, poskytla redakci úryvky z dopisů, které jí vedoucí souborů jejího pořadu napsali. Rádi je uveřejňujeme a stejně rádi uveřejníme i ohlasy jiných zahraničních souborů na vystoupení v ČSFR, pokud je zašlete na adresu redakce.

"Účast na Strážnici 91' byla pro nás všechny ze souboru BUL velkým zážitkem a titul Laureáta festivalu se pro nás stal jakousi 'vitaminovou injekcí'. Naše taneční činnost je v rámci naší Společnosti folklóru v této sezóně velmi aktivní a po řadě zpráv o naší účasti na MFF ve Strážnici, zveřejněných v novinách a rozhlase, přišlo do našeho souboru mnoho mladých lidí. Na

úspěch souboru jsou pyšní i naši znalci norského folklóru - např. Dr. Egil Bakka, ředitel folkloristického institutu při Universitě v Trondheimu a přední člen Mezinárodní rady pro tradiční hudbu a tanec ICTM - UNESCO, který si pro dokumentační účely vyžádal i kopii našeho záznamu vystoupení v televizním pořadu ve Strážnici." (Soubor BUL SARPSBORG - Norsko)

"Dojala nás Vaše starostlivost a sympatie k členům naší skupiny V. U. Kumpanjija i k celému našemu národu, který bojuje za svoji svobodu a nezávislost, za což Vám i všem lidem v Československu... vřele děkujeme. Jsme rádi, že jsme mohli na MFF Strážnice 91' ukázat původnost a národní tradici našeho folklóru prostřednictvím bohatýrského tance s meči "Kumpanjija" a tradičním tancem "Tanac" z Blata, a to v neobyčejně úspěšné spolupráci s Vámi, na kterou se těšíme i v budoucnosti." (Soubor V. U. Kumpanjija z Blata, Korčula - Hrvatska)

Hamernici su, pokel žaby su...

(Ostravické hamry a hamerníci ve vzpomínce pamětníka)

Na bezejmenném náhonu, naproti tzv. panským bytům, poblíž usedlosti strýce Rudolfa stával "druhý" ostravický hamr. Dr. Jiří Langer z Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm nazval Rudolfa Mohelníka korunním svědkem ostravických hamrů.

Jako dítě si pamatuje, že dvakrát do roka na strouze býval rybolov. Tehdy se hamr zastavil a voda z vantrůků přestala dopadat na vodní kolo. Dnes jsou pozůstatky hamrů v přírodě jen stěží patrné. Zůstaly pouze názvy míst, odkazující na jejich přítomnost. A pak duby, v tomto kraji netypické. Jejich dřevo sloužilo ke konstrukcím těžkých mechanismů. Jako svědkové dávných dob mohutní např. u třetího hamru na Ostravici. Když za Frýdlantem vjedete do obce, tak po levé straně cesty minete jeho základy. Výše a vpravo stával onen druhý hamr; teď jeho kopie přitahuje návštěvníky rožnovského skanzenu. Dlužno dodat, že byl postaven na principu dvojčete chvostového hamru, tedy dvou kladiv na dlouhých násadách.

Rudolfova paměť i ve vysokém věku (když jsem záznam pořizoval, bylo mu pětáosmdesát) je velice konkrétní a přesná. Konečně, od něj pracovníci Valašského muzea v přírodě získali ty nejčennější informace. Za jeho slovy jsem viděl chodníček kolem výhonu, kterým přicházel k hamrům šafář s rukama za zády. Šafář hamerníkům zapisoval šichty, dbal na udržování vodních toků a mostků k usedlostem. Strýc vzpomínal na mistra Šimčáka ze Pstruží, který měl dílnu ve třetím hamru, zhotovoval násady k bucharům a odstraňoval závady na vodních zařízeních.

V posledních letech života hamrů se provoz často omezoval podle potřeby; někdy se vodní kola neroztočila ani ve dne, natož v noci, jako tomu bývalo v minulém století, kdy neexistovala žádná dovolená - jen deset, dvanáct dnů na opravy příkopů a struh, v nichž si hamerníci mohli nalovit ryb a raků podle libosti. To bylo jenom tak na přilepšenou. Jejich denní výdělek čítal jeden rýnský, dvacet krejcarů. Tedy stříbrnou dvoukorunu a dvacetník navrch. Hamerníci přesto patřili ke střední vrstvě vesnického obyvatelstva.

Dodnes stojí "panské byty", pronajímané kdysi prostřednictvím akciové společnosti Ferrum hamernickým rodinám. Kuchyň a jizbu, v níž dospělí se tísnilí se svými sedmi, osmi potomky, což bývalo běžné. Děti pak sloužily jako kravarečky a kravaři u sedláků. Chlapci, když trochu povyrostli, často se dávali na hamernické řemeslo. Strýc mi také vyjmenoval řadu hamerníků, které sám pamatoval. Starého Tragana, Pavlíčka, Štefka, Michňáka, Závodného, zpěváka Pohludku, ten předzpěvoval na procesích, a Adolfa Kuhejdu, posledního hamerníka, který zemřel v roce 1984.

Ještě jedna vzpomínka vede strýce Rudyna k zaniklým hamrům. V prvních desetiletích našeho věku v chalupách pod horami nebyvaly koupelny jako dnes. Když svolávali brance k odvodu, mládenci se zašli vykoupat do hamru. Tak tomu bylo i ve třidvacátém, kdy vojenští páni povolali strýce. Za "židlik" budoucím rekrutům hamerníci vhodili pár kusů rozžhaveného železa do kádě s vodou. Koupel to byla příjemná a patřila k hamrům stejně tak, jako zalátané tmavé manšestráky a cuklový bál.

Jaromír Šlosar

ERRATA 3

Nad třetím číslem Národopisné revue se zlostí i s lítostí

Nebývá zvykem ohlížet se zpět hned nad třemi čísly nového časopisu a zvlášť už nebývá zvykem, aby tak činili sami členové jeho redakční rady před zrazy čtenářské veřejnosti. Ale také nevidíme důvody, proč by se tak nemohlo či nemělo dít. Když jsme se na přelomu let 1989-1990 scházeli a vymýšleli koncepci Národopisné revue, která by nahradila ustrnulé Národopisné aktuality s povážlivě klesajícím počtem abonentů, měli jsme představu živého a poutavého periodika, které by nesloužilo jen potřebám odborných kruhů, ale obracelo se spíš k laickým zájemcům o studium a poznávání lidové kultury minulé i dnešní. Vymýšleli jsme i možnosti technické a výtvarné prezentace odborného a popularizačního obsahu, které by sice poutavě, ale přitom nevtíravě a hlavně citlivě a s vkusem přitahovaly a nikoli odpuzovaly toho, kdo vezme časopis do ruky. Bohužel se realizace od původních záměrů vzdaluje a číslo od čísla je horší. Protože neseme odpovědnost nejen za sebe, ale též za ostatní členy redakční rady, kteří mají ještě méně často příležitost přímo zasahovat do skladby, uspořádání a ztvárnění jednotlivých čísel, pocítujeme potřebu vyjádřit své připomínky, a to zvláště k číslu 3/91, při jehož projednávání jsme měli možnost shlédnout už jen slepou maketu a netušili jsme, co z ní vzejde. Protože se jedná o závažné nedostatky koncepční i chyby věcné, zveřejňujeme tyto poznámky v rubrice Errata.

I. Po slibných počátečních stránkách 3. čísla Národopisné revue 1991 je čtenář vtažen do nepřehledného víru příspěvků nejrozmanitějšího obsahu a kvality. Za dvanactistránkovou publicistickou smě-

sicí zpráv o 46. ročníku strážnického festivalu následuje krátké vydechnutí a po něm dalších osm stran o folklórních slavnostech a přehlídkách. Když je něčeho moc, je toho příliš. S naprostým nepochopením je pak zalomena Písníčka do zápisníku. A na to už je dvacet drahocenných stránek vyplněno většinou tím, o čem bych rád věřil, že se šlo jen čírou, a to většinou spíš nešťastnou náhodou, než že si to z větší části redaktor objednal. K nejslabším patří rubriky Řekli, Náš rozhovor, Dopisy, nekoncepční je už tradičně Zrcadlo složené z náhodných knižních recenzí či spíš jen referátů, zpráv o výstavách a odborných akcích a konečně Glosář, který v čísle tvoří vatu. Je tu pohřben znamenitý fejeton Ludvíka Vaculíka mezi texty většinou spornými a hodnými redakčního koše nebo v lepším případě regionálních novin. To není nějaký elitářský postoj, nýbrž úpělité volání po autorském úsilí o trochu důvtipu, břitkosti nebo aspoň stručnosti a výstižnosti. Naštěstí celé číslo uzavírají osvobodivě Errata 2.

Mezi nejslabší vlastnosti národopisných časopisů patří jejich obrazové vybavení, ve srovnání s jinými odbornými periodiky často obsahově chudé a namnoze i kýčovitě. V NR 3/91 to stvrzují nefunkční celostránkové fotografie M. Budíka na 2. a hlavně na 3. straně obálky, kde snad chybějí jen oběsenecké provazy, na s. 140, 156 a 177, jakož i četné další fotografie v textu, např. na s. 180 aj. Naprosto nesmyslně je zařazena k textu Vincence Makovského o moravské lidové písni fotografie jeho studie fontány pro Mělník na s. 168. Je ostatně třeba dost vysokého IQ k tomu, abychom pochopili, že notová ukázka, fotografie, rozhovor a vyznání V. Makovského na s. 165-168 má tvořit jeden celek. Je to odstrašující příklad lámání a typografie. Úděsné jsou kresby vyplňující proluky v textech: školácké pírovky Olgy Vlasákové na s. 157 a 161 (neprávem srovnávané s kresbami Věry,

nikoli Evy Fridrichové) ještě předčí schozoidní kreace Borka Bayera na s. 164, 181 a 189. Dlouhá léta brojím proti folklórnímu kýči, abych byl tady pod ním na věky podepsán jako člen redakční rady?

Vážným prohrěškem je celá grafická úprava č. 3/91, která se uprostřed ročníku odvrací od předchozích čísel a vzbuzuje dojem, že jde o zcela jiný časopis. Do očí bijící morbidní černé podtisky titulků zčásti čitelných i vzhůru nohama a střídání nesourodných typů písma s odlišným řezem, které zamlžuje hierarchii titulků, titulků a mezititulků a podtrhuje chaos plynoucí z nelogického a nepřehledného uspořádání textů. To není hledání, ale bloudění odrazující od četby i od pouhého listování. K různým zmatkům lze přičíst cizojazyčné souhrny článku H. Bočkové, který v čísle vůbec není obsažen. Zkrátka - č. 3/91 je přesným opakem toho, k čemu jsme chtěli směřovat v nově orientovaném časopise.

R. J.

II. Budu plynule pokračovat slovy Jeřábkovými, která pronesl na mou adresu za přítomnosti J. Jančáře bezprostředně po zběžném prohlédnutí č. 3: "Nejvíce ze všeho se mně líbí ten tvůj dvouvětvý příspěvek..." A přečetl dva řádky ze s. 184 podepsané mým plným jménem. "Tím vstoupíš do dějin!" Byl zjevně rád, že v č. 3 nemá žádný příspěvek, ale i jemu tvrdil při vtipkování úsměv na rtech. Kdo si zodpoví, že ty dva řádky nejsou zalomeny pod Krédo J. Gelnara, u něhož je v obsahu uvedeno v závorce jméno Dušan Holý? A na cí vrub vlastně jde, že na každý z těch tří rádků (počítáme-li i řádek z obsahu) připadá jedna tisková chyba? (Kolik podobných příkladů bychom zde mohli jmenovat!)

Ze čtyř svých příspěvků v č. 3 jsem mohl shlédnout ve sloupcové korektuře pouze Nerudu a Romské písni. V Nerudově textu mi velmi vadilo krácení, dal jsem to najevo, bylo mi však

oponováno, že "to není natahováací"...Netušil jsem ani v nejmenším, na úkor čeho musel vlastně být článek krácen... Přestože Nerudův text nebyl přetištěn poprvé, považuji za účelné uvést pro našeho čtenáře pět chybějících úryvků, z nichž všechny zdaleka nemají platnost pouze dobovou. Na s. 131, 3. sloupec, za 31. řádkem chybí text: "Jmenovitě do krajů tak násilně teď poněmčováných, na jejichž obyvatelstvo číhá již nejen národní, nýbrž i mravní zpuštělost." (Konec odstavce). Na s. 132, 1. sloupec, za 22. řádkem přijde text: "Ta je částí naší duše - a my veškerými silami, co nám jich bohem dáno, musíme chránit a bránit tu českou duši svoji!" (Konec odstavce). Na s. 132, 3. sloupec, za 9. řádek doplníme: "Neznám to, nesmím určitě mluvit. Ale pozoruju pražské děti. Snad sobě každý povšiml, že zpěv je při nich věc velice řídká. Někdy některé začne, začnou třeba dvě, ale po málo taktech je konec: nejde jim to. Teprve když je jich celý sborek, dozpívají ku hře píseň. Každé zná jenom některý hlas, a ten mu v sólu nezní: dítě cítí jeho neúplnost." (Konec odstavce). V témže sloupci o 14 řádků níže následuje po čárce: "nebo jeho kolega atd. To nechť se všechno třeba činí: ale zanedbávat národní píseň je prostě hřích páchaný na svěřeném dítěti, na příštím jeho vnitřním životě." (Konec odstavce.) A konečně jako 3. odstavec od konce byl škrtnut tento text: "Zkušenost člověka naučí, čímž mu může být v životě národní píseň." - Ačkoli se Nerudův článek objevuje mezi cizojazyčnými resumé, není bohužel vůbec sumarizován, nehledě už na zcela volný překlad toho poeticky krásného názvu. Kdo za to za všechno může?

Nebýt toho, že překlady titulu článku o romských písních se neshodují s českou verzí, ani bych se nezmiňoval o tom, že jeho název byl upraven v redakci. Původní název O třech romských písních byl přesnější. Přitom redaktor nejenže nedovedl v cizojazyčných souhrnech

uhlídat jím provedenou úpravu, ale v německém resumé přehlédl dokonce i pořadí autorů, což vzhledem k povaze příspěvku není vůbec pouhá formalita. Nevyváženost velikosti not na s. 133 a 137 je přímo obudná. V prvním případě jsou zmenšeny tak, že na značky si musíme brát lupu, zatímco v druhém případě jsou noty i značky jako vrata. Nepochopil jsem, proč kdosi vrtal do provedených a dohodnutých korektur v analýze písně Aušvicate, kde nyní apostrofy u znaků A₂, splývají s běžnými čárkami. Naprosto oprávněně byly v tomto typu písma apostrofy nahrazovány znakem jiným A; k tomu srov. též první notovou ukázkou. Kdyby hlavní těžiště příspěvku nespočívalo v hledání transkripcí, překladu a hudební analýzy dvou nejstarších dokladů romských písní (z evropského území starších neznáme!), klonil bych se na pozadí uvedených prohrěšků k názoru J. Jančáře, který zařazení tohoto článku v Národopisné revue označil za omyl. Jinak jej však nesdílím.

Konečně jsem do č. 3 přispěl ještě do rubriky Errata. V ní by teprve neměly být žádné chyby. Bohužel jsou a největší z nich se týká citace třetího pramene ve sloupci 1, kde nemá být (kapitoly historie), nýbrž (Kapitoly z historie). Rukopis byl z hlediska bibliografické normy jednotný a bezchybný. - Bude už jednou platit, že žádný příspěvek nesmí být v tomto časopise publikován bez autorských korektur, jak se po tomto samozřejmém požadavku oprávněně volá od samého počátku? Z toho, že se našim časopisem chceme přiblížit širší čtenářské obci nesmí přece v žádném případě plynout, že budeme do světa pouštět povrchní novinářské kachny, ať už v jakékoli podobě!

Nakonec ještě k Písnice do zápisníku. K této rubrice jsem dal podnět a myslím si, že do Národopisné revue byla jako šitá, i když se k ní už na samém počátku vyskytl též hlas kritický. Na

jedničku dopadla však, aspoň po mém soudu, pouze v nultém čísle (1990). Marné bylo všechno volání - ústní i písemné - při hodnocení 1. a 2. čísla 91, že hlavní je zde text toho, který písničku vybral a nikoli píseň, již se vůbec nemuselo začínat tak stereotypně. Texty Seiferta, Hogera i Makovského k tomu vlastně přímo vybízely. Jak nesmyslně a necitlivě je však rozbita několikerými přidáními mezititulků a nefunkčními volnými plochami v č. 3, to už autor rubriky nevydržel. "Na to neměl nikdo právo, já už dál pokračovat nebudu." Nedomívám se mu, je to vážné memento a jen solidárnost s jinými mně zatím zabránila, abych nebyl solidární s ním. Škoda jen, že tentokrát jsem celý text neviděl před vytištěním. Makovského vyprávění by si totiž zasloužilo vysvětlivky. Např. tuto k poslednímu sloupci na s. 168: Ano, písničku Proč kalino v struze stojiš Janáček v jiné variantě upravil, píseň by se tedy dala "petrifikovat" v hudebním textu Janáčkově". Ale píseň V širém poli studáněčka kamenná se narodila až po Janáčkově smrti. Jak je dobře známo, složil ji Fanoš Hřebačka Mikulecký (1912-1970); a to není detail a už vůbec ne pro národopisný časopis.

D. H.

Svatební "hity

"Další pokračování výběru největších hitů moravské a české lidovky..." Tak propaguje Zmožkovo vydavatelství CARMEN v nejrůznějších masmediích písničkové směsky, které jsou podsouvány pod názvy Na moravské svatbě, Na české svatbě a nej nověji na Slovenské svatbě. Od všech cyklů si lze zakoupit už druhé pokračování.

Z moravských svatebních si můžete zanotovat spolu třeba Mám já kosu, kosenku, Lůčka, lučiny, Jedna růža, dvě růže, nebo My sme Valaši, jedna rodina, z českých zase Hrajte, já ráda tancuju,

Linoryt Vladislava Vaculky z roku 1961. Soupis Vaculkova grafického díla vyšel jako součást katalogu výstavy jeho díla, uskutečněné ve Strážnici v roce 1991

Děvčátko z kolonie, Tvé vlasy kvetou a mnoho jiných. Jedna hezčí než druhá a hlavně samé . svatební! Moravu reprezentuje sbor lidových zpěváků z Otrokovic a kapela Svatebčanka pod vedením Jiřího Zmožka, Čechy pak Šestka Slávy Kunsta s taky lidovými zpěváky. Hrají a zpívají hit za hitem. A jak!

"Pan Zmožek je umělec snů, jenž dokáže učinit z moravské lidové písně prázdnou žižkovskou odrhovačku veksláckých Pepiků", napsal v Literárních novinách Vladimír Just. Dobře, že se konečně někdo ozval. Pro část propagovaných hílů je to charakteristika velice trefná, ale skutečný dosah je ještě mnohem horší. Ach, co jen ta písnička - někdy opravdu lidová (třeba Za Starú Breclavú) - musí všechno snést a nikoli jen od jmenovaných interpretů. Hity? Nikoli. Kýče všech kýčů, srovnatelné s nejhorším šmejdem výtvarným. Když se trochu porozhlédneme, najdeme mnoho paralel nejen mezi různými dechovkami, ale i skupinami s jiným nástrojovým obsazením. I leckteré sladkobolné cimbálky s jejich zpěváky sem patří. Že se to lidem líbí a že to jde na odbyt? Ano, vkus je kdesi v nenávratnu a páni Zmožkové zmáhají svět.

Dušan Holý

Polemika

Přečetl jsem si odpověď dr. P. Slavkovského (NR 91, č. 3, s. 186-188) na mé hodnocení jeho knihy Roľník a jeho práca (NR 91, č. 1. s. 59). Nehodlám pokračovat v polemice, avšak jsem nucen se ohradit proti názorům, které mi podsouvá, a proti zkreslování mého textu:

1) Nenapsal jsem, že zabýval se obdobím kolektivizace slovenského zemědělství je anachronismem, ale napsal jsem, že kapitola "Cesta k novému životu" v

Slavkovského knize se stala záhy po vydání anachronismem.

2) Nenapsal jsem, že by se zemědělství na Slovensku mělo vracet do původních poměrů (k individuální malovýrobě) a to především proto, že mi do toho nic není. Jsem toho názoru, že rozhodnutí o tom, kterým směrem se bude ubírat, je především věcí slovenských zemědělců.

3) V souvislosti s kapitolou "Cesta k novému životu", v níž se Slavkovský zabývá socialistickou kolektivizací, jsem toto období nazval *tzv. kolektivizací*. Zkratkou *tzv.* jsem dal najevo, že se můj názor od jeho názoru na tuto etapu vývoje socialistické vesnice liší. Obvinít mě proto ze zpochybňování myšlenky družstevnictví je absurdní.

4) Nesdílím Slavkovského podezření, že jeho knihu (popřípadě další literaturu), která byla doporučena ke studiu studentů etnografie FF UK v Praze, čtou tito studenti i kolegové etnografové nedobrovolně a bez osobního zájmu.

Domnívám se, že dr. P. Slavkovský polemizuje především se svými politickými odpůrci, kteří prezentují své postoje ve slovenském denním tisku (viz NR 91, č. 3, s. 188, ř. 8 vlevo). Jejich názory však bohužel připisuje i mně, přestože s nimi nemám nic společného.

V. Hrníčko

OBSAH I. ROČNÍKU NÁRODOPISNÉ REVUE

Studie a materiály

Folklor na programu Evropského kulturního klubu (<i>Helena Honcoopová</i>)	3
Pouliční noviny neboli nápisy na zdi (<i>Oldřich Sirovátka</i>)	5
... Je to vlastně už Morava (<i>Jan Trojan</i>)	9
Obyčeje a obřady spojené se stavbou domu v českých zemích (<i>Alena Plessingerová - Josef Vařeka</i>)	15
Lidové umění v péči odborníků (<i>Antonín Václavík</i>)	21
Sté výročí narození Antonína Václavíka (<i>Richard Jeřábek</i>)	24
Od Moravského Slovenska k dnešnímu Slovácku (<i>Josef Jančář</i>)	27
Táhlý zpěv v Březové pod Lopeníkem (<i>Jaromír Gelnar</i>)	31
Pisnička do zápisníku (<i>Antonín Jančík</i>)	35
Od folklóru k folklorismu (<i>Dušan Holý</i>)	38
Dluh našeho národopisu (<i>Marta Šrámková - Marta Toncrová</i>)	44
Masopustní obchůzková koleda "chodění s Karlem" (<i>Karel Pavlišťík</i>)	46
Významné jubileum - sto let Českého lidu (<i>Josef Jančář</i>)	69
Moravské národopisné výstavy na konci 19. století (<i>Miloš Melzer</i>)	73
Moravská poutní místa (<i>Marie Čechová</i>)	79
Autorský rukopis lidových výrobců z východních Čech (<i>Karel Severin</i>)	86
Vyrostli jsme v dobré škole (<i>Jindřich Uher</i>)	91
Pisnička do zápisníku (<i>Antonín Jančík</i>)	95
Folklorní soubory na rozcestí (<i>Jiří Pajer</i>)	98
Jan Prosek a dokumentace lidové architektury z Pojizeří (<i>Lubomír Procházka</i>)	103
K jubileu Slováckého roku v Kyjově (<i>František Synek</i>)	105
K stému výročí úmrtí Františka Skopalíka (1822-1891) (<i>Miroslav Válka</i>)	108
Český folklorní sůbor na Ukrajině (<i>Mykola Mušinka</i>)	110
Ze starých ceníků (<i>Jiří Pajer</i>)	111
Dvě slovíčka včas o národní písni (<i>Jan Neruda</i>)	130
Romské písně (<i>Dušan Holý, Bartoloměj Daniel, Miloš Štědroň</i>)	133
Mozaika pořadů (<i>Jan Čumpelík</i>)	141
Na pěknou notečku (<i>Zdeněk Mišurec</i>)	143
Nevysychající pramen svěžesti (<i>msgre Josef Hrdlička</i>)	144
Živá píseň dětí (<i>František Synek</i>)	150
Festivalová loď (<i>Marcela Horáková</i>)	151 -
Obraz a text (<i>Gabriela Kiliánová</i>)	153
Pisnička do zápisníku (<i>Antonín Jančík</i>)	165
Pověrečné povídky (<i>Jaromír Šlosar, Petr Taraba</i>)	169
O vilách na Hluchance (<i>vyrpověla Mária Lisková</i>)	170
Brána k hudbě vesmíru (<i>Jindřich Uher</i>)	172
Už je chlapci malý termín (<i>Ludvík Vaculík</i>)	174
Ustav lidové kultury v roce 1991 (<i>Josef Jančář</i>)	194
Národopisný výzkum měst (<i>Jana Pospíšilová, Karel Altman</i>)	196
Mužský sólový projev v točivých tancích na Moravě a ve Slezsku (<i>Zdenka Jelínková</i>)	196
Zkušenosti (<i>Hannah Laudová</i>)	197
Slavnosti - kdo a kde, jak a proč a pro koho (<i>Helena Bočková</i>)	200
Slova na semeno (<i>Dušan Holý</i>)	207

Recenze, zprávy a informace

Sdružení pro folklorní soubory	42
Život spjatý s lidovým tancem (<i>Karel Pavlišťík</i>)	49
Čtvrtý kongres SIEF/UNESCO v norském Bergenu (<i>Richard Jeřábek</i>)	50

Symposium o datování staveb dendrochronologickou metodou (<i>Josef Vařeka</i>)	50
Podněty ze zasedání CIOFF v Polsku (<i>František Synek</i>)	51
Mezinárodní folklorní festival Košice '90 (<i>František Synek</i>)	52
Myjava 1990 (<i>Jan Krist</i>)	52
Postřekovské slavnosti 1990 (<i>Jan Krist</i>)	53
Mělnický vrkoč (<i>Hana Černá</i>)	54
Recenze opožděná či spíš předčasná (<i>Richard Jeřábek</i>)	54
Lidové šperky (<i>Helena Beránková</i>)	56
Monografie o jízdě králů (<i>Josef Jančář</i>)	57
Kniha o lidovém malovaném nábytku (<i>Luboš Kafka</i>)	57
Lidový odev Slováků v Maďarsku (<i>Andrea Onderčaninová</i>)	58
Poněkud netradičně o netradiční (!) knize (<i>Jaromír Jech</i>)	58
Národopis města Brna (<i>Jiří Pajer</i>)	59
Rolník a jeho práce (<i>Václav Hrnčíko</i>)	59
Jihočeská konopická (<i>Jiří Pajer</i>)	59
Písně ve svém prostředí (<i>Oldřich Sirovátka</i>)	60
Spevník moravských kolied (<i>Eva Krekovičová</i>)	60
Světové folklorní festivaly CIOFF v roce 1990	66
Spolek pro vyprávění ze života (<i>Marta Šrámková</i>)	115
Výstava Lidové čepce a klobouky z Rakouska (<i>Irena Štěpánová</i>)	115
Z národopisných výstav v českých muzeích (1990) (<i>Lubomír Procházka</i>)	115
Prostějovské "vitání jara" (<i>Miroslav Válka</i>)	117
Zastavení nejen festivalová (<i>František Synek</i>)	117
Valné shromáždění Národopisné společnosti československé (<i>Miroslav Válka</i>)	118
Etnografický atlas Slovenska (<i>Josef Jančář</i>)	119
Člověk v průsečíku dějin (<i>Marie Čechová</i>)	119
Publikace o předškolní výchově (<i>Miroslava Turková</i>)	120
Příručka o lidových špercích (<i>Helena Beránková</i>)	120
Katalog českých lidových balad (<i>Jiří Pajer</i>)	121
Sbírka šarišských písní a vinšů (<i>Dušan Holý</i>)	121
Dva zpěvníky lidových písní (<i>Karel Pavlišťík</i>)	121
Úvaha vzniklá za pochodu? (<i>Dušan Holý</i>)	122
Sborník o národopisném výzkumu měst (<i>Miroslav Válka</i>)	122
Slavnosti v moderní společnosti (<i>Jiří Pajer</i>)	123
Od Hradské cesty (<i>Marta Toncrová</i>)	123
Bibliografie česko-slovenských vztahů (<i>Karel Pavlišťík</i>)	123
Ocenění	146
Dny, hodiny, minuty - reportáž ze Strážnice (<i>fs</i>)	147
Chropyně (<i>Vladimír Příkrýl</i>)	157
Vlčnov (<i>Miroslav Potyka</i>)	158
Kroměříž (<i>František Synek</i>)	159
Kořenec (<i>Vladimír Příkrýl</i>)	160
Telč (<i>František Synek</i>)	161
Rožnov (<i>kp</i>)	162
Domažlice (<i>Barbora Čumpelíková</i>)	163
Kyjov (<i>Karel Pavlišťík</i>)	163
Brno (<i>jt</i>)	164
Pocit uspokojení (<i>Ludvík Štěpán</i>)	174
Národopis západních Čech (<i>Luboš Kafka</i>)	178
Kudy do Evropy (<i>jur</i>)	178
Mizející dřevěná krása (<i>ls</i>)	179
Z chumáče vlny (<i>Eva Pančuchová</i>)	179
Causa Vaculík (<i>Karel Pavlišťík</i>)	179

Podnětný sborník (<i>Jaroslav Šůla</i>)	180	Jožka Severin (<i>Marta Toncrová</i>)	221
Mít svůj časopis (<i>jur</i>)	180	150. výročí narození Andreje Kmet'a (<i>Zuzana Profantová</i>)	222
Prameny domova (<i>jur</i>)	180	Lidový tanec na Hané a v přilehlých oblastech	
Krása umelcov hlíny (<i>Milan Urbanovský</i>)	181	(<i>Miroslav Válka</i>)	223
Němci v Čechách a na Moravě (<i>Miroslava Ludvíková</i>)	182	Vojenské a regrútské piesne (<i>Eva Krekovičová</i>)	223
Česká lidová výšivka (<i>Irena Štěpánová</i>)	182	Jubilejní výstava 1891 (<i>Blanka Soukupová-Svobodová</i>)	224
Vysočina (<i>Ludvík Štěpán</i>)	182	Lidová hudba a tanec na jevišti (<i>Věra Thořová</i>)	224
Lidová architektura (<i>Václav Hrníčko</i>)	183	Lidové hry ze Slovinska (<i>rj</i>)	225
Seminář o modelech (<i>Lubomír Procházka</i>)	183	Folklór a folklorismus ve škole (<i>Alena Schauerová</i>)	225
Setkání folkloristů v Dolní Krupě (<i>mta</i>)	184	Poutní písně a modlitby (<i>Jana Čubíková</i>)	226
Strašidelné příběhy (<i>os</i>)	185	O prádle a hygieně z dob našich babiček a prababiček	
Ad Ročník a jeho práce (<i>Peter Slavkovský</i>)	186	(<i>Alexandra Navrátilová</i>)	228
Místo filmu "O děvčicu" objev (<i>Dušan Holý</i>)	199	Etnofilm Rožnov 1991 (<i>Zeno Čížmár</i>)	228
Výstavy lidové architektury a interiéru v muzeích v Čechách		Setkání českých a slovenských národopisců (<i>Jana Čubíková</i>)	228
v r. 1991 (<i>Lubomír Procházka</i>)	202	Třetí šmukáč Vaška Mlýnka (<i>Stanislav Pěňčík</i>)	228
Názory (<i>Petr Dvořáček</i>)	212	Hodnotný darček k jubileu (<i>Milan Urbanovský</i>)	229
Výstava keramiky velkého ohně (<i>Irena Štěpánová</i>)	214	Dokumenty -Causa Melnikova - Papoušková (<i>Richard Jeřábek</i>)	231
Skansenům je už sto let (<i>Josef Jančář</i>)	214	Voroněžská píseň (<i>Jindřich Uher</i>)	235
Čtyřicetileté Olšavě (<i>Josef Jančář</i>)	217	Zahraniční soubory o svých dojmech ze Strážnice	236
Aby nás všechny Pámbu (<i>dh</i>)	218	Hamernici su, pokel žaby su (<i>Jaromír Šlosar</i>)	236
Cimbál pošlete po Moravě (<i>dh</i>)	218	Polemika (<i>V. Hrníčko</i>)	239
Pravá slovácká (<i>dh</i>)	219	Errata 1 (<i>Richard Jeřábek</i>)	124
Kamasovy písně (<i>jur</i>)	219	Errata 2 (<i>Dušan Holý</i>)	189
Vladimír Klusák (<i>Dušan Holý</i>)	220	Errata 3 (<i>R.J., D.H.,</i>)	237

FROM THE CONTENTS:

Man's solo performance in twisting dances in Moravia and Silesia (Zdenka Jelínková). To the most typical Moravian folk dances belong the couple dances in two-four or three-four time, with the characteristic whirling or giratory movement on the spot. Forming part of these dances is the rhythmic stamping by male dancers, combined with jumping and hand-clapping. These vigorous movements are typical of male dances like "verbuňk" (recruits' dance), "hošije" (a jumping male dance), and "odzemek", a vigorous Slovak (and Moravian- Slovak) stamping and jumping dance. Helena Bočková: Festivals - When, Where and Why. The article deals with the importance of traditional festivals in the life of the society which have had a different form.

Minor articles and reviews:

"Words to be preserved for seed" (From the glossary of persons celebrating an anniversary in 1991. The honoured ethnographers from the ČSFR make short statements regarding the further development of ethnographic activities in this country.

The annual report on the activities of the Institute of Folk Culture is by Dr. J. Jančář. The experience with the programmes presented by foreign ensembles at the Folk Lore Festival of Strážnice is by IL Laudová. An article on the 100th anniversary of the foundation of the Open-air Museum (Skansen) in Stockholm is by J. Jančář.

The reviews cover the following publications:

Zd. Jelínková: Lidový tanec na Hané (Folk Dance in the Haná Region). OKS Olomouc, 1991. The publication brings a description of dances from a characteristic region of central Moravia.

Soňa Burlasová: Vojenské a regrútské piesne (Soldiers' and Recruits' Songs), Veda Bratislava 1991. Monography of a complex group of songs, extending our knowledge on the development of musical forms in Slovakia.

Josef Jančář - Martina Pavlicová: Lidová hudba a tanec na jevišti (Folk dance and Folk Music on the Stage). ÚLK Strážnice, 1990. The publication deals with the history of the folk lore in the performing arts, with special regards to the activities of the Hradišťan, a renowned Moravian ensemble of folk songs and dances.

Alena Schauerová deals with the importance of folk lore in school education. The issue contains also information of folk lore exhibitions held in 1991. Errata 3: The column containing contributions to factual errors committed in the field of ethnography in the past and present has been focussed this time on the critical stance taken up by three members of the board of editors of the mishappen No. 3/91 of Národopisná revue (Ethnographic Review). The three have expressed their strong reservations about the overall conception of the issue, the low standard of some of the contributions, photographs, drawings and of the typographical design.

AUS DEM INHALT:

Solodarbietungen der Männer in Drehtänzen in Mähren und Schlesien. (Zdenka Jelínková). Zu den typischen mährischen Tänzen gehören alte Paartänze im Zweiviertel - und Dreivierteltakt, für die Wirbeln des Paares auf einer Stelle charakteristisch ist. Bestandteil dieser Tänzers verbunden mit Aufsprüngen und mit Klatschen. Diese Elemente sind in erster Linie für die Männertänze "verbuňk", "hošije" und "odzemek" typisch. Helena Bočková: Festspiele - wann, wo und warum. Der Artikel befasst sich mit der Bedeutung traditioneller Festspiele im Leben der Gesellschaft, die verschiedenartige Formen hatten.

Kurzartikel und Rezensionen:

Worte als Samen (Aus dem Glossar der Jubilaren von 1991). Ethnologen aus der ČSFR, die im besagten Jahr ihr Jubiläum gefeiert haben, nehmen in kurzen Persönlichen Botschaften Stellung dazu, wie sich die Völkerkunde in der ČSFR fortentwickeln sollte.

Dr. J. Jančář bringt den Jahresbericht über die Tätigkeit des Institutes für Volkskultur. H. Laudová berichtet über die Erfahrungen aus der Zusammenstellung der Programme ausländischer Ensembles auf dem Folklorefestival in Strážnice, J. Jančář erwähnt den 100. Jahrestag der Gründung des Skansens in Stockholm.

Resensiert werden folgende Publikationen:

Zd. Jelínková: Volkstanz in Haná. OKS Olomouc, 1991. Die Publikation beschreibt Tänze aus Haná, einer Gegend in Mähren, die viele ihrer Eigenarten bewahrt hat.

Soňa Burlasová: Soldaten - und Rekrutenlieder. Veda, Bratislava 1991. Die Monographie behandelt die erwähnte Liedergattung und bringt neue Erkenntnisse über die Entwicklung von Musikformen in der Slowakei.

Josef Jančář - Martina Pavlicová: Volksmusik und Volkstanz auf der Bühne. ÚLK Strážnice, 1990. Die Publikation befasst sich mit der Geschichte der Anwendung der Folklore in der Kulturpraxis. Schwerpunkt der Arbeit bildet die Geschichte des Bestehens der bekannten mährischen Volkslieder - und Volkstanzgruppe Hradišťan. Über die Bedeutung der Folklore in der Schulerziehung schreibt Alena Schauerová.

Die Nummer enthält ferner Informationen über ethnologische Ausstellungen, die im Jahre 1991 veranstaltet wurden. Errata 3: die Rubrik bringt Beiträge zur Berichtigung bzw. Beseitigung von Sachfehlern, die in der Ethnologie in der Vergangenheit und in der Gegenwart geschehen sind und enthält diesmal kritische Standpunkte von drei Mitgliedern des Redaktionsbeirates der Fachzeitschrift Národopisná revue (Ethnologische Revue) zur misslungenen Nummer 3/91. Sie äussern massive Vorbehalte zur Gesamtkonzeption, zum niedrigen Niveau einiger Beiträge, Fotos und Zeichnungen sowie zur typographischen Gestaltung.

